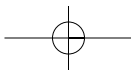
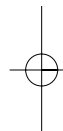
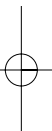

Θρησκευτικά Δ' Δημοτικού

Η πορεία μας στη ζωή

ΒΙΒΛΙΟ ΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	Παντελής Ζούρας, Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Δημήτριος Θερμός, Δάσκαλος Αντώνιος Παναγάκης, Δάσκαλος Μαίρη Βούκανου, Δασκάλα Αγγελική Μαστρομιχαλάκη, Δασκάλα
ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ	Ηλίας Ζαγαλιώτης, Σχολικός Σύμβουλος Αγνή-Μαρία Μαρκαντωνάτου, Σχολική Σύμβουλος Βασιλική Τσαρούχα, Δασκάλα
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ	Χρήστος Γουσίδης, Εικονογράφος - Σκιτσογράφος
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	Σπυριδούλα Βέλληου, Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ	Γεώργιος Οικονόμου, Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ	Ζωή Πηλιάκου, Θεολόγος, Εκπαιδευτικός
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	Ελληνικά Γράμματα Α.Ε., Multimedia Α.Ε.

Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Δημοτικό και το Νηπιαγωγείο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Γεώργιος Τύπας
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Γεώργιος Οικονόμου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

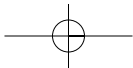
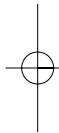
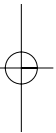
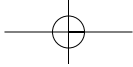
Παντελής Ζούρας Δημήτριος Θερμός Αντώνιος Παναγάκης
Μαίρη Βούκανου Αγγελική Μαστρομιχαλάκη

Θρησκευτικά Δ' Δημοτικού

Η πορεία μας στη ζωή

ΒΙΒΛΙΟ ΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγικά	7
<ul style="list-style-type: none"> • Η διδακτική του μαθήματος των Θρησκευτικών και το διαθεματικό ενιαίο πλαίσιο προγραμμάτων σπουδών ..... • Ενδεικτικό διάγραμμα διδασκαλίας ..... • Εποπτικά μέσα διδασκαλίας ..... • Προτεινόμενες διαθεματικές προσεγγίσεις ..... • Αξιολόγηση ..... • Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική ..... • Διαβάζοντας τις βυζαντινές εικόνες 	8 8 9 9 13 13 13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α' Το ξεκίνημα	15
<ul style="list-style-type: none"> 1. Τα πρώτα βήματα ..... 2. Πού οδηγεί ο δρόμος; ..... 3. Βαδίζουμε όλοι μαζί ..... 4. Κανόνες πορείας 	16 18 20 22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β' Αυτοί που έδειξαν και βάδισαν το δρόμο	24
<ul style="list-style-type: none"> 5. Οι προφήτες ..... 6. Ο Ιωάννης ο Πρόδρομος ..... 7. Παλαιστίνη: Ο τόπος που περπάτησε ο Χριστός ..... 8. «Εγώ είμαι η οδός» ..... 9. Ο Χριστός καλεί τους μαθητές του ..... 10. Ο Χριστός θεραπεύει αρρώστους ..... 11. Η συνάντηση του Χριστού με το Ζακχαίο ..... 12. Το Ευαγγέλιο είναι πυξίδα στην πορεία μας 	25 27 29 31 33 35 37 39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ' Νέος δρόμος, καινούρια ζωή	41
<ul style="list-style-type: none"> 13. Η Πεντηκοστή ..... 14. Οι πρώτες χριστιανικές κοινότητες αγάπης ..... 15. Ένας ταξιδιώτης Αιθίοπας γίνεται χριστιανός ..... 16. Παύλος: Από διώκτης Απόστολος ..... 17. Ο ακούραστος οδοιπόρος Παύλος κηρύττει στην Ελλάδα ..... 18. Η μαρτυρική πορεία του Παύλου από τα Ιεροσόλυμα στη Ρώμη 	42 45 47 49 51 53

19. Δρόμος πίστης και θυσίας: Ο Άγιος Ιγνάτιος	55
20. Ο Άγιος Χριστοφόρος	57
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ' Συνεχίζουμε όλοι μαζί	59
21. Αδελφωμένοι την Κυριακή στην εκκλησία	60
22. Από μικρό παιδί στην εκκλησία και στην ενορία	62
23. Εκδρομή στο εξωκλήσι	64
24. Επίσκεψη στο μοναστήρι	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε' Στην πορεία ξεπερνάμε τα εμπόδια	69
25. Αναζητώντας το χαμένο πρόβατο	70
26. Η συνάντηση του Ιησού με τον πλούσιο νέο	71
27. Αγκάθια στο δρόμο	73
28. Τα μικρά λάθη γίνονται μεγάλα	75
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ' Η Εκκλησία πορεύεται σε όλο τον κόσμο	76
29. Πορευθείτε σε όλα τα Έθνη	77
30. Κύριλλος και Μεθόδιος: Ιεραπόστολοι στους σλαβικούς λαούς	80
31. Ιεραποστολή στην Ανατολή	82
32. Η ορθόδοξη ιεραποστολή στην Αφρική σήμερα	84
33. Εργαζόμαστε για την ενότητα όλων	87
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ' Επίκαιρα	90
34. Ο Απόστολος Ανδρέας	91
35. Ο Ιησούς διωκόμενος καταφεύγει στην Αίγυπτο	93
36. Ιωάννης ο Χρυσόστομος: Πορεία γεμάτη αγώνες	96
37. Η υποδοχή του Χριστού στα Ιεροσόλυμα	98
38. Από το Πάθος στην Ανάσταση	100
Βιβλιογραφία	103
Βιβλία για παιδιά	107
Πηγές από το διαδίκτυο	109

Εισαγωγικά

Το βιβλίο Θρησκευτικών της Δ' τάξης του δημοτικού σχολείου έχει ως τίτλο **Η πορεία μας στη ζωή**.

Περιλαμβάνει επτά κεφάλαια. Ανά κεφάλαιο οι μαθητές επιδιώκεται:

Κεφάλαιο Α'. **Το ξεκίνημα**. Να μελετήσουν τη ζωή του χριστιανού ως πορεία προς το Θεό.

Κεφάλαιο Β'. **Αυτοί που έδειξαν και βάδισαν το δρόμο**. Να γνωρίσουν στοιχεία από τη ζωή των προφητών που βάδισαν τον ορθό δρόμο και μας έδειξαν το δρόμο για τον ερχομό του Χριστού. Ακόμη, να γνωρίσουν το Ευαγγέλιο και να κατανοήσουν ότι αυτό αποτελεί πυξίδα στην πνευματική πορεία των χριστιανών.

Κεφάλαιο Γ'. **Νέος δρόμος, καινούρια ζωή**. Να γνωρίσουν και να μελετήσουν τα πρώτα βήματα της Εκκλησίας, τους πρωτοπόρους της και την παρουσία του Αγίου Πνεύματος. Ακόμη, να γνωρίσουν Αγίους που μιμήθηκαν τη ζωή του Χριστού.

Κεφάλαιο Δ'. **Συνεχίζουμε όλοι μαζί**. Να γνωρίσουν το νέο τρόπο ζωής της χριστιανικής κοινότητας και να εκτιμήσουν ότι ο ναός είναι ζωτικό κέντρο συνάντησης των πιστών. Επίσης, να μελετήσουν την ιστορία, την τέχνη, τη ζωή των μοναστηρίων και τον ορθό τρόπο τέλεσης της Θείας Λατρείας.

Κεφάλαιο Ε'. **Στην πορεία ξεπερνάμε τα εμπόδια**. Να αντιληφθούν ότι στην πνευματική του πορεία ο πιστός αντιμετωπίζει εμπόδια και συναντά δοκιμασίες τις οποίες μπορεί να ξεπεράσει, εάν συμπορεύεται με το Χριστό.

Κεφάλαιο Στ'. **Η Εκκλησία πορεύεται σε όλο τον κόσμο**. Να γνωρίσουν την ιεραποστολική πορεία της Εκκλησίας μέχρι σήμερα. Να κατανοήσουν τη σημασία της ιεραποστολής, του σκοπού και της δράσης των ιεραποστόλων.

Κεφάλαιο Ζ'. **Επίκαιρα**. Στην τελευταία ενότητα οι μαθητές θα έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν σημαντικούς εορταστικούς σταθμούς και γεγονότα από το εορτολόγιο της Εκκλησίας. Πρόκειται για επίκαιρα μαθήματα τα οποία μπορούν να διδαχθούν σε περιόδους κοντά στις αντίστοιχες γιορτές όπως: το μάθημα 34 (κοντά στις 30/11, ημέρα που εορτάζει ο Άγιος Ανδρέας), το 36 (ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος εορτάζει στις 14/11), τα 37 και 38 (την τελευταία εβδομάδα πριν από τις διακοπές του Πάσχα).

Το βιβλίο του δασκάλου περιέχει πληροφορίες για την πληρέστερη κατανόηση του βιβλίου του μαθητή και το σωστότερο τρόπο χρήσης του. Συμπληρώνει το βιβλίο του μαθητή, βοηθώντας το δάσκαλο με τα παρακάτω:

1. Οι **στόχοι** δίνονται στην αρχή κάθε μαθήματος.
2. Η **πρόταση για αφόρμηση**, δίνει με πρωτότυπο και διαφορετικό τρόπο κάθε φορά, τη δυνατότητα στο δάσκαλο, να ξεκινήσει το μάθημα κεντρίζοντας το ενδιαφέρον των μαθητών.
3. Η **πρόταση κύριου διδακτικού στόχου**, επιδιώκει να συγκεντρώσει το ενδιαφέρον των παιδιών σε ένα σημείο βασικό και ουσιαστικό για κάθε μάθημα.
4. Στην **εμπέδωση των διδακτικών στόχων**, δίνονται απαντήσεις σε ερωτήσεις, ασκήσεις, ακροστιχίδες, κρυπτόλεξα κ.λπ. Δίνονται επιπλέον στοιχεία ειδικά στα

- θέματα για συζήτηση, ώστε ο δάσκαλος να βρει περισσότερες πληροφορίες και να διεξάγει μια συζήτηση με άνεση και πληρότητα.
5. Τα **συμπληρωματικά στοιχεία** δίνουν την ευκαιρία ανάλογα με το χρόνο του εκάστοτε μαθήματος, το ενδιαφέρον που δείχνει το σύνολο της τάξης αλλά και το επίπεδο των μαθητών, να συνεχίσει ο δάσκαλος το κάθε μάθημα με επιπλέον υλικό.
  6. Οι εκκλησιαστικοί ύμνοι, τα απολυτίκια, καθώς και η ερμηνεία και ανάλυση αυτών, όπως και κάποιων ποιημάτων μπορούν να κάνουν το μάθημα ευχάριστο και να βοηθήσουν στην προσέγγιση των στόχων.

Η διδακτική του μαθήματος των Θρησκευτικών και το διαθεματικό ενιαίο πλαίσιο προγραμμάτων σπουδών

Η ηθική και πνευματική ανάπτυξη των μαθητών έχει άμεση σχέση με την εκπαίδευσή τους. Στο σύγχρονο δημοτικό σχολείο η ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού αποτελεί αναγκαιότητα και ταυτόχρονα λειτουργεί συμπληρωματικά προς την οικογένεια και την Εκκλησία για την ολοκλήρωση της προσωπικότητας του νέου ανθρώπου.

Ο σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος των Θρησκευτικών*, μεταξύ άλλων, συμβάλλει:

- α) στην απόκτηση γνώσεων σχετικά με την ορθόδοξη χριστιανική πίστη και παράδοση,
- β) στην κατανόηση της χριστιανικής πίστης ως μέσου νοηματοδότησης του κόσμου και της ζωής,
- γ) στην παροχή ευκαιριών στους μαθητές για κριτική επεξεργασία στερεοτύπων, παραδοχών, αξιών, στάσεων καθώς και σχετικού προβληματισμού τους,
- δ) στην προβολή της ορθόδοξης πνευματικότητας ως ατομικού και συλλογικού βιώματος.

Ενδεικτικό διάγραμμα διδασκαλίας

Κάθε μάθημα αποτελείται από ένα *κεντρικό κείμενο* το οποίο περικλείει με λίγα λόγια βασικές αρχές της Ορθόδοξης χριστιανικής πίστης. Περιλαμβάνει τους *προκαταβολικούς οργανωτές* και τις κύριες διαθεματικές έννοιες που προτείνονται από το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών. Στο κείμενο εμφανίζονται κάποιες *λέξεις – κλειδιά*, με διαφορετικό χρώμα, οι οποίες ερμηνεύονται στην υποενότητα με τίτλο *Μαθαίνω τις λέξεις*. Η υποενότητα αυτή βοηθά στην κατανόηση των βασικών εννοιών του μαθήματος. Στο πλαίσιο αυτό οι μαθητές μπορούν να αναφέρουν λέξεις του μαθήματος που δεν κατανόησαν ώστε να ερμηνευτούν στην τάξη.

Ακολουθεί η επεξεργασία του κειμένου και οι προτεινόμενες *δραστηριότητες*. Οι δραστηριότητες βασίζονται στις αρχές της εναλλακτικής μορφής μάθησης, γι' αυτό και ποικίλουν ανάλογα με το προσφερόμενο θέμα. Έτσι τα διαθεματικά σχέδια

* Περισσότερα για την έννοια της Διαθεματικότητας, τη διάχυση και εφαρμογή της στα μαθήματα καθώς και το πλήρες ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ του μαθήματος των Θρησκευτικών, βάσει του οποίου αναπτύσσονται οι διδακτικές ενότητες, στο ΦΕΚ 303 τ. Β' / 13-3-2003 σελ. 3733-3744 και 3867- 3914 που μπορεί κάθε εκπαιδευτικός να το αναζητήσει και στο www.pi-schools.gr

Εισαγωγικά

εργασίας (projects) εναλλάσσονται ή συμπληρώνονται από γραπτές ασκήσεις, παιχνίδια, ακροστιχίδες, σχέδια ζωγραφικής κ.λπ.

Στο τέλος κάθε μαθήματος υπάρχουν τα: *Με λίγα λόγια* και *Με μια φράση*. Αποτελούν τη σύνοψη του μαθήματος με λίγες προτάσεις, οι οποίες θα βοηθήσουν το μαθητή στην αφομοίωση του συγκεκριμένου μαθήματος. Αυτές οι προτάσεις κάθε ενότητας στοχεύουν στην οργάνωση της γνώσης. Σε καμία περίπτωση δε θα πρέπει να υποχρεώνει ο δάσκαλος τους μαθητές να αποστηθίσουν αυτές τις ενότητες.

Εποπτικά μέσα διδασκαλίας

*Ό,τι ακούω το ξεχνάω, ό,τι βλέπω το θυμάμαι,
ό,τι κάνω το έχω κατακτήσει και δεν το ξεχνάω ποτέ!*

Τα εποπτικά μέσα διδασκαλίας είναι απαραίτητα για την πρώτη συνάντηση του μαθητή με το μάθημα των Θρησκευτικών.

Σημαντικό εποπτικό μέσο για τη διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών είναι η *εικόνα*, βυζαντινή ή πιο σύγχρονης τεχνοτροπίας. Εικόνες υπάρχουν στο βιβλίο, παράλληλα με την εικονογράφηση. Στο αρχείο του κάθε σχολείου, μπορεί να υπάρχουν βυζαντινές εικόνες ως φορητές εικόνες, χάρτινες μεγάλες ή μικρές, ή μπορεί να προμηθευτεί ο δάσκαλος από κατάστημα με εκκλησιαστικά είδη.

Στα εποπτικά μέσα διδασκαλίας συγκαταλέγουμε και το βιωματικό τρόπο προσέγγισης. Πολλές από τις εκδηλώσεις της ζωής των χριστιανών χαρακτηρίζονται από την ευλογία των Μυστηρίων της Εκκλησίας. Κατά την αρχή της σχολικής χρονιάς οι μαθητές, την πρώτη κιόλας μέρα, συμμετέχουν στον *Αγιασμό*. Με την εμπειρία αυτή έχουν τη δυνατότητα να γνωρίσουν από κοντά στοιχεία από την ορθόδοξη λατρεία. Με τον *εκκλησιασμό* τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να βρεθούν όλα μαζί στο ναό και να νιώσουν τη χαρά της κοινής προσευχής και του κοινού τόπου λατρείας.

Απαραίτητο εποπτικό μέσο είναι και ο *χάρτης*, γεωγραφικός, ιστορικός ή θρησκευτικός.

Παράλληλα με το βιβλίο των Θρησκευτικών της Γ' τάξης κυκλοφορεί και λογισμικό (cd-rom) με οπτικοακουστικό υλικό το οποίο συνοδεύει και εμπλουτίζει κάποια μαθήματα. Χρήσιμες είναι ακόμα οι κασέτες ήχου ή τα cd (ψηφιακοί δίσκοι) βυζαντινής μουσικής που κυκλοφορούν στο εμπόριο ή σε ενοριακούς ναούς. Τα ακούσματα αυτά μπορούμε να τα αξιοποιήσουμε σε πολλά σημεία της διδασκαλίας ως αφόρμηση ή εμπέδωση καθώς και για εμπλουτισμό ή ευχαρίστηση.

Προτεινόμενες διαθεματικές προσεγγίσεις

Τα κύρια χαρακτηριστικά της διαθεματικής προσέγγισης είναι από τη μια η οργάνωση της σχολικής γνώσης γύρω από θέματα γενικότερου ενδιαφέροντος και από την άλλη η ενεργός συμμετοχή των μαθητών στη διερεύνηση των παραπάνω θεμάτων. Στόχος λοιπόν είναι η διαμόρφωση ενεργών και υπεύθυνων παιδιών, τα οποία με βάση τη γνώση που θα αποκτούν, θα μπορούν να αντιμετωπίσουν με κριτική σκέψη τη ζωή τους και τη σχέση τους με τους άλλους.

Στην εισαγωγή κάθε κεφαλαίου, προτείνονται έννοιες διαθεματικής προσέγγισης

ενδεικτικές και θεμελιώδεις για κάθε ενότητα. Τις έννοιες αυτές τις συναντάμε σε πολλά κεφάλαια, θεωρήθηκε όμως σκόπιμο να τονιστούν κάποιες, ανάλογα με την έμφαση που τους δίνεται στο περιεχόμενο των μαθημάτων του κεφαλαίου. Έτσι λοιπόν έννοιες όπως πολιτισμός, παράδοση, άτομο, κοινωνία, ισότητα, αλληλεπίδραση, χώρος, χρόνος, οργάνωση, συναντιούνται περιοδικά σε όλα τα κεφάλαια του βιβλίου.

Η ανάπτυξη των παραπάνω εννοιών στηρίζεται στις βασικές αρχές της διαθεματικότητας: α) της παιδοκεντρικότητας, β) της αυτενέργειας στη μάθηση, γ) της συνδιερεύνησης, δ) της συλλογής πληροφοριών και γνώσεων και ε) της ολιστικής προσέγγισης.

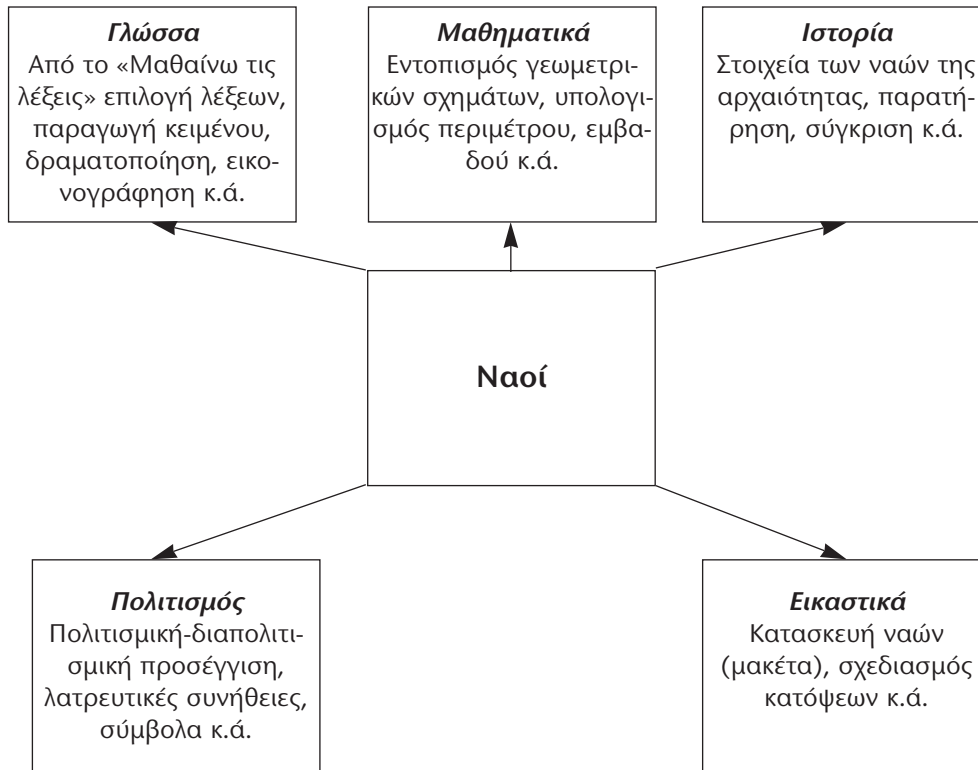
Ενδεικτικά διαθεματικά σχέδια εργασίας για τη Δ' τάξη:

1. Θέμα: Ναοί

Οι μαθητές κατά ομάδες μελετούν κείμενα, εικόνες, γεωμετρικά σχήματα, ιστορικά, αρχιτεκτονικά και πολιτιστικά στοιχεία. Προσπαθούν γραπτά, προφορικά και με όσους ερευνητικούς τρόπους είναι δυνατόν να προσεγγίσουν απ' όλες τις πλευρές τη θεματική ενότητα που αναφέρεται στους ναούς.

Θεμελιώδεις διαθεματικές έννοιες: Χώρος, χρόνος, παράδοση, πολιτισμός.

Προεκτάσεις: Μαθήματα Γλώσσας, Μαθηματικών, Ιστορίας, Αισθητικής Αγωγής, Μελέτης Περιβάλλοντος.

*Εισαγωγικά***2. Θέμα: Πολιτισμός της Ελλάδας**

- Η θρησκεία
- Η γλώσσα (Γλώσσα)
- Η οικογένεια (Κοινωνική αγωγή)
- Τα γράμματα και οι τέχνες (Αισθητική αγωγή)
- Τα ήθη και έθιμα (Παράδοση)
- Ο αρχαίος πολιτισμός (Ιστορία)
- Το νόμισμα και ο χρόνος (Μαθηματικά)

Πρώτο εργαστήρι:

Τα παιδιά παρουσιάζουν τον Πολιτισμό μέσα από την Ιστορία, με μύθους και γεγονότα μέσα από σλάιτς. Κάνουν ένα μικρό ταξίδι στο χρόνο συνδέοντάς το με τα Μαθηματικά. Γράφουν λέξεις σε χαρτόνι και το κρεμούν στην τάξη. Επεξεργάζονται και διαμορφώνουν σκηνές, αναπαριστώντας θεματικά στιγμιότυπα σε ομάδες. Αξιοποιώντας την Αισθητική αγωγή και το θεατρικό παιχνίδι ζωντανεύουν ιστορικές στιγμές του ελληνικού πολιτισμού. Καταγράφουν τίτλους των θεματικών στιγμιότυπων σε εφημερίδα του τοίχου. Συζητούν.

Δεύτερο εργαστήρι:

Γραφή καταλόγου για το τι είναι πολιτισμός, ποια τα μνημεία και πώς φαίνονται. Ομάδες ασχολούνται με τη γλώσσα, τα γράμματα, τις τέχνες. Διαχρονική η πορεία και η σύνδεση. Ζωντανή η παράδοση με τα ήθη και τα έθιμα.

Τρίτο εργαστήρι:

Κατασκευή οικογενειακού δένδρου σε χαρτόνι ή με πλαστελίνη ή πηλό. Κατασκευή οικογενειακής εφημερίδας με αγγελίες, ποιήματα, φωτογραφίες. Προβολή εικόνων με σλάιτς και αφήγηση εναλλακτικά οικογενειακών στιγμών από τα παιδιά. Ραδιοφωνική ή τηλεοπτική εκπομπή με θέμα: «Ο ελληνικός πολιτισμός κάθε μέρα στη ζωή μας». Διαφήμιση. Μοίρασμα αναμνηστικών. Κέρασμα με λουκούμια και μουσική ελληνική νησιώτικη ή άλλη.

Σχέδιο εργασίας

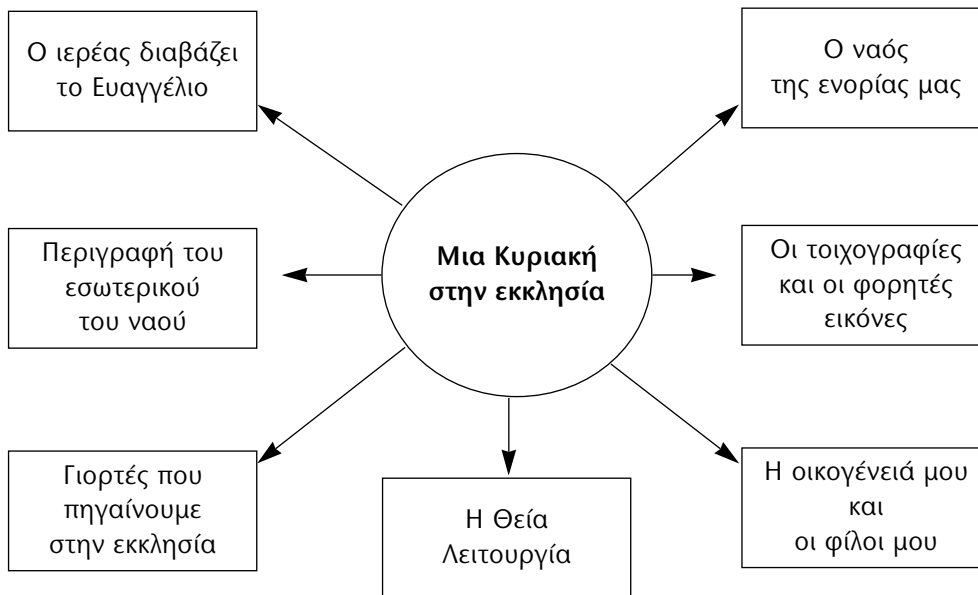
Ενδεικτική ανάπτυξη σχεδίου δράσης για το μάθημα: Το Ευαγγέλιο είναι πυξίδα στην πορεία μας.

Θέμα: *Μια Κυριακή στην εκκλησία*

Στο παρακάτω σχήμα φαίνεται η ανάπτυξη ενός σχεδίου δράσης με θέμα μια Κυριακή στην εκκλησία.

Η αναφορά σε ένα τέτοιο θέμα έχει στόχο:

1. να αντιληφθούν οι μαθητές πως στη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας γίνεται η ανάγνωση των Ευαγγελίων,
2. να ευαισθητοποιηθούν σε θέματα αγιογραφίας και γενικότερα βυζαντινής τέχνης, μουσικής αλλά και αρχιτεκτονικής,
3. να προσεγγίσουν λειτουργικά θέματα.

Κάθε πεδίο δράσης μπορεί να αναπτυχθεί συλλογικά από την τάξη αλλά και ομαδικά. Και στις δυο περιπτώσεις είναι απαραίτητη η τελική παρουσίαση του κάθε θέματος, ώστε όλοι οι μαθητές να κατανοήσουν και να μάθουν τις νέες πληροφορίες.

Χρονοδιάγραμμα: Όποια κι αν είναι η χρονική διάρκεια του σχεδίου εργασίας (ωριαία, εβδομαδιαία, μηνιαία ή ετήσια), σημαντική είναι η χρονική οριοθέτηση από την αρχή του προγράμματος, ώστε να γίνει καλύτερη κατανομή του χρόνου και επίτευξη των στόχων.

Ενδεικτική ανάπτυξη πεδίου δράσης:

Τα τέσσερα Ευαγγέλια

1. Πληροφορίες για καθένα από τους τέσσερις ευαγγελιστές.
2. Πληροφορίες για το περιεχόμενο των τεσσάρων Ευαγγελίων.
3. Καταγραφή σε λεύκωμα σημαντικών γεγονότων του περιεχομένου των Ευαγγελίων.
4. Επίσκεψη στο ναό της ενορίας και ηχογράφηση κάποιων αποσπασμάτων του Ευαγγελίου της επόμενης Κυριακής από τον ιερέα. Ερμηνεία και συζήτηση.
5. Βιντεοσκόπηση ή φωτογράφιση του εσωτερικού του ναού (εάν επιτρέπεται).
6. Καταγραφή όλων των εικόνων και των αγιογραφιών που παρουσιάζουν τους ευαγγελιστές.
7. Καταγραφή εικόνων ή αγιογραφικών σκηνών σχετικών με το περιεχόμενο των τεσσάρων Ευαγγελίων.
8. Αναζήτηση πινάκων ζωγραφικής που παρουσιάζουν τους ευαγγελιστές ή σκηνές από το περιεχόμενο των Ευαγγελίων και δημιουργία λευκώματος.
9. Αναπαράσταση ευαγγελικών σκηνών με το δικό μας τρόπο μέσα στην τάξη(π.χ. με ζωγραφική).

Με τον ίδιο τρόπο ή ανάλογο μπορεί να γίνει η ανάπτυξη των υπολοίπων θεμάτων των πεδίων δράσης.

*Εισαγωγικά**Διαθεματική προσέγγιση:*

Τα μαθήματα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την ανάπτυξη του θέματος μπορεί να είναι: Η Γλώσσα, αφού απαιτείται γραπτή και προφορική έκφραση σε αρκετές φάσεις της πορείας του σχεδίου. Η Αισθητική Αγωγή για τη δημιουργική έκφραση των παιδιών. Η Ιστορία για την ιστορική έρευνα και συλλογή των στοιχείων.

Αξιολόγηση

Βασικός στόχος της αξιολόγησης του μαθητή είναι η ανατροφοδότηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Με την αξιολόγηση ο δάσκαλος και οι μαθητές είναι δυνατόν να εντοπίσουν μαθησιακές ελλείψεις. Με κάθε είδους γραπτές ή προφορικές εργασίες του κειμένου καθώς και με τις συνθετικές, δημιουργικές, διερευνητικές εργασίες (projects-σχέδια εργασίας) μπορεί ο δάσκαλος να κάνει την ανακεφαλαίωση και την αξιολόγηση μαζί με τους μαθητές του.

Στο τέλος των εισαγωγικών κάθε κεφαλαίου, προτείνεται ενδεικτικό σχέδιο δράσης, ως ανακεφαλαιωτική άσκηση αξιολόγησης των αντίστοιχων εννοιών. Τα σχέδια αυτά δίνονται στους μαθητές από το δάσκαλο για επεξεργασία ατομική ή ομαδική. Η παρουσίαση των εργασιών αποτελεί ένα είδος αυτοαξιολόγησης για κάθε μαθητή, καθώς και ετεροαξιολόγησης (μαθητή – δασκάλου και αντίστροφα).

Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική

Θέλοντας να δώσουμε επιπλέον συμπληρωματικά στοιχεία στο δάσκαλο αναφερόμαστε εκτενέστερα στη Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική. Η Βυζαντινή Μουσική είναι η μουσική των ύμνων, των τροπαρίων δηλαδή της Εκκλησίας, αλλά και των δημοτικών τραγουδιών.

Ονομάζεται Βυζαντινή, γιατί άνθισε στο Βυζάντιο και ιδιαίτερα στην Κωνσταντινούπολη. Από κει διαδόθηκε σ' ολόκληρη τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Δουλεύτηκε από σπουδαίους δασκάλους της μουσικής τέχνης που τους έλεγαν μαΐστορες. Ονομάζεται και Εκκλησιαστική, γιατί αυτή τη μουσική χρησιμοποιεί η Εκκλησία μας στη λατρεία της. Έτσι την ξεχωρίζουμε από την άλλη μουσική που αναπτύχθηκε στην Ευρώπη. Η Βυζαντινή έχει ξεχωριστό σύστημα γραφής, ανάγνωσης, απαγγελίας, μελωδίας και ορθογραφίας.

Διαβάζοντας τις βυζαντινές εικόνες

Η ζωγραφική απεικόνιση προσώπων ή παράστασης από την Αγία Γραφή και την εκκλησιαστική παράδοση ονομάζεται *αγιογραφία*. Τη λέμε και βυζαντινή αγιογραφία, επειδή τέθηκαν οι βάσεις της και άκμασε κατά την ιστορική περίοδο που έχει ονομαστεί βυζαντινή. Δεν πρόκειται για τέχνη που γίνεται για να μας θυμίζει απλώς ιερά πρόσωπα και να μας γεμίζει ομορφιά. Έχει σκοπό να μας υψώσει από το φθαρτό κόσμο και να μας μεταφέρει στον καινούριο κόσμο της Βασιλείας του Θεού. Εδώ δεν υπάρχουν χωροχρονικοί περιορισμοί (π.χ. ένας Άγιος εικονίζεται περιστοιχισμένος με σκηνές απ' ολόκληρο το βίο του). Απουσιάζει η τεχνική της προοπτικής

(όπως ζωγραφίζουν και τα μικρά παιδιά, γι' αυτό και είναι ιδιαίτερα οικεία, προσιτή και κατανοητή από αυτά). Η βυζαντινή αγιογραφία και σήμερα κατέχει μια σημαντική θέση στη ζωή των χριστιανών.

Σημαντική θέση κατέχουν τα χρώματα που το καθένα συμβολίζει και κάτι:

Το λευκό συμβολίζει το φως και την καθαρότητα.

Το μαύρο, το μυστικό βάθος.

Το κυανό, τη δροσερότητα και διαύγεια.

Το πράσινο, την ελπίδα.

Το κίτρινο, τη Θεία Δόξα και λαμπρότητα.

Το ιώδες, την Αγιότητα.

Το ερυθρό, το φλογερό και ζεστό της Θεότητας.

Το γλαυκό, το Ουράνιο Φως.

Παραθέτουμε δυο παραδείγματα ανάλυσης βυζαντινών εικόνων:

Εικόνα της Ανάστασης

Ονομάζεται «Η εις Άδου Κάθοδος». Ο Χριστός κατέχει την κεντρική θέση, και βρίσκεται κάτω στον Άδη. Περιβάλλεται από ένα φωτεινό κύκλο, που συμβολίζει τη δόξα της θεότητάς του. Κάτω από τα πόδια του ανοίγεται ένα σκοτεινό σπήλαιο, που συμβολίζει τον Άδη. Πατάει σταθερά πάνω σε δυο πεσμένα θυρόφυλλα, που είναι οι πύλες του Άδη. Στο σκοτεινό χώρο απεικονίζονται μία ή δύο μορφές συνήθως αλυσοδεμένες. Συμβολίζουν το θάνατο. Ο Χριστός τραβάει με τα δυο του χέρια και σηκώνει με δύναμη ένα γονατισμένο άντρα και μία γυναίκα. Είναι ο Αδάμ και η Εύα. Κάποιες φορές στο ένα χέρι του Ιησού ή πίσω του εικονίζεται ο Σταυρός, το σύμβολο της νίκης κατά του θανάτου. Δεξιά και αριστερά από το Χριστό είναι ομάδες ανθρώπων. Στη μια πλευρά είναι δίκαιοι άνθρωποι από την εποχή των προπατόρων έως τον ερχομό του Χριστού και από την άλλη βασιλείς και προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης.

Εικόνα Παναγίας

Το ανοιχτό χρώμα κυριαρχεί με εναλλαγή του ροδαλού φωτίσματος, τονίζοντας έτσι τη νεανικότητα και την αγνότητά της Μητέρας του Θεού. Το χρυσό φωτοστέφανο τονίζει την αγιότητά της. Το πορφυρό χρώμα του χιτώνα δίνει μια ζεστασιά και ταυτόχρονα δηλώνει τη βασιλική της εξουσία (Βασίλισσα των Ουρανών). Οι τρεις αστερίσκοι που υπάρχουν στο κάλυμμα της κεφαλής και τους ώμους της συμβολίζουν την αιεπαρθενία της (προ του τόκου, κατά τον τόκο, μετά τον τόκο).

Κεφάλαιο Α'

Το ξεκίνημα

Γνωστικό περιεχόμενο του κεφαλαίου Α'

Τα τέσσερα μαθήματα του κεφαλαίου Α' αναπτύσσονται σε πέντε διδακτικές ώρες και έχουν ως άξονα γνωστικού περιεχομένου τη φράση: «Το ξεκίνημα» για την αρχή της πορείας της ίδιας μας της ζωής.

Γενικοί στόχοι του κεφαλαίου Α'

Στο κεφάλαιο Α' επιδιώκουμε οι μαθητές να γνωρίσουν έννοιες και αρχές που διέπουν την πνευματική πορεία του χριστιανού και ακόμη να γνωρίσουν το σκοπό, τον τρόπο, τα μέσα και τους κανόνες της πορείας του προς τη θέωση.

Έννοιες διαθεματικής προσέγγισης του κεφαλαίου Α': χώρος-χρόνος, εξέλιξη-ανάπτυξη, ισότητα-νόμος, αλληλεπίδραση, άτομο-κοινωνία.

Ο άνθρωπος ζει, εξελίσσεται και αναπτύσσεται μέσα σε μια κοινωνία αλλά και ως ξεχωριστός άνθρωπος. Ο Θεός μάς έδωσε τη Χάρη να υπάρχουμε ως πρόσωπα. Μέσα στο συγκεκριμένο χώρο και χρόνο μπορούμε να γίνουμε άνθρωποι πνευματικοί, αναπτύσσοντας το μυαλό και καλλιεργώντας την ψυχή μας, αφού υιοθετήσουμε τις αρχές της *ισότητας* και της δικαιοσύνης οι οποίες χαρακτηρίζουν τη χριστιανική πίστη. Τέλος η έννοια των κανόνων της πορείας μας γίνεται κατανοητή με γεγονότα από τη ζωή του Χριστού.

Παράδειγμα διαθεματικής προσέγγισης (Μάθημα 4):

Η ενότητα αυτή δίνει την ευκαιρία στους μαθητές να κάνουν το δικό τους ξεκίνημα. Αφού ευαισθητοποιηθούν σχετικά με τους κανόνες ζωής, μπορεί ο δάσκαλος στη συνέχεια να κάνει τη σύνδεση με τα παρακάτω μαθήματα με σκοπό τον εμπλουτισμό των γνώσεων:

α) Νεοελληνική Γλώσσα – Λεξιλόγιο. Οι μαθητές αξιοποιούν τις λέξεις και παίζουν με αυτές εμπλουτίζοντας το λεξιλόγιό τους. Τα αγιογραφικά χωρία που προτείνονται στην ενότητα ενδείκνυνται για να γνωρίσουν τα παιδιά τη διαχρονική εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας. β) Αισθητική Αγωγή και γ) Μαθηματικά. Σχεδιάζουν σε χαρτόνια πλαίσια διαφόρων σχημάτων, χρωματίζουν και γράφουν κανόνες ζωής.

Πρόταση ενδεικτικής αξιολόγησης του κεφαλαίου

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει όλο ή μέρος του σχεδίου εργασίας (project) για την αξιολόγηση του κεφαλαίου.

Θέμα εργασίας: Οι κανόνες της ζωής μας. **Ανάπτυξη επί μέρους θεμάτων:** 1. Ο Θεός μάς δείχνει τους κανόνες της πορείας μας. 2. Η οικογένεια μάς βοηθά στα πρώτα μας βήματα. 3. Το σχολείο μάς βοηθά στα πρώτα μας βήματα. 4. Η εννορία μάς βοηθά στα πρώτα μας βήματα.

Επεξεργασία: Στις υποενότητες μπορεί να γίνει: α) Γραπτή ή προφορική επεξεργασία με ερωτήσεις που θα δοθούν από το δάσκαλο. β) Ανάπτυξη κριτικής σκέψης για τη δημιουργία κανόνων πορείας ζωής, σύμφωνα με τις εμπειρίες των μαθητών. γ) Παρουσίαση των γνώσεων ή των σκέψεων μέσα από την Αισθητική Αγωγή (κατασκευές, τραγούδι, δραματοποίηση, ζωγραφική).

1. Τα πρώτα βήματα

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να καταλάβουν τον παραλληλισμό των πρώτων βημάτων στη ζωή ενός παιδιού με τα πρώτα βήματα στη ζωή της Εκκλησίας,
- να κατανοήσουν ότι στα πρώτα βήματα της πνευματικής πορείας μας προς το Θεό είναι πολύτιμη και αναγκαία η παρουσία έμπειρων ανθρώπων,
- να καταλάβουν ότι σε κάθε ξεκίνημα στη ζωή μας, για να μάθουμε καινούρια πράγματα, χρειαζόμαστε ως οδηγούς μας ανθρώπους με γνώσεις οι οποίοι θα μας διδάξουν,
- να αισθανθούν σιγουριά στη συναναστροφή με τους γονείς τους, με τους δασκάλους τους, με τους ιερείς και με άλλα πνευματικά πρόσωπα.

Πρόταση για αφορμή

Το πρώτο μάθημα για τη νέα σχολική χρονιά στο βιβλίο μας είναι «Τα πρώτα βήματα». Μπορούμε ν' αρχίσουμε το μάθημα με αφορμή τον πίνακα του Γ. Ιακωβίδη «*Τα πρώτα βήματα*» που υπάρχει στο βιβλίο του μαθητή. Αρχικά παρατηρούν οι μαθητές τον πίνακα, τα πρόσωπα, το γεγονός. Κεντρικό πρόσωπο είναι το μωρό που προσπαθεί να κάνει τα πρώτα του βήματα πάνω στο τραπέζι. Η γιαγιά το κρατάει γερά κάτω από τις μασχάλες του, ώστε να μην πέσει. Το μεγαλύτερο κορίτσι έχει απλώσει τα χεράκια του να υποδεχτεί στην αγκαλιά του το μωρό που μόλις κάνει τα πρώτα του βήματα. Και η γιαγιά, αλλά και το μεγαλύτερο κορίτσι με τη θέση τους δίνουν σιγουριά και ασφάλεια στο μικρό παιδί.

Είναι πολύ σημαντικό στη ζωή των παιδιών να τα «κρατούν» και να τα υποστηρίζουν όλοι όσοι τα αγαπούν και τα ενθαρρύνουν. Κι αυτοί είναι αρχικά οι γονείς, τα αδέρφια και στη συνέχεια οι δάσκαλοι. Βρίσκονται κοντά σε κάθε παιδί από τα πρώτα βήματα της ζωής του, όπως είναι η ανακάλυψη του γύρω χώρου, το περπάτημα, ο έλεγχος της τροφής, το παιχνίδι, οι φίλοι, το σχολείο, η μάθηση και στη συνέχεια: οι παρέες, οι σπουδές, το επάγγελμα, η δημιουργία νέας οικογένειας.

Έτσι παραλληλίζουμε και τα πρώτα βήματα του κάθε παιδιού στην Εκκλησία, τη μεγάλη οικογένεια της ορθόδοξης πίστης μας. Η Εκκλησία συμπαραστέκεται και στηρίζει κάθε χριστιανό από την πρώτη στιγμή της γέννησής του με ευχές για το νεογέννητο, με το σαραντισμό και με το Βάπτισμα.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Η ζωή του ανθρώπου είναι μια πορεία που αρχίζει με μικρά και δύσκολα βήματα. Στα πρώτα βήματα της πνευματικής πορείας μας προς το Θεό είναι πολύτιμη και αναγκαία η παρουσία έμπειρων ανθρώπων.

1. Τα πρώτα βήματα

Χρειάζεται στήριξη και βοήθεια στην αρχή μέχρι οι άνθρωποι να γίνουν δυνατοί και ικανοί να προχωρήσουν μόνοι τους. Η εμπειρία και η παρουσία των μεγαλύτερων βοηθάει τα παιδιά να γνωρίσουν και να εκτιμήσουν γεγονότα και καταστάσεις που ήδη οι άλλοι έχουν κατακτήσει.

Το ίδιο συμβαίνει και στην πνευματική ζωή του κάθε χριστιανού. Ο ιερέας της ενορίας όπου ανήκουμε ως περιοχή ή ο ιερέας με τον οποίο μπορούμε να αποκτήσουμε μια προσωπική πνευματική σχέση, είναι ο οδηγός στα πρώτα βήματα της ζωής μας μέσα στην Εκκλησία. Η σχέση και η επικοινωνία μας μαζί της ξεκινάει με τις πρώτες ευχές που διαβάζει στο νεογέννητο ο ιερέας την πρώτη μέρα της γέννησής του, την όγδοη με την ονοματοδοσία του, αργότερα με το σαραντισμό και κυρίως με το Άγιο Βάπτισμα. Στη συνέχεια, βρίσκεται παντοτινά κοντά στον κάθε χριστιανό με τη Θεία Κοινωνία, τα Μυστήρια, τον εκκλησιασμό, την προσκύνηση των ιερών εικόνων, το ψέλλισμα των πρώτων προσευχών, το άναμμα των κεριών, το θυμιατό και το καντήλι. Έτσι οι χριστιανοί μπορούν να έχουν τη βοήθεια του Χριστού, της Παναγίας και όλων των Αγίων, στήριγμα για ολόκληρη τη ζωή τους.

Είναι πολύ σημαντική η πρώτη επαφή των παιδιών με το χώρο της εκκλησίας. Η είσοδος του παιδιού στο ναό συνδυάζεται με ακούσματα και ψαλμωδίες, με αρώματα και θυμίαμα, με φως, εικόνες, χρώματα και σχέδια, με γεύση στη Θεία Κοινωνία και στο αντίδωρο. Άρα όλες οι ανθρώπινες αισθήσεις συμμετέχουν στη λατρευτική ζωή της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Η οικογένεια, η Εκκλησία-ενορία και το σχολείο είναι οι βασικοί άξονες αναφοράς στην κοινωνία μας. Καλό είναι το παιδί να μάθει να στέκεται με θάρρος, πίστη και εμπιστοσύνη κοντά τους.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Η πρώτη ενότητα της σχολικής χρονιάς είναι σημαντική, γιατί εισάγει τους μαθητές στο νόημα του μαθήματος. «Τα πρώτα βήματα» σημαίνουν την αρχή της εκκλησιαστικής μας ζωής. Ένας μαθητής διαβάζει τις λέξεις και οι υπόλοιποι συζητούν και ερμηνεύουν με τον τρόπο που κατανοούν τις λέξεις αυτές. Στη συνέχεια, διαβάζεται από τους μαθητές η ερμηνεία που δίνεται στο κείμενο. Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: **ενορία, παρουσία, εμπειρία.**

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Ανακαλύπτω και περιγράφω

Με την άσκηση αυτή δίνεται η ευκαιρία οι μαθητές να ανακαλέσουν στη μνήμη τους όμορφες οικογενειακές στιγμές και περιστατικά από τα πρώτα χρόνια της ζωής τους. Αν ο εκπαιδευτικός θέλει, μπορεί να αναθέσει την άσκηση ως εργασία στο σπίτι.

Γράφω με ρυθμό

Με τη γραφή των ονομάτων από το οικογενειακό, φιλικό και σχολικό περιβάλλον οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να κάνουν μια επισκόπηση των ανθρώπων που βρίσκονται σταθερά δίπλα τους σε όλες τις στιγμές της ζωής τους. Γράφοντας τα ονόματα δείχνουν και την ευγνωμοσύνη τους προς όλους αυτούς.

2. Πού οδηγεί ο δρόμος;

 Μια διδακτική ώρα

Οι μαθητές:

Στόχοι του μαθήματος

- να αντιληφθούν ότι η ζωή έχει νόημα και γίνεται δημιουργική, όταν ο άνθρωπος έχει κάποιο σκοπό,
- να κατανοήσουν το σκοπό που έχει η πορεία του χριστιανού στη ζωή.

Πρόταση για αφόρμηση

Η επεξεργασία της διδακτικής ενότητας μπορεί να ξεκινήσει με το ποίημα «Το ευλογημένο καράβι» του Ζαχαρία Παπαντωνίου. Πρόκειται για το διάλογο μεταξύ του ποιητή και ενός καραβιού. Οι μαθητές θα επισημάνουν την ανησυχία και την αμφιβολία του ποιητή για το αίσιο πέρας του ταξιδιού. Αλλά και θα καταλήξουν μέσα από τα λόγια του καραβιού στη βεβαιότητα για την ασφάλειά του, εφόσον το προστατεύει ο Χριστός, η Παναγία και η προσευχή της εκκλησιαστικής κοινότητας (κρυφή λειτουργία).

Ένα άλλο ποίημα από το οποίο θα μπορούσε να ξεκινήσει ο δάσκαλος είναι «Το τρελοβάπορο» του Οδυσσέα Ελύτη από τη συλλογή «Ο ήλιος ο ηλιάτορας». (Το ποίημα έχει μελοποιηθεί και μπορεί να ακουστεί μέσα στην τάξη).

ΤΟ ΤΡΕΛΟΒΑΠΟΡΟ

Βαπόρι στολισμένο βγαίνει στα βουνά
κι αρχίζει τις μανούβρες «βίρα – μάινα»

Την άγκυρα φουντάρει στις κουκουναριές,
φορτώνει φρέσκο αέρα κι απ' τις δυο μεριές.

Είναι από μαύρη πέτρα κι είναι απ' όνειρο
κι έχει λοστρόμο αθώο, ναύτη πονηρό.

Από τα βάθη φτάνει τους παλιούς καιρούς,
βάσανα ξεφορτώνει κι αναστεναγμούς.

Έλα Χριστέ και Κύριε, λέω κι απορώ,
τέτοιο τρελό βαπόρι τρελοβάπορο,

Χρόνους μας ταξιδεύει, δε βουλιάσαμε,
χίλιους καπεταναίους τους αλλάξαμε.

Κατακλυσμούς ποτέ δε λογαριάσαμε,
μήκαμε μες στα όλα και περάσαμε

Κι έχουμε στο κατάρτι μας βιγλάτορα
παντοτινό τον Ήλιο τον Ηλιάτορα!

2. Πού οδηγεί ο δρόμος;

Πέραν της ευχάριστης και παιγνιώδους προσέγγισης των μαθητών με το νεωτερικό αυτό ποίημα, θα εντοπίσουν τις υπερρεαλιστικές εικόνες του ποιήματος με τα παράλογα στοιχεία. Θα σχολιάσουν την παρουσία του βαποριού ως την ιστορική πορεία του ελληνισμού μέσα στους αιώνες, μέσα από τα χαρακτηριστικά του Έλληνα και τις αξίες του. Τρελοβάπορο είναι η Ελλάδα που ταξιδεύει μέσα στο χρόνο.

Ο δάσκαλος μπορεί να ξεκινήσει και με αφήγηση περιστατικού που να αναφέρεται στις εκφράσεις: «Για πού με το καλό;», «Για πού το 'βαλες;», κ.ά. που δείχνουν ότι ο άνθρωπος έχει κάποιο σκοπό προς τον οποίο κινείται.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο πιστός προσπαθεί να βαδίσει το δρόμο που οδηγεί στο Χριστό.

Κάθε κίνηση έχει κάποιο σκοπό (τα πλοία το λιμάνι, τα αυτοκίνητα μια άλλη πόλη, τα τρένα τον επόμενο σταθμό κ.λπ.). Αφού τα άψυχα που είναι φτιαγμένα από τον άνθρωπο επιτελούν κάποιο έργο, πολύ περισσότερο ο ίδιος ως κύριος του εαυτού του κινείται στο δρόμο που θα τον φέρει στην ικανοποίηση του σκοπού του. Η ζωή των χριστιανών είναι πορεία στο δρόμο της Βασιλείας του Θεού η οποία έχει ήδη αρχίσει με τον ερχομό του Χριστού και τη νίκη του επί του θανάτου. Ο πιστός έχει συντροφιά σ' αυτό το δρόμο την εμπειρία της Εκκλησίας, το Χριστό και τους Αγίους. Για να φθάσει το σκοπό του, να γίνει δηλαδή κι αυτός Άγιος, απαιτείται καθημερινή άσκηση, προσοχή και διόρθωση της πορείας, όταν χρειάζεται.

Οι μαθητές θα γνωρίσουν ότι ο άνθρωπος είναι καλεσμένος από το Θεό να γίνει πολίτης της Βασιλείας του και θα διαισθανθούν ότι στην Εκκλησία βαδίζουμε ήδη μέσα στον καινούριο κόσμο, στη Βασιλεία του Θεού.

Τέλος, θα αναφέρουν τρόπους, για να επιτευχθεί η πορεία προς το Χριστό (συμμετοχή στα Μυστήρια της Εκκλησίας, προσευχή, τακτικός εκκλησιασμός, έμπρακτη αγάπη προς το Χριστό και τους συνανθρώπους μας).

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Σημαντική έννοια που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: ο **σκοπός**.

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Η μεσοστιχίδα του ΧΡΙΣΤΟΥ

Η άσκηση θυμίζει τις λέξεις – κλειδιά της διδακτικής ενότητας: ΤΡΕΧΕΙ, ΤΕΡΜΑ, ΑΓΙΟΣ, ΣΚΟΠΟ, ΚΥΜΑΤΑ, ΔΙΟΡΘΩΝΕΙ, ΕΚΚΛΗΣΙΑ.

Συμπληρωματικό υλικό

α) Ο Μύθος του Ηρακλή που διαλέγει ανάμεσα στο δρόμο της Αρετής και της Κακίας (**Διαθεματικές προεκτάσεις στα μαθήματα: Ιστορία- στοιχεία από την ελληνική μυθολογία**).

β) Στη διδακτική ενότητα μπορεί να αναπτυχθεί **σχέδιο εργασίας (project)** που θα εκπονήσει η τάξη με ενδεικτικό τίτλο «ΔΡΟΜΟΙ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ».

3. Βαδίζουμε όλοι μαζί

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να πληροφορηθούν τρόπους συμπόρευσης και ενίσχυσης της πνευματικής τους πορείας από τη ζωή της Εκκλησίας,
- να αποκτήσουν σιγουριά και θάρρος για την πνευματική τους πορεία και χαρά γι' αυτήν μέσα από την κοινή πορεία όλων των ανθρώπων,
- να αισθανθούν σεβασμό και οικειότητα προς τους Αγίους που έδειξαν το δρόμο στον οποίο βαδίζουμε κι εμείς.

Πρόταση για αφόρμηση

Κάθε σχολείο ανήκει σε μια ενορία. *Ενορία* είναι η εκκλησιαστική περιφέρεια που περιλαμβάνει το σύνολο των πιστών – κληρικών και λαϊκών – ορισμένης περιοχής, οι οποίοι έχουν ως κοινό λατρευτικό κέντρο το συγκεκριμένο ναό, από τον οποίο συνήθως παίρνει και το όνομά της η περιοχή αυτή. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να αναφερθεί στην ενορία της περιοχής όπου ανήκει το σχολείο και μαζί με τους μαθητές να αναζητήσουν κοινές δραστηριότητες των πιστών. Διαβάζοντας στα παιδιά το μικρό κείμενο από το βιβλίο του μαθητή *Όλοι βοηθάμε στον αγώνα της Εκκλησίας*, μπορεί να ξεκινήσει μια μικρή συζήτηση.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Η συμπόρευση και η ενίσχυση της πορείας του κάθε χριστιανού στη ζωή της Εκκλησίας είναι πολύ σημαντική.

Τα παιδιά από πολύ μικρά ξεχωρίζουν τον εαυτό τους. Θέλουν να είναι πάντα πρώτα, να νικούν, να κερδίζουν και να προβάλλονται. Το εγωκεντρικό στάδιο ανάπτυξης δίνει τη θέση του στο στάδιο της κοινωνικοποίησης. Η είσοδος των παιδιών στο σχολικό περιβάλλον και η καθημερινή επαφή με συνομήλικα παιδιά, τους δίνει την ευκαιρία να κατανοήσουν ότι η καλή συνεργασία φέρνει άριστα αποτελέσματα. Αυτό είναι φανερό πρώτα στα παιχνίδια, έπειτα στα αθλήματα, στις σχέσεις μέσα στην οικογένεια αλλά και στις σχέσεις των παιδιών στο σχολείο και στην κοινωνία.

Αλλά και στην Εκκλησία οι χριστιανοί συμπορεύονται. Καλλιεργούν το πνεύμα και την ψυχή καλύτερα *όλοι μαζί*: με την κοινή προσευχή (όπως γίνεται κάθε πρωί στο σχολείο), με τη Θεία Ευχαριστία (σε κάθε Θεία Λειτουργία που μπορούν και κοινωνούν οι πιστοί), στα μοναστήρια (με την κοινή ζωή), με τους κοινούς αγώνες

3. Βαδίζουμε όλοι μαζί

για την πίστη (μαρτύριο χριστιανών). Ο Μέγας Βασίλειος, ένας από τους Πατέρες της Εκκλησίας μας, είχε φτιάξει μια πόλη –τη Βασιλειάδα– με νοσοκομείο, γηροκομείο, πτωχοκομείο και άλλα ιδρύματα κοινωνικής αντίληψης, όπου οι χριστιανοί βοηθούσαν όσους είχαν ανάγκη. Έτσι κατανοούν οι μαθητές πόσο σημαντική είναι η αλληλοβοήθεια στις δύσκολες ώρες με την καθοδήγηση ενός Αγίου ανθρώπου. Και βεβαίως επισημαίνουμε στα παιδιά πως Άγιοι άνθρωποι εξακολουθούν να υπάρχουν μέχρι τις μέρες μας και παρόμοια έργα συνεχίζουν να γίνονται με τον ίδιο τρόπο σε κάποιες ενορίες και μητροπόλεις.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: **συνοδοιπόρος, «σπίτια γαλήνης».**

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Με τις δυο δραστηριότητες της διδακτικής ενότητας επιδιώκεται να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές με βιωματικό τρόπο την κοινή πορεία όλων των χριστιανών στην Εκκλησία.

Συγκεκριμένα:

α) Με τη δραστηριότητα **Μικροί δημοσιογράφοι** οι μαθητές θα πάρουν πρωτοβουλία πέρα από τα όρια της τάξης. Με τη συζήτηση που θα κάνουν με τον ιερέα της ενορίας τους θα έχουν απαντήσεις σε θέματα ενοριακής προσφοράς των μελών της Εκκλησίας.

Γίνεται διαθεματική προσέγγιση στο μάθημα της Γλώσσας, με τους ακόλουθους τρόπους:

- Τα παιδιά συζητούν, ρωτούν, γράφουν με αφορμή τη συνέντευξη.
- Αναπτύσσεται προφορικά ή γραπτά «Σκέφτομαι και γράφω» με αφορμή τα παραπάνω δεδομένα.

β) Με τη δραστηριότητα **Συνοδοιπόροι στο δρόμο του Χριστού** οι μαθητές θα ευαισθητοποιηθούν στην κοινή προσφορά αλλά και σε τρόπους ενίσχυσης ανθρώπων που έχουν ανάγκη για στήριξη και βοήθεια. Δεν είναι μόνο υλικές οι ανάγκες των συνανθρώπων μας, αλλά και πνευματικές και ηθικές. Έτσι μαθαίνουν τα παιδιά ότι πρέπει να προσφέρουν όχι μόνο υλικά αγαθά αλλά και αγάπη, συντροφιά, συζήτηση, παιχνίδι και χαμόγελο.

Συμπληρωματικό υλικό

Ο δάσκαλος μπορεί να μιλήσει στα παιδιά για την κοινή πορεία των χριστιανών καθώς και την παρουσία σύγχρονων Αγίων στη ζωή μας, όπως είναι οι μορφές των Αγίων και Γερόντων του 20ού αιώνα: Άγιος Νεκτάριος, Γέροντας Παΐσιος, Γέροντας Πορφύριος. Για τον τελευταίο σημαντικά στοιχεία μπορεί να βρει ο δάσκαλος στο βιβλίο του καθηγ. Γ. Κρουσταλάκη *Ο γέρων Πορφύριος. Ο πνευματικός πατέρας και παιδαγωγός*, εκδ. Ιχνηλασία, 1997 και στο *Γέρων Πορφύριος Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ι.Μ. Παναγίας Χρυσοπηγής, Χανιά.

4. Κανόνες πορείας

 Δύο διδακτικές ώρες

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να γνωρίσουν κανόνες της πνευματικής ζωής,
- να διαπιστώσουν ότι, για να βαδίσουν με επιτυχία το δρόμο που μας έδειξε ο Χριστός και να προφυλαχθούν από κακοτοπιές, είναι απαραίτητο να ακολουθούν τις εντολές του Θεού,
- να συνειδητοποιήσουν την ανάγκη να κάνουν έλεγχο της πορείας τους,
- να γνωρίσουν ότι ο Θεός κατευθύνει τους ανθρώπους στην πνευματική τους πορεία,
- να κατανοήσουν ότι τους κανόνες δεν τους ορίζει ο Θεός, για να δυσκολέψει τη ζωή των ανθρώπων, αλλά για να έχουν ασφαλή πορεία μέσα στη ζωή.

Προτάσεις για αφόρμηση

1. Για την πρώτη διδακτική ώρα

Ο δάσκαλος θα ξεκινήσει το μάθημα κάπως διαφορετικά. Αυτό θα γίνει με ένα παιχνίδι που θα παίξουν όλοι οι μαθητές είτε μέσα στην τάξη, είτε στην αυλή του σχολείου, για 8-10 λεπτά. Ο δάσκαλος μπορεί να αξιοποιήσει και να χρησιμοποιήσει ένα από τα γνωστά κλασικά ομαδικά παιχνίδια ή να δείξει στα παιδιά ένα άγνωστο σε αυτά παιχνίδι. Πηγές απ' όπου μπορεί να αντλήσει στοιχεία είναι: α) *Ας παίξουμε πάλι*, Μ. Κλιάφα-Z. Βαλάση, εκδ. Κέδρος, 2000. β) *100 Μουσικά παιχνίδια*, G. Storms, επιμ.-μτφρ. Μ. Τόμπλερ, εκδ. Σ.-Μ. Νικολαΐδης, 1989.

Όμως για να παίξουμε ένα παιχνίδι θα πρέπει πρώτα να μάθουμε τους κανόνες του. Άρα για κάθε παιχνίδι απαραίτητοι είναι οι κανόνες, όπως και για κάθε άθλημα αλλά και για κάθε σχέση ζωής.

2. Για τη δεύτερη διδακτική ώρα

Αφού θυμηθούμε μέσα στην τάξη τη θέση των κανόνων στη ζωή μας, τονίζουμε στους μαθητές μας ότι ο Χριστός έδωσε τον καλύτερο κανόνα ως εντολή στους πιστούς χριστιανούς με μια λέξη: ΑΓΑΠΗ.

Προτρέπουμε τα παιδιά να μας μιλήσουν γι' αυτή τη λέξη και την έννοιά της. Αφήνουμε ελεύθερα τη συζήτηση να αναπτυχθεί μέσα στην τάξη σε διαλογική μορφή.

Μπορούμε να κάνουμε ερωτήσεις που θα βοηθήσουν τους μαθητές να οδηγηθούν στον επιθυμητό στόχο. Έτσι ενδεικτικά μπορούμε να ρωτήσουμε:

- Πότε βλέπεις την αγάπη στην οικογένεια;

4. Κανόνες πορείας

- Πώς φαίνεται η αγάπη των παιδιών στο σχολείο;
- Πώς δείχνεις την αγάπη σου στους άλλους;
- Πότε νιώθεις να σε αγαπούν;

Καλό θα ήταν να αναφέρει πώς εκφράζεται η αγάπη. **Αγάπη είναι η έκφραση των θετικών συναισθημάτων μας, είτε με λόγια, είτε με πράξεις.**

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Οι χριστιανοί για να βαδίσουν με επιτυχία τον καινούριο δρόμο της ζωής και για να προφυλαχθούν από κακοτοπιές, είναι απαραίτητο να ακολουθούν τις εντολές του Θεού.

Τα παιδιά από πολύ μικρή ηλικία γνωρίζουν ότι πρέπει να ακολουθήσουν κάποιους νόμους και κανόνες. Τα όρια της ελευθερίας τους είναι περιορισμένα. Όρια, κανόνες και εντολές δέχονται αρχικά μέσα στο σπίτι από την οικογένεια, έπειτα στο σχολείο από τους δασκάλους και κατόπιν στην κοινωνία από την πολιτεία και το κράτος.

Στην πνευματική ζωή του χριστιανού ο Θεός, οι Άγιοι και η παράδοση της Εκκλησίας έχουν ορίσει κάποιους κανόνες για τους πιστούς. Οι κανόνες μάς βοηθούν να προφυλαχθούμε από την αμαρτία, την ψυχική και σωματική φθορά και να μείνουμε πιστοί κοντά στο Θεό. Πρέπει να τονίσουμε στους μαθητές ότι αυτοί οι κανόνες δε δυσκολεύουν τη ζωή μας, αλλά είναι μέσα προστασίας από τους καθημερινούς κινδύνους, ώστε να προχωρούμε πιστοί και δυνατοί στη ζωή μας.

Καλό θα ήταν να προβληματιστούν οι μαθητές για τις συνέπειες που θα προέκυπταν από τη μη ύπαρξη κανόνων ή και τη μη τήρηση αυτών.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Βρίσκω τους σωστούς κανόνες

Με την άσκηση αυτή τα παιδιά εξοικειώνονται με την έννοια του κανόνα.

Οι σωστές απαντήσεις είναι: 1-Λ, 2-Σ, 3-Λ, 4-Σ, 5-Λ, 6-Σ, 7-Λ, 8-Λ, 9-Σ.

Το κρυπτόλεξο της αγάπης

Η άσκηση αυτή αποτελεί μια διαθεματική προσέγγιση του γλωσσικού μαθήματος. Οι μαθητές ψάχνοντας ανάμεσα σε πολλές εύκολες και δύσκολες λέξεις, εμπλουτίζουν το λεξιλόγιό τους. Πέντε (5) φορές συναντάμε τη λέξη αγάπη.

Παρέα με τους κανόνες – Χειροτεχνία (Αισθητική Αγωγή)

Δίνεται η ευκαιρία για *ομαδοσυνεργατική διαδικασία*. Αρχικά θα χωρίσουμε τα παιδιά σε ομάδες. Κάθε ομάδα θα πάρει από ένα χαρτόνι διαφορετικού χρώματος. Εκεί πάνω θα γράψουν εντολές και κανόνες: α) από την καθημερινή ζωή στην τάξη, β) από τις σχέσεις μας στην αυλή του σχολείου, γ) από τη ζωή στην οικογένεια, δ) από τη ζωή των χριστιανών, ε) από τις σχέσεις μας μέσα στην Εκκλησία.

Τα αγιογραφικά χωρία που χρησιμοποιούνται στη διδακτική ενότητα είναι:

Ματθ. 23, 37, Ιωάν. 13, 34, Ματθ. 5, 44, Λουκ. 6, 31.

Κεφάλαιο Β'

Αυτοί που έδειξαν και βάδισαν το δρόμο

Γνωστικό περιεχόμενο του κεφαλαίου Β'

Στο κεφάλαιο Β' διδάσκουμε *οκτώ μαθήματα* που αναπτύσσονται σε *οκτώ διδακτικές ώρες*. Ως άξονα γνωστικού περιεχομένου, έχουν τη φράση: «*Αυτοί που έδειξαν και βάδισαν το δρόμο*» και προετοιμάζουν τους μαθητές για τον ερχομό του Χριστού.

Γενικοί στόχοι του κεφαλαίου Β'

Στο κεφάλαιο Β' θέλουμε οι μαθητές να *γνωρίσουν στιγμιότυπα και στοιχεία από τη ζωή των προφητών που βάδισαν το δρόμο του Θεού*. Ακόμη να *κατανοήσουν τη σημασία που έχει για τη ζωή ο λόγος του Χριστού «Εγώ είμαι η οδός»*, και ότι το *Ευαγγέλιο αποτελεί πυξίδα στην πνευματική πορεία*. Επίσης να *αντιληφθούν από τη σχέση του Χριστού με τους ανθρώπους το ενδιαφέρον και τη φροντίδα του Χριστού για όσους υποφέρουν*.

Έννοιες διαθεματικής προσέγγισης του κεφαλαίου Β': Παράδοση, σύγκρουση-μεταβολή, εξέλιξη-ανάπτυξη, ισότητα-νόμος, επικοινωνία.

Επικοινωνία είναι η ουσιαστική, πνευματική και ψυχική επαφή και αμοιβαία κατανόηση μεταξύ των ανθρώπων. Στο πλαίσιο αυτής της επικοινωνίας οι *μεταβολές* των καταστάσεων στο χώρο και στο χρόνο δημιουργούν συχνά *συγκρούσεις*. Οι έννοιες της *επικοινωνίας*, της *μεταβολής* και της *σύγκρουσης* καταβάλλεται προσπάθεια να γίνουν αντικείμενο επεξεργασίας με τις προτεινόμενες ασκήσεις κάθε ενότητας.

Παράδειγμα διαθεματικής προσέγγισης (Μάθημα 7):

α) Νεοελληνική Γλώσσα. Οι μαθητές αναζητούν πληροφορίες για τις πόλεις που έζησε και περπάτησε ο Χριστός, στην εγκυκλοπαίδεια, στο διαδίκτυο και σε τουριστικούς οδηγούς. Αξιοποιούν την εφημερίδα της τάξης για να παρουσιάσουν το υλικό που έχουν συγκεντρώσει. β) Μελέτη Περιβάλλοντος. Η κατασκευή χαρτών προϋποθέτει καλή γνώση της περιοχής. Η τάξη συνολικά φτιάχνει χάρτη κι έτσι το μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος δίνει την ευκαιρία να χρησιμοποιηθούν γνώσεις, αλλά και να εξελιχθούν έμπρακτα. γ) Αισθητική Αγωγή – Καλλιτεχνικά. Με πλαστελίνες τα παιδιά φτιάχνουν, παίζοντας, ανάγλυφους χάρτες.

Πρόταση ενδεικτικής αξιολόγησης του κεφαλαίου

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει όλο ή μέρος του σχεδίου εργασίας (project) για την αξιολόγηση του κεφαλαίου. Θέμα εργασίας: Γνωρίζουμε το δρόμο του Χριστού. Ανάπτυξη επί μέρους θεμάτων: 1. Οι Προφήτες. 2. Ο Ιωάννης ο Πρόδρομος. 3. Στην Παλαιστίνη... 4. Οι μαθητές του Χριστού. 5. Η αγάπη του Χριστού για τους ανθρώπους. 6. Το Ευαγγέλιο. Επεξεργασία: Η κάθε υποενότητα ανάλογα με τη θεματολογία της προσφέρεται για: α) Καταγραφή ιστορικών στοιχείων και θρησκευτικών γεγονότων, που αφορούν την προετοιμασία των ανθρώπων για τον ερχομό του Χριστού στη γη. β) Ανάπτυξη γεγονότων που δίνουν έμφαση στην αγάπη του Χριστού για τον άνθρωπο (π.χ. η συνάντηση με το Ζακχαίο, θεραπεία αρρώστων). γ) Συλλογή και παρουσίαση στοιχείων για τους μαθητές του Χριστού και τη ζωή του στην Παλαιστίνη.

5. Οι προφήτες

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να πληροφορηθούν ότι πολύ πριν από τον ερχομό του Χριστού, ο Θεός έστειλε τους προφήτες οι οποίοι βάδισαν και έδειξαν την ορθή πορεία της ζωής,
- να συνειδητοποιήσουν ότι ο Θεός από τα παλιά χρόνια προετοίμαζε τους ανθρώπους να δεχτούν το Χριστό ως οδηγό και σωτήρα.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος μπορεί να ξεκινήσει τη διήγηση με αναφορά στο ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της εποχής εντός του οποίου εμφανίστηκαν οι προφήτες και την προσπάθειά τους για πνευματική αφύπνιση του λαού.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο Θεός πριν από τον ερχομό του Χριστού έστειλε τους προφήτες, οι οποίοι βάδισαν και έδειξαν την ορθή πορεία της ζωής.

Επισημαίνεται ιδιαίτερα ότι η προφητεία συμβαίνει, όταν υπάρχουν δύο προϋποθέσεις: ιδιαίτερος φωτισμός από το Θεό και άγια ζωή από τα πρόσωπα που ο Θεός επέλεξε γι' αυτή την αποστολή. Δεν πρέπει να συγχέεται από τα παιδιά το προφητικό χάρισμα, που δίνεται από το Θεό στις δεδομένες συγκυρίες, με σύγχρονα φαινόμενα δήθεν προβλέψεων του μέλλοντος.

Ο λόγος των προφητών ήταν αφυπνιστικός, τολμηρός και ελεγκτικός για εκείνους τους ανθρώπους που ήταν βυθισμένοι στην αμαρτία. Σε άλλες όμως περιπτώσεις ήταν παρηγορητικός, ιδίως όταν προέβλεπε τον ερχομό του Ιησού Χριστού.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: **προφήτες, Μεσσίας, κήρυγμα.**

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Αντιστοιχίζω τους προφήτες με τη διδασκαλία τους

Η αντιστοίχιση γίνεται ως εξής:

5. Οι προφήτες

Οι προφήτες μιλούσαν:

Αμώς: Για την ανάγκη για δικαιοσύνη.

Ησαΐας: Για τον ερχομό του Μεσσία.

Μιχαίας: Για την επικράτηση της ειρήνης.

Ωσηέ: Για την αγάπη προς το συνάνθρωπο.

Η ακροστιχίδα του προφήτη που έλεγχε την αδικία

Οι προφήτες αγωνίζονταν να απομακρύνουν το λαό από την... **ΑΜΑΡΤΙΑ**

Καλούσαν το λαό σε... **ΜΕΤΑΝΟΙΑ**.

Προφήτης που μιλούσε για την αγάπη στο συνάνθρωπο. **ΩΣΗΕ**

Προειδοποιήσεις για μελλοντικά γεγονότα με φωτισμό από το Θεό (αντίστροφα)
ΣΕΙΕΤΗΦΟΡΠ.

Παρατηρώ και ανακαλύπτω

Καλό είναι ο δάσκαλος να ενημερώσει τους μαθητές πως οι προφήτες εικονίζονται στον τρούλο του ναού, κάτω από τον Παντοκράτορα, και κρατούν στο χέρι ειλητάρια. (*Ειλητάριο* είναι η στενή και επιμήκης λωρίδα παπύρου ή και περγαμηνής που τυλιγόταν γύρω από κυλινδρικό ξύλο, ώστε μπορούσε να ξεδιπλώνεται και να διπλώνεται. Το χρησιμοποιούσαν για να γράφουν αυτό που ήθελαν, ώστε να μην ξεχαστεί και να το διαβάσουν κι άλλοι).

Συμπληρωματικό υλικό

Τα **αγιογραφικά χωρία** που χρησιμοποιούνται στη διδακτική ενότητα είναι:

Αμώς 5, 14, Ωσηέ 14, 3, Μιχαίας 4, 3, Ησαΐας 9, 6, Ησαΐας 35, 5-6.

6. Ο Ιωάννης ο Πρόδρομος

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να γνωρίσουν την αποστολή και το κήρυγμα του Προδρόμου,
- να διαπιστώσουν ότι ο Ιωάννης με τη ζωή και το κήρυγμά του προετοίμασε τους ανθρώπους, για να βαδίσουν το δρόμο του Χριστού,
- να κατανοήσουν πόσο σημαντική είναι η θέση του Ιωάννη του Προδρόμου, ώστε να βρίσκεται στο εικονοστάσι πάντα δίπλα στο Χριστό.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος μπορεί είτε να ξεκινήσει να διηγείται το βίο του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, είτε να επισημάνει σε μια επίσκεψη των παιδιών στον ενοριακό ναό ότι η εικόνα του Προδρόμου βρίσκεται στο τέμπλο πάντα δίπλα στην εικόνα του Χριστού. Μπορεί να ζητήσει από τα παιδιά μια εξήγηση «γιατί συμβαίνει αυτό;». Απαντούμε στην αρχή επιγραμματικά (πως προετοίμασε τους ανθρώπους ανοίγοντας το δρόμο στον Ιησού) και ακολούθως διηγούμαστε τη ζωή και το μαρτυρικό του τέλος.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο Ιωάννης ο Πρόδρομος, ο Βαπτιστής του Κυρίου, αποτελεί κορυφαία μορφή της Εκκλησίας μας. Με τη ζωή και το κήρυγμά του προετοίμασε τους ανθρώπους για να βαδίσουν το δρόμο του Χριστού.

Δεν είναι τυχαίο ότι στην επίκληση των Αγίων στην απόλυση των Ακολουθιών, ο ιερέας επικαλείται, μετά το όνομα του Χριστού, της Υπεραγίας Θεοτόκου και των αγγέλων, το Βαπτιστή του Κυρίου, Πρόδρομο.

Από την αρχή της ζωής του –από την προαναγγελία ακόμη της γεννήσεώς του– το όνομά του συνδέεται με «σημεία», δηλαδή υπερφυσικά γεγονότα και παρεμβάσεις του Θεού. Μπορεί να ειπωθεί από το δάσκαλο το περιστατικό της επισκέψεως του αγγέλου στο Ζαχαρία και όσα ακολούθησαν μέχρι τη γέννηση και την ονοματοδοσία του Ιωάννη. Για περισσότερα στοιχεία βλέπε: α) στα αιογραφικά χωρία στο τέλος της ενότητας, β) στο βιβλίο *Ο γιος της ερήμου (Ιωάννης ο Πρόδρομος)*. Βλέπε βιβλιογραφία.

Η ζωή του ήταν ζωή άσκησης, νηστείας και προσευχής. Τιμημένος από το Θεό με το προφητικό χάρισμα προετοιμάζει τους ανθρώπους για τον ερχομό του Ιησού κηρύσσοντας μετάνοια. Η αγιότητά του αποδεικνύεται κραυγαλέα και από το θάρρος του ελέγχου της εξουσίας και το μαρτυρικό του τέλος.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: **Πρόδρομος, προσευχή, νηστεία.**

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Η άσκηση αποσκοπεί να επισημάνει τα κυριότερα σημεία της ζωής του Προδρόμου. Ο δάσκαλος μπορεί να διαβάσει στα παιδιά από την Καινή Διαθήκη τα αποσπάσματα που αφορούν τη ζωή του.

Η ακροστιχίδα του Βαπτιστή

ΒΡΟΝΤΟΦΩΝΑΖΕΙ

ΑΠΟΤΟΜΗ

ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ

ΤΕΜΠΛΟ

ΙΟΡΔΑΝΗ

ΣΑΙΣΣΕΜ

ΤΡΟΦΗ

ΗΡΩΔΗΣ

ΣΕΒΑΣΜΙΟΤΕΡΟΣ

Συμπληρωματικό υλικό

α) Ο δάσκαλος μπορεί να μοιράσει στα παιδιά απόσπασμα από τους στίχους του παραδοσιακού τραγουδιού «Ένας είν' ο Κύριος» που αναφέρεται στον Πρόδρομο.

Ένας είν' ο Κύριος,
δεύτερη είν' η Παναγιά,
τρίτος είν' ο **Πρόδρομος**,
μα ένας είν' ο Κύριος,
Αυτόν προσκυνούμεν
και δοξολογούμεν
εις πάντας τους αιώνας.

Ένας είν' ο Κύριος,
δεύτερη είν' η Παναγιά,
τρίτος είν' ο **Πρόδρομος**,
τέσσερ' οι Ευαγγελιστές,
μα ένας είν' ο Κύριος,
Αυτόν προσκυνούμεν
και δοξολογούμεν
εις πάντας τους αιώνας...

β) **Αγιογραφικά χωρία** που χρησιμοποιούνται στη διδακτική ενότητα είναι: Ματθ. 11, 2-15, Λουκ. 7, 18-35, Ματθ. 3, 1-17, Μαρκ. 3, 1-8, Λουκ. 3, 1-9. 15-17, Ιωάν. 1, 19-28, Ματθ. 14, 1-12, Μαρκ. 6, 14-29, Λουκ. 9, 7-9.

7. Παλαιστίνη: Ο τόπος που περπάτησε ο Χριστός

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να γνωρίσουν την περιοχή της Παλαιστίνης,
- να κατανοήσουν ότι ο Χριστός έζησε σε τόπους που, όπως διαπιστώνουμε, υπάρχουν ακόμα και σήμερα σημάδια της πορείας του.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο χάρτης της Παλαιστίνης θα βοηθήσει τα παιδιά να παρατηρήσουν τον τόπο που έζησε ο Χριστός. Από την Καινή Διαθήκη (έκδοση ε', πρωτότυπο κείμενο με νεοελληνική μετάφραση, Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδας, Αθήνα 2000), ο δάσκαλος μπορεί να βρει και να αναφέρει περιοχές της Παλαιστίνης (Ματθ. 4, 12-22). Επίσης χρήσιμες είναι και εικόνες από την περιοχή που μπορεί να βρεθούν από το «Θησαυρός των βιβλικών εικόνων» (εκδ. Αποστολικής Διακονίας της Ελλάδας, Αθήνα, 1992), αλλά και από περιοδικά ή εφημερίδες που κάνουν αναφορά στη γεωγραφική αυτή περιοχή.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο Χριστός ήρθε στη γη, περπάτησε και δίδαξε πάνω σ' αυτή δείχνοντας στους ανθρώπους το νέο δρόμο της αγάπης, τη νέα πορεία, και τους κάλεσε να τον ακολουθήσουν.

Οι μαθητές μέσω εικόνων και του χάρτη οικειοποιούνται την ανθρώπινη πλευρά του Ιησού. Μαθαίνουν πως πλησίασε και δίδαξε ανθρώπους καθημερινούς και απλούς. Καταλαβαίνουν πως υπήρξε και άνθρωπος και πως οι τόποι που περπάτησε είναι περιοχές της γης που μπορούμε να επισκεφτούμε. Το μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος μπορεί να δώσει μια καλή αφορμή να μελετήσουν τα παιδιά την περιοχή της Παλαιστίνης και τα ιδιαίτερα προβλήματα που υπάρχουν εκεί.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Οι μαθητές μπορούν να συσχετίσουν την προηγούμενη περίοδο από την εμφάνιση του Χριστού στη γη με την περίοδο της εμφάνισής του. Χρήσιμη είναι μια μικρή αναφορά στις Συναγωγές των Εβραίων και στη συνέχεια στον τρόπο μετακίνησης του Ιησού. Τις πορείες δηλαδή κάτω από δύσκολες συνθήκες με τα μέσα της εποχής μαζί με τους Αποστόλους.

7. Παλαιστίνη: Ο τόπος που περπάτησε ο Χριστός

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: **Άγιοι Τόποι, Γραφές.**

Βλέπω, βρίσκω, φτιάχνω

Οι μαθητές αφού σχεδιάσουν το χάρτη μπορούν χωρισμένοι σε ομάδες ή δυάδες να μετατρέψουν τους χάρτες τους σε τρισδιάστατες παραστάσεις. Αυτό μπορούν να το καταφέρουν χρησιμοποιώντας πλαστελίνες για τις πεδιάδες και τα βουνά καθώς και παιχνιδάκια.

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Η *Συζήτηση μέσα στην τάξη* μπορεί να γίνει, αφού τα παιδιά, χωρισμένα σε ομάδες ή ατομικά, βρουν και ενώσουν στο χάρτη τους τα σημαντικά ιστορικά μέρη της Παλαιστίνης.

Σκηνές από τους Αγίους Τόπους

Τα παιδιά μπορούν να μεταφερθούν με τα μάτια της φαντασίας στους Αγίους Τόπους χρησιμοποιώντας φωτογραφικό υλικό ή κείμενα από την Αγία Γραφή για τα θαύματα του Χριστού. Δραματοποίηση μπορεί να γίνει με την ιστορία της Γέννησης του Χριστού που όλα τα παιδιά γνωρίζουν και μπορούν να διηγηθούν ή με την είσοδο του Χριστού στην Ιερουσαλήμ την Κυριακή των Βαΐων. **Στις παραπάνω ασκήσεις είναι σημαντική η διαθεματική σύνδεση με το μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος καθώς και η αξιοποίηση του μαθήματος της Αισθητικής Αγωγής.**

Συμπληρωματικό υλικό

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να πάρει περισσότερα στοιχεία από το βιβλίο «*Η καθημερινή ζωή την εποχή του Χριστού*», της Μ. Feinberg-Vamosh, έκδοση της Ελληνικής Βιβλικής Εταιρίας, που κυκλοφόρησε το 2002 στην Αθήνα.

8. «Εγώ είμαι η οδός»

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να γνωρίσουν τη σημασία που έχει για την πορεία της ζωής ο λόγος του Χριστού: «Εγώ είμαι η οδός»,
- να καταλάβουν ότι ο τρόπος που έζησε ο Χριστός ως Θεάνθρωπος έδειξε ότι αυτός πράγματι είναι «η οδός»,
- να θελήσουν να επιλέξουν στη ζωή τους το δρόμο του Χριστού.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος μπορεί να καλέσει τους μαθητές να ψάξουν και να βρουν σε χάρτη της περιοχής τους πολλούς και διαφορετικούς δρόμους που οδηγούν στον τόπο όπου κατοικούν και πάνε σχολείο. Μπορεί ακόμη να επιδείξει στους μαθητές αεροφωτογραφία μιας περιοχής στην οποία θα φαίνονται και οι δρόμοι της. Με το διάλογο θα εντοπίσουν την αιτία που δημιουργήθηκαν οι δρόμοι. Είναι η ανάπτυξη των εμπορικών σχέσεων (ανταλλαγή προϊόντων), αλλά και η γνωριμία με τους άλλους ανθρώπους. Στο σημείο αυτό οι μαθητές θα προβληματιστούν γύρω από το ερώτημα που θα τεθεί με παραλληλισμό: «Για να γνωριστούν οι άνθρωποι μεταξύ τους πορεύονται αυτούς τους δρόμους, για να γνωρίσουν το Θεό ποιο δρόμο πορεύονται;». Μετά τις πιθανές απαντήσεις των μαθητών μπορεί ν' αρχίσει η επεξεργασία της διδακτικής ενότητας.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο Χριστός είναι η οδός, για να γνωρίσουν οι άνθρωποι το Θεό και να αναπτύξουν σωστές σχέσεις μεταξύ τους.

Η Εκκλησία μας λέει: η ζωή ως δρόμος που βαδίζει κάθε άνθρωπος, είναι χάρισμα, δωρεά από το Θεό. Ο Θεός είναι το πρότυπο του δρόμου, ο ίδιος ο δρόμος, ο αληθινός δρόμος. Ο Χριστός υπήρξε το πρόσωπο που χώρισε την ανθρώπινη ιστορία στα δύο: Προ Χριστού – Μετά Χριστόν. Η πριν από αυτόν εποχή είναι εποχή αναζήτησης και νοσταλγίας. Η μετά Χριστόν είναι εποχή ελπίδας, χαράς και αγώνα κοντά στο Θεό. Γι' αυτό ο Χριστός είναι η αληθινή οδός, η τελική εκπλήρωση αυτού που οι διάφορες θρησκείες αναζητούν.

Οι μαθητές με τη γνωριμία πτυχών από τη ζωή, το έργο και το λόγο του Χριστού θα πληροφορηθούν ότι ο Χριστός ενδιαφέρεται για τους ανθρώπους και τους βοηθά να ζουν μια αληθινή ζωή. Θα κατανοήσουν ότι ο Χριστός ως «οδός» φανε-

8. «Εγώ είμαι η οδός»

ρώνει τον τρόπο και τα μέσα, για να ζουν αληθινά και σωστά οι άνθρωποι μέσα στον κόσμο.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: **Βασιλεία του Θεού, Εγώ είμαι η οδός.**

Λόγια Πατέρων της Εκκλησίας

Ο Μέγας Βασίλειος δίνει παραστατικά την εικόνα του ανθρώπου που πορεύεται το δρόμο του Χριστού, δεν μπερδεύεται σε άλλα μονοπάτια που θα τον αποπροσανατολίσουν και διψά να φτάσει στον Κύριο, τον οποίο διαρκώς βλέπει μπροστά του.

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Στην άσκηση **Συζητώ και γράφω** οι μαθητές θα αναφέρουν και θα αντιπαραβάλλουν τρόπους ζωής των ανθρώπων: π.χ. πόλεμος – ειρήνη, εχθρότητα – συμφιλίωση, κυνήγι του πλούτου – βοήθεια σε άστεγους, μετανάστες, κ.λπ. **(Διαθεματικές προεκτάσεις στο μάθημα: Νεοελληνική Γλώσσα- Σκέφτομαι και Γράφω).**

Συμπληρωματικό υλικό

Το **αγιογραφικό χωρίο** που χρησιμοποιείται στη διδακτική ενότητα είναι το Ιωάν. 14, 6.

9. Ο Χριστός καλεί τους μαθητές του

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να πληροφορηθούν για την κλήση και το έργο των δώδεκα μαθητών και να εξηγήσουν, γιατί ο Χριστός τους διάλεξε και τους είχε πάντα μαζί του,
- να αντιληφθούν ότι οι μαθητές που διάλεξε ο Χριστός τον γνώρισαν καλύτερα απ' όλους και ακολούθησαν το δρόμο που χάραξε,
- να κατανοήσουν τη σημασία που έχει το γεγονός ότι στην Εκκλησία όλοι μαζί ακολουθούμε το Χριστό και μαθαίνουμε από αυτόν την αληθινή ζωή.

Πρόταση για αφορμή

Ο δάσκαλος μπορεί να ξεκινήσει με ερωτήσεις του τύπου: «Όταν είμαστε μωρά ποιους εμπιστευόμαστε και αγαπούμε περισσότερο;», «Ποιος στηρίζει και αγαπά τα μωρά περισσότερο απ' όλους;», ή «Σ' ένα παιχνίδι με ποιον θέλουν τα παιδιά να παίξουν στην ίδια ομάδα;». Η αγάπη και πίστη των βρεφών προς τους γονείς, η μεγάλη αγάπη των γονέων προς τα βρέφη ή των παιδιών προς αυτόν που παίζει καλύτερα και είναι αρχηγός στο παιχνίδι, είναι ικανές αφορμές για να αναπτυχθεί η διδακτική ενότητα.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο Χριστός διάλεξε τους μαθητές του και τους κάλεσε να τον γνωρίσουν και να τον ακολουθήσουν στο δρόμο του.

Ο Ιησούς ξεκινώντας τη δράση του κάλεσε προσωπικά τους μαθητές του. Η σχέση μαζί τους ήταν όπως του πατέρα με τα παιδιά του. Ο πατέρας τα αγαπά ό,τι κι αν κάνουν, τα καθοδηγεί και τα συμβουλεύει. Τα παιδιά εμπιστεύονται και αγαπούν τον πατέρα, αλλά δεν είναι λίγες οι φορές που τον παρεξηγούν, δεν τον καταλαβαίνουν και μπορεί ακόμη και να τον αρνηθούν. Το ίδιο περίπου έγινε με το Χριστό και τους μαθητές του. Μ' έναν του λόγο ήρθαν κοντά του, όταν τους κάλεσε, αλλά ο Ιούδας τον πρόδωσε, ο Πέτρος τον αρνήθηκε και όλοι σχεδόν τον εγκατέλειψαν. Με την Πεντηκοστή, οι μαθητές του Χριστού θα κατανοήσουν βαθιά όσα είδαν, άκουσαν και έζησαν κοντά του και θα γίνουν κήρυκες και μάρτυρες του καινούριου κόσμου που αυτός έφερε.

Με τον τρόπο αυτό οι μαθητές θα γνωρίσουν στιγμιότυπα από την κλήση των πρώτων μαθητών, θα κατανοήσουν τη στάση τους στη σχέση τους με τον Κύριο και θα αντιληφθούν τα γνωρίσματα που τους χαρακτηρίζουν ως μαθητές του Χριστού («ἀγαπάτε ἀλλήλους» Ιω. 13, 34, «δωρεάν ἐλάβετε, δωρεάν δότε» Μτ. 10, 8).

9. Ο Χριστός καλεί τους μαθητές του

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: **μαθητές, ψαράδες ανθρώπων, επικοινωνία.**

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Συζητώ στην τάξη

Οι περισσότεροι μαθητές ήταν ψαράδες. Καθώς εργάζονταν τους βρήκε και τους κάλεσε ο Χριστός, για να αναλάβουν μια καινούρια εργασία: να κηρύττουν και να οδηγούν τους ανθρώπους στο φως του Χριστού. Μίλησε στη γλώσσα τους, αφού το έργο τους είναι τώρα να αλιεύουν ψυχές ανθρώπων.

Συμπληρωματικό υλικό

α) Οι μαθητές μπορούν να **ζωγραφίσουν** την κλήση των ψαράδων από τον Κύριο ή το θαύμα όπου τα δίχτυα του Πέτρου γέμισαν με ψάρια. (**Διαθεματικές προεκτάσεις στο μάθημα: Αισθητική Αγωγή**).

β) Αντιστοιχίζω...

Ο εκπαιδευτικός, αν έχει χρόνο, μπορεί να γράψει στον πίνακα την παρακάτω άσκηση αντιστοίχισης, με ανακατεμένη τη σειρά των μαθητών του Χριστού, και όχι όπως δίδονται σωστά εδώ.

Ανδρέας	•	•	Πρώτος μαθητής του Χριστού.
Σίμων Πέτρος	•	•	Ο Χριστός μίλησε στο λαό από τη βάρκα του.
Ματθαίος	•	•	Ήταν τελώνης.
Ναθαναήλ	•	•	Είπε το Χριστό, Υιό του Θεού.

γ) Τα **αγιογραφικά χωρία** που χρησιμοποιούνται στη διδακτική ενότητα είναι: Μαρκ. 1, 16-20, Ιωάν. 1, 35-52, Μαθ. 4, 18-22, Λουκ. 5, 1-11, Μαρκ. 3, 13-19, Μαθ. 10, 1-4, Λουκ. 6, 12-16, Μαθ. 9, 9-13, Μαρκ. 2, 13-17, Λουκ. 5, 27-32. Ο δάσκαλος καλό είναι να παρουσιάσει σε μετάφραση κάποια από αυτά ή όλα, ώστε οι μαθητές να έχουν πιο σωστή και ολοκληρωμένη εικόνα της κλήσης των μαθητών.

10. Ο Χριστός θεραπεύει αρρώστους

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να μάθουν ότι ο Χριστός δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και φροντίδα σε όσους υποφέρουν και ζητούν τη βοήθειά του,
- να δείξουν ενδιαφέρον και ευαισθησία απέναντι στην ασθένεια και τον ασθενή.

Πρόταση για αφόρμηση

Απ' ευθείας διήγηση του περιστατικού του θαύματος ή μια εισαγωγική συζήτηση για τα καθημερινά προβλήματα μετακίνησης (στο γιατρό, στα ψώνια, σε μια εκδήλωση) των ανθρώπων με δυσκολίες στη βάδιση. Επισημαίνεται ότι η καθημερινότητα είναι προβληματική και κουραστική γι' αυτά τα άτομα και ότι οι συνοδοί τους αναγκάζονται να επινοούν ευρηματικές λύσεις, γιατί δεν υπάρχει πρόβλεψη πάντα για τη μετακίνησή τους.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Η Εκκλησία δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και φροντίδα σ' όσους υποφέρουν.

Στην εποχή μας υπάρχουν άνθρωποι που βιώνουν τελείως μόνοι σοβαρά προβλήματα λόγω της αναπηρίας τους. Η εντολή του Χριστού είναι ξεκάθαρη: «'Εφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνί τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε».

Αυτό που πρέπει να χαρακτηρίζει το χριστιανό είναι το πνεύμα διακονίας χάριν του αδελφού του που στερείται τα στοιχειώδη. Αυτού του είδους η αγάπη χαρακτηρίζεται από αισιοδοξία, τόλμη, διακριτικότητα, ευρηματικότητα μπροστά στα εμπόδια. Ο τρόπος που έδρασαν οι συνοδοί του παραλύτου της Καπερναούμ, να θραύσουν δηλαδή μέρος της οροφής, δείχνει πόση ακλόνητη πίστη και βεβαιότητα είχαν για το ότι ο Ιησούς μπορεί να θεραπεύσει τον άνθρωπό τους. Γι' αυτό αφήφισαν τον κόπο αλλά και τον κίνδυνο.

Στα θαύματα του Χριστού, συνειδητοποιούμε ότι ο Κύριος συγκινείται και δίνει το έλεός του μαζί με τη θεραπεία, όταν ο ασθενής επιμένει με πίστη και δεν κάμπτεται μπροστά στα εμπόδια ή και στην πρώτη άρνηση.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: **πονεμένοι άνθρωποι, άνθρωποι με ιδιαιτερότητες, πίστη, ελπίδα.**

10. Ο Χριστός θεραπεύει αρρώστους

Λόγια του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά για την αγάπη

Το απόσπασμα αυτό βρίσκεται στο βιβλίο *Γρηγορίου Παλαμά Έργα*, τόμος 11, Πατερικές εκδόσεις Γρηγόριος ο Παλαμάς, Θεσ/νίκη 1986, στις σελίδες 57-58. Διαβάζοντάς το οι μαθητές μέσα στην τάξη και συζητώντας το με το δάσκαλο, θα αντιληφθούν τη μεγάλη δύναμη της αγάπης, που μπορεί να κάνει ακόμα και θαύματα.

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Το κείμενο για τους «**Γιατρούς του Κόσμου**» είναι ενδεικτικό για την ευεργετική επίδραση που έχει για κάποιους συνανθρώπους μας η ευαισθητοποίηση κάποιων άλλων, και μάλιστα ειδικών.

Σκέφτομαι και γράφω

Η δραστηριότητα αυτή αποσκοπεί στην ευαισθητοποίηση των παιδιών γύρω από τις ανάγκες των ανθρώπων με κινητικά προβλήματα. Τα παιδιά ενδέχεται να έχουν και στο κοντινό τους περιβάλλον άτομα με τέτοιου είδους δυσκολίες.

(Διαθεματικές προεκτάσεις στο μάθημα: Νεοελληνική Γλώσσα).

Πιθανές απαντήσεις που θα δώσουν οι μαθητές:

- α) Κάποιες φορές αναλαμβάνω τα ψώνια για ανθρώπους με τέτοιες δυσκολίες.
- β) Συνοδεύω ανθρώπους με κάποιο μικρό πρόβλημα μετακίνησης σε κοντινές αποστάσεις.
- γ) Κάνω παρέα σε άτομα με μεγαλύτερες δυσκολίες και αναπηρίες, ώστε να μην αισθάνονται μόνοι.
- δ) Θυμίζω σε οδηγούς που γνωρίζω να μη σταθμεύουν στις ειδικές ράμπες για καροτσάκια.

Συζητώ στην τάξη

Η πίστη και η επιμονή του αρρώστου και των συγγενών του ήταν αυτό που τους έκανε να μην υπολογίσουν τον κόπο και την επικινδυνότητα του εγχειρήματος ούτε και τη δυσφορία των άλλων ανθρώπων.

Συμπληρωματικό υλικό

Τα **αγιογραφικά χωρία** που χρησιμοποιούνται στη διδακτική ενότητα είναι: Μάρκ. 2, 1-12, Ματθ. 9, 1-8, Λουκ. 5, 17-26.

11. Η συνάντηση του Χριστού με το Ζακχαίο

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να αντιληφθούν ότι όχι μόνο δεν πρέπει να περιφρονούμε κανένα στη ζωή μας, αλλά να δείχνουμε αγάπη κι ενδιαφέρον για όλους,
- να ευαισθητοποιηθούν στην επικοινωνία τους με τους άλλους,
- να εκτιμήσουν την αγάπη και τη συγκατάβαση του Χριστού προς όλους τους ανθρώπους.

Πρόταση για αφορμή

Αφορμή το καθημερινό βίωμα των παιδιών που ενοχλούνται από τη συμπεριφορά μερικών συμμαθητών τους. Συχνά αυτό το αίσθημα κρύβει προκατάληψη για τον άλλο, κάτι που τον εμποδίζει ν' αλλάξει ακόμη και όταν το θελήσει. Άλλες φορές πρόκειται για το αντίστροφο: είναι τα ίδια τα παιδιά που αισθάνονται την προκατάληψη άλλων προς αυτά.

Επίσης μπορούν να χρησιμοποιηθούν παραδείγματα εγκληματιών και καταδίκων που μετανόησαν, για να συναχθεί το συμπέρασμα ότι δεν πρέπει να καταδικάζουμε οριστικά κανένα. Ίσως τα παιδιά να θυμηθούν το ληστή που μετανόησε πάνω στο σταυρό λίγη ώρα πριν πεθάνει.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο Χριστός με τη στάση του προς το Ζακχαίο έδειξε αγάπη και μας δίδαξε ότι δε θα πρέπει να περιφρονούμε κανένα στη ζωή.

Η συμπεριφορά του Χριστού προς το Ζακχαίο είναι ένα ακόμη παράδειγμα της αναζήτησης του αμαρτωλού από τον Κύριο, για την οποία γίνεται συχνά λόγος και στα Ευαγγέλια και στην εκκλησιαστική παράδοση. Παρόμοια παραδείγματα βρίσκουμε στην παραβολή του χαμένου προβάτου (βλέπε μάθημα 25) ή στο περιστατικό του Ευαγγελιστή Ιωάννη με τον ευσεβή νέο της Εφέσου που παραστράτησε. Εδώ πρέπει να επισημανθεί στα παιδιά πως η αγαθότητα του Θεού συνεχίζει να αναζητεί τρόπους για να επαναφέρει στη σωτηρία αυτόν που αμαρτάνει με σκοπό να τον χαριτώσει και να τον οδηγήσει προς τη θέωση.

Ο Δαβίδ βλέποντας την ακούραστη αυτή αναζήτηση αναφωνεί: «Τὸ ἔλεός σου, Κύριε καταδίωξε με πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου». Η ανθρώπινη λογική που κινείται στα όρια του ορθολογισμού, του εγωισμού και της εκδικητικότητας πολλές φορές εξανίσταται μπροστά στις αλλεπάλληλες ευκαιρίες που δίνονται στον άνθρωπο, όπως δείχνει και η συμπεριφορά του μεγαλύτερου γιου της παραβολής του Ασώτου.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: **περιφρόνηση, μετάνοια, Υιός του ανθρώπου.**

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Τα παραδείγματα αναζήτησης «του απολωλότες» ανθρώπου που βρίσκεται σε λάθος δρόμο, στις παραβολές που αναφέραμε ή σε διηγήσεις Αγίων της Εκκλησίας, μπορεί να τα αναφέρει ο δάσκαλος, επισημαίνοντας ότι η αγάπη του Θεού δεν εκφράζεται με την επιφανειακή και απλουστευτική επιβράβευση του «καλού ανθρώπου», του «καλού χριστιανού», πολύ δε περισσότερο δεν αναπαύεται στην απόρριψη αυτού που σφάλει ή παρεκτρέπεται.

Συζητώ στην τάξη

Μετά από διάλογο και ελεύθερη συζήτηση, ο δάσκαλος μπορεί να καταλήξει συνοπτικά στα εξής:

- α) Ο Θεός ως Καρδιογνώστης διέκρινε τη βαθύτερη επιθυμία του Ζακχαίου ν' αλλάξει τρόπο ζωής, επειδή είχε μετανοήσει για τις αδικίες που είχε διαπράξει.
- β) Η φράση του Χριστού δείχνει πως η γενναία και ολοκληρωτική απόφαση του Ζακχαίου για μετάνοια σηματοδοτεί και τη σωτηρία ολόκληρης της οικογένειάς του. Η μεταστροφή και η αλλαγή πορείας ενός ανθρώπου έχει άμεσες ευεργετικές επιπτώσεις και στο άμεσο περιβάλλον του.

Συμπληρωματικό υλικό

Το **αγιογραφικό χωρίο** που χρησιμοποιείται στη διδακτική ενότητα είναι: Λουκ. 19, 1-10.

12. Το Ευαγγέλιο είναι πυξίδα στην πορεία μας

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να κατανοήσουν τη σημασία των Ευαγγελίων στη χριστιανική ορθόδοξη διδασκαλία,
- να γνωρίσουν τους τέσσερις Ευαγγελιστές: Μάρκο, Ματθαίο, Λουκά και Ιωάννη,
- να γνωρίσουν μερικά στοιχεία από κάθε Ευαγγέλιο.

Πρόταση για αφορμηση

Η ανάγνωση αποσπασμάτων από την Καινή Διαθήκη, που περιέχει τα τέσσερα Ευαγγέλια, είναι ένας τρόπος για να ξεκινήσει ο δάσκαλος το μάθημα. Μπορούν να επιλεγούν μικρές μεταφρασμένες φράσεις από τα Ευαγγέλια και να διαβαστούν στην τάξη.

Επίσης είναι δυνατόν να διαβαστούν λίγα λόγια για τους ευαγγελιστές και τη δραστηριότητά τους την εποχή που έγραφαν τα ιερά κείμενα.

Εάν πάλι ο δάσκαλος έχει στη διάθεσή του μια πυξίδα, μπορεί να τη δείξει στους μαθητές και να συζητήσουν τη σχέση που παρουσιάζει το μάθημα με τη μέθοδο που ακολουθεί κάποιος, για να βρει το σωστό δρόμο για τον προορισμό του. Τα Ευαγγέλια είναι η πυξίδα των χριστιανών.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο άνθρωπος, όταν έχει πυξίδα το Ευαγγέλιο, πορεύεται με ασφάλεια στο δρόμο της καινούριας ζωής που έδειξε ο Χριστός.

Οι μαθητές μπορούν να φέρουν πυξίδα και να κάνουν παρατηρήσεις, βρίσκοντας τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα. Οι μαθητές θα συγκρίνουν με αυτό τον τρόπο την πορεία που ακολουθούμε σε μια διαδρομή, με την πορεία της ζωής στο δρόμο που ο Χριστός με τη διδασκαλία του μας έδειξε.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Οι μαθητές προσπαθούν να κατανοήσουν πως μόνο με τα μέσα που έδειξε ο Χριστός είναι δυνατόν να πορευτούν στο δρόμο της αλήθειας και της αγάπης.

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: **πυξίδα, πνευματική πορεία, Ευαγγέλιο, Αγία Τράπεζα.**

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Η άσκηση **Συζητώ στην τάξη** δίνει την ευκαιρία να πληροφορηθούν οι μαθητές λίγα πράγματα για το περιεχόμενο των τεσσάρων Ευαγγελίων. Η δυνατότητα να κάνουν ερωτήσεις μεταξύ τους σχετικά με τις πληροφορίες αυτές, αναπτύσσει την κριτική τους σκέψη και την ικανότητα κατανόησης ενός κειμένου.

Επίσης δημιουργεί τις συνθήκες για ανάπτυξη προφορικής έκφρασης, συνδέοντας τη συγκεκριμένη άσκηση με το γλωσσικό μάθημα. Παραδείγματα ερωτήσεων που μπορούν να τεθούν:

1. Ποιο το επάγγελμα του Λουκά;
2. Ποιο είναι το μεγαλύτερο Ευαγγέλιο;
3. Ποια ήταν η σχέση του Ιωάννη με το Χριστό;

Η ανάπτυξη της έκφρασης και του λόγου μπορεί ακόμα να ενισχυθεί με την επόμενη άσκηση.

Μία φράση από το Ευαγγέλιο του Λουκά

Τα παιδιά μπορούν να διαλέξουν φράσεις από τα τέσσερα Ευαγγέλια και να τις σχολιάσουν γραπτά ή προφορικά. Η άσκηση αυτή συνδυάζεται με την εργασία **Ένα λεύκωμα για την τάξη μου**. Μια σκέψη είναι να χωριστούν οι μαθητές σε τέσσερις ομάδες, όσα και τα Ευαγγέλια και κάθε ομάδα χρησιμοποιώντας την Καινή Διαθήκη να προετοιμάσει την εργασία αυτή.

Οι φράσεις μπορεί να γραφτούν σε ξεχωριστές σελίδες με ωραία καλλιγραφικά γράμματα και να σχηματιστούν στο τέλος τέσσερα ξεχωριστά κείμενα. Κάθε ομάδα μπορεί να παρουσιάσει την εργασία της στις υπόλοιπες ομάδες διαβάζοντας τις φράσεις, εξηγώντας τις και δείχνοντας το τελικό λεύκωμα που κατασκεύασε.

Το λεύκωμα αυτό μπορεί να εμπλουτιστεί με εικονογραφικό υλικό από αγιογραφίες και εικόνες ή πίνακες ζωγραφικής που θα παρουσιάζουν τους αντίστοιχους ευαγγελιστές.

Το ήξερες αυτό;

Με τη μικρή πληροφορία που υπάρχει στο βιβλίο του μαθητή για την αγιογράφηση των ευαγγελιστών στα τόξα που ενώνουν τον τρούλο με το ναό μπορεί να γίνει μια εισαγωγή στη βυζαντινή αγιογραφία και στους συμβολισμούς της.

Κεφάλαιο Γ'

Νέος δρόμος, καινούρια ζωή

Γνωστικό περιεχόμενο του κεφαλαίου Γ'

Τα οκτώ μαθήματα του Γ' κεφαλαίου αναπτύσσονται σε οκτώ διδακτικές ώρες. Ως άξονα γνωστικού περιεχομένου έχουν τη φράση: «*Νέος δρόμος, καινούρια ζωή*».

Γενικοί στόχοι του κεφαλαίου Γ'

Στο κεφάλαιο Γ' θέλουμε οι μαθητές να κατανοήσουν ότι το Άγιο Πνεύμα φωτίζει, ενώνει και οδηγεί τους ανθρώπους στην καινούρια τους πορεία. Να πληροφορηθούν και να εκτιμήσουν τον τρόπο ζωής των πιστών στις πρώτες χριστιανικές κοινότητες. Να γνωρίσουν τους Αγίους που μιμήθηκαν τη ζωή του Χριστού

Έννοιες διαθεματικής προσέγγισης του κεφαλαίου Γ': Παράδοση, Πολιτισμός, χώρος-χρόνος, οργάνωση, επικοινωνία, αλληλεπίδραση.

Ο πολιτισμός είναι το σύνολο των πνευματικών και υλικών προϊόντων της δράσης ενός συνόλου ανθρώπων σε μια εποχή και ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του όπως εκφράζεται μέσα από αυτά. Πολιτισμός είναι και ο βαθμός στον οποίο είναι ανεπτυγμένες οι πνευματικές δυνατότητες ενός λαού. Η παράδοση είναι το σύνολο αλλά και το καθένα χωριστά από τα στοιχεία του παρελθόντος ενός πολιτισμού, που διασώζονται προφορικά και μεταδίδονται από γενιά σε γενιά ως ήθη και έθιμα, καθιερωμένες αρχές και συνήθειες και ηθικές αντιλήψεις. Η παράδοση και ο πολιτισμός, επηρεάζονται μεταξύ τους, έχουν δηλαδή μια σχέση αλληλεπίδρασης, η οποία είναι φανερή στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων.

Παράδειγμα διαθεματικής προσέγγισης (Μάθημα 14):

α) Ιστορία. Οι μαθητές μπορούν να συνδέσουν το χρόνο και το χώρο, αφού το χθες, το σήμερα και το αύριο λειτουργούν βιωματικά στο χώρο της Εκκλησίας. Ταυτόχρονα αναζητούν στιγμές και γεγονότα από τη ζωή στην Εκκλησία μέσα στο έτος. β) Νεοελληνική Γλώσσα. Με τα αποσπάσματα που δίνονται, το ποίημα και το κείμενο, τα παιδιά μπορούν να εργαστούν και στο πλαίσιο του μαθήματος «Η Γλώσσα μου». Μπορούν να απαγγείλουν, να διαβάσουν, να γράψουν σκέψεις τους. Επιπλέον μπορούν να πάρουν συνέντευξη και να καταγράψουν τα συμπεράσματά τους.

Πρόταση ενδεικτικής αξιολόγησης του κεφαλαίου

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει όλο ή μέρος του σχεδίου εργασίας (project) για την αξιολόγηση του κεφαλαίου.

Θέμα εργασίας: Κοινότητες αγάπης. Ανάπτυξη επί μέρους θεμάτων: 1. Η Πεντηκοστή. 2. Οι πρώτοι χριστιανοί. 3. Οι «αγάπες». 4. Ο Απόστολος Παύλος. 5. Άγιοι που μαρτύρησαν στο όνομα του Χριστού. Επεξεργασία: Οι μαθητές ανακεφαλαιώνουν τις γνώσεις τους: α) Αναπτύσσοντας με γραπτό ή προφορικό τρόπο τη ζωή των πρώτων χριστιανών. β) Συλλέγοντας και παρουσιάζοντας ιστορικά στοιχεία από τη ζωή του Αποστόλου Παύλου και Αγίων που μαρτύρησαν. γ) Παρουσιάζοντας τις «αγάπες» άλλοτε και σήμερα. δ) Αναφέροντας τις γιορτές της Εκκλησίας, και πώς τις τιμούμε όλοι μαζί.

13. Η Πεντηκοστή

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να γνωρίσουν τα γεγονότα της Πεντηκοστής και τη σημασία της ως γενέθλια ημέρα της Εκκλησίας,
- να αντιληφθούν ότι το Άγιο Πνεύμα φωτίζει, ενώνει τη νέα κοινωνία (Εκκλησία) και οδηγεί τους ανθρώπους στην καινούρια τους πορεία,
- να πληροφορηθούν ότι με την Πεντηκοστή αρχίζει η πορεία των Αποστόλων προς τους λαούς της γης, ώστε όλοι να γνωρίσουν το Χριστό.

Πρόταση για αφόρμηση

Οι μαθητές μπορούν με διαλογική συζήτηση να αναφερθούν στα πρόσωπα που βάδισαν το δρόμο του Χριστού, όπως τα γνώρισαν στο προηγούμενο κεφάλαιο. Θα επισημανθεί το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο πολλών από τους Αποστόλους, ώστε οι μαθητές να προβληματιστούν για τον τρόπο που κατάφεραν να διαδώσουν το λόγο του Χριστού. Ως απάντηση έρχεται η διήγηση των γεγονότων της Πεντηκοστής και η μελέτη της εικόνας στο βιβλίο του μαθητή.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Το Άγιο Πνεύμα, όπως φώτισε τους Αποστόλους κατά την Πεντηκοστή, βρίσκεται αδιάκοπα μέσα στην Εκκλησία για να μας ενώνει και να μας φωτίζει στην πορεία μας προς το Χριστό.

42

Την ημέρα της Πεντηκοστής με την κάθοδο του Αγίου Πνεύματος (το τρίτο Πρόσωπο της Αγίας Τριάδας) ιδρύθηκε η Εκκλησία, που είναι το Σώμα του Χριστού. Μέλη του Σώματος αυτού είμαστε όλοι οι χριστιανοί. Στην Εκκλησία γινόμαστε όλοι παιδιά του Θεού και με αυτό τον τρόπο πορευόμαστε στη ζωή μας. Ομολογούμε λοιπόν την πίστη μας στο Άγιο Πνεύμα στο Σύμβολο της Πίστεως και το επικαλούμαστε κατά την τέλεση των Μυστηρίων της Εκκλησίας μας. Ιδιαίτερα κατά τη Θεία Λειτουργία, στο ιερότερο σημείο της («τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν ...»), ο ιερέας παρακαλεί το Θεό να στείλει το Άγιο Πνεύμα να μεταβάλει τον άρτο και τον οίνο σε Τίμιο Σώμα και Άχραντο Αίμα του Κυρίου μας.

Οι μαθητές θα κατανοήσουν ότι τα χαρίσματα που δίνει το Άγιο Πνεύμα είναι δώρο προς όλους ανεξαιρέτως τους χριστιανούς. Θα καταλάβουν ακόμη ότι το Άγιο Πνεύμα κατά την Πεντηκοστή κάλεσε όλους σε ενότητα. Γι' αυτό την ημέρα εκείνη συναντήθηκαν άνθρωποι από διαφορετικές φυλές που συμφώνησαν και πίστεψαν στο κήρυγμα των Αποστόλων παρά τις πρώτες επιφυλάξεις τους. Θα διαπιστώσουν

13. Η Πεντηκοστή

ότι οι άνθρωποι, επειδή έχουν κοινή την πίστη στο Θεό και παρά τη διαφορετικότητά τους στην καταγωγή και στη γλώσσα, έχουν τη δυνατότητα να συνεννοηθούν. Γίνεται το αντίθετο δηλαδή από τον Πύργο της Βαβέλ που οριοθέτησε το χωρισμό των ανθρώπων. (Βλέπε και κοντάκιο της γιορτής: "Ότε καταβάς τὰς γλώσσας συνέχεε ...). Η Πεντηκοστή σημαίνει ενότητα (κοινή πίστη) με σεβασμό της διαφορετικότητας (γλώσσας, εθνικότητας).

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: **Πεντηκοστή, Άγιο Πνεύμα, Εκκλησία.**

Λόγια Πατέρων της Εκκλησίας

Το μικρό απόσπασμα του Μεγάλου Αθανασίου συνεχίζει ως εξής: «Κι αυτοί που έχουν φορέσει το Χριστό έχουν φορέσει τον Πατέρα». Μας δείχνει λοιπόν την ένωση του Αγίου (ανθρώπου που καλλιέργησε τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος) με το Θεό (Αγία Τριάδα).

Απολυτικό της Πεντηκοστής

Το Απολυτικό της γιορτής δείχνει την πίστη της Εκκλησίας μας στη δύναμη του Αγίου Πνεύματος που γέμισε σοφία τους απλούς ψαράδες, ώστε να κηρύξουν το Χριστό σε όλο τον κόσμο.

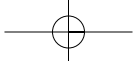
Περιγράψω την εικόνα της Πεντηκοστής

Οι δώδεκα Απόστολοι κάθονται σε ημικύκλιο. Στα χέρια τους κρατούν βιβλία που συμβολίζουν το λόγο του Θεού που θα κηρύξουν σε λίγο. Πάνω στα κεφάλια τους έχουν σταθεί πύρινες γλώσσες (ο φωτισμός και η δύναμη του Αγίου Πνεύματος). Στο πάνω μέρος ξεχωρίζουν ο Πέτρος και ο Παύλος τιμητικά. (Ιδιαίτερη τιμή για τον Παύλο που δε βρισκόταν την ημέρα της Πεντηκοστής μαζί με τους Αποστόλους, αφού έγινε πολύ αργότερα χριστιανός. Επειδή όμως με τις περιόδεις και το κήρυγμά του συνέβαλε πάρα πολύ στην εδραίωση της Εκκλησίας, γι' αυτό απεικονίζεται στη γενέθλιο ημέρα της). Στο κάτω μέρος της εικόνας μπροστά από τους Αποστόλους απεικονίζεται ο κόσμος (είτε ως ένας άρχοντας είτε ως πολλοί διαφορετικοί άνθρωποι), στον οποίο οι μαθητές του Χριστού θα φέρουν το μήνυμα της καινούριας ζωής.

Συμπληρωματικό υλικό

α) Το **αγιογραφικό χωρίο** που χρησιμοποιείται στη διδακτική ενότητα είναι: Πραξ. 2, 1-13.

β) Το κοντάκιο της γιορτής μπορεί να παρουσιασθεί στους μαθητές (πρωτότυπο και μετάφραση), ώστε να καλυφθούν όλες οι πτυχές και η σημασία του γεγονότος της Πεντηκοστής.

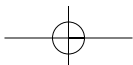
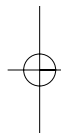
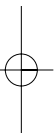
Κείμενο

«Ότε καταβάς τὰς γλώσσας συνέχεε, διεμέριζεν ἔθνη ὁ Ὑψιστος. Ὅτε τοῦ πυρὸς τὰς γλώσσας διένειμε, εἰς ἐνότητα πάντας ἐκάλεσε καὶ συμφώνως δοξάζομεν τὸ Πανάγιον Πνεῦμα».

Μετάφραση

Ὅταν ὁ Θεὸς κατέβηκε (στη Βαβέλ) καὶ δημιούργησε σύγχυση στις γλώσσες, διαχώρισε τοὺς ἀνθρώπους σε ἔθνη. Ὅταν ὁμως ὁ Θεὸς μοίρασε τις πύρινες γλώσσες (δηλ. ὅταν κατέβηκε τὸ Ἅγιο Πνεῦμα), προσκάλεσε ὅλους τοὺς ἀνθρώπους σε ἐνότητα. Γι' αὐτὸ ὅλοι μαζί δοξάζουμε τὸ Πανάγιο Πνεῦμα.

γ) Τὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ Μεγάλον Ἀθανάσιον εἶναι ἀπὸ τὴν ομιλία τοῦ «Περὶ τῆς ἐνσάρκου ἐπιφανείας», 15.

14. Οι πρώτες χριστιανικές κοινότητες αγάπης

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να κατανοήσουν πως αιτία της αλλαγής της ζωής των χριστιανών, τότε αλλά και σήμερα, είναι η γνωριμία τους με το Χριστό,
- να αντιληφθούν ότι οι πρώτες χριστιανικές κοινότητες αποτελούν χειροπιαστή απόδειξη του νέου τρόπου ζωής, όπου κυριαρχεί η αδελφοσύνη και η αγάπη,
- να εκτιμήσουν τη σημασία της χαράς στη νέα ζωή,
- να προσεγγίσουν το βαθύτερο νόημα της αγάπης, που είναι να ξεπεράσω τον εαυτό μου και να συναντήσω τους άλλους.

Πρόταση για αφόρμηση

Το σημερινό μάθημα θα μπορούσε να ξεκινήσει με μια μικρή προσευχή που γνωρίζουν όλοι οι μαθητές. Θα μπορούσε ο δάσκαλος να έχει ενημερώσει τα παιδιά να κρατούν μαζί τους το δεκατιανό τους και μετά την προσευχή να το μοιραστούν με τους συμμαθητές τους και να συμφάγουν. Για 3'-5' τα παιδιά θα μπορούν να έχουν μια βιωματική προσέγγιση του θέματος της ημέρας. Κι έτσι ο δάσκαλος θα μπορεί να μιλήσει στα παιδιά για τις Αγάπες των πρώτων χριστιανών και να τις συνδέσει με τη σημερινή πραγματικότητα.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Οι πρώτες χριστιανικές κοινότητες αποτελούν χειροπιαστή απόδειξη ενός νέου τρόπου ζωής, όπου κυριαρχεί η αδελφοσύνη και η αγάπη.

Μετά τη δημιουργία της πρώτης Εκκλησίας και με το πέρασμα του χρόνου τα μέλη της πρώτης Εκκλησίας πλήθαιναν. Καινούριες Εκκλησίες ιδρύονταν με το κήρυγμα των Αποστόλων σε όλα τα μέρη της γης. Νεοφώτιστοι όπως ήταν οι πρώτοι χριστιανοί, εφάρμοζαν με ζήλο στην πράξη τις εντολές του Χριστού. Για όλους η σπουδαιότερη εντολή ήταν η αγάπη.

Σύμφωνα με τις μαρτυρίες της εποχής εκείνης, οι χριστιανοί όλα τα είχαν κοινά. Πουλούσαν την ιδιωτική περιουσία τους και κατέθεταν τα χρήματα στο κοινό ταμείο.

Με τα κοινά δειπνά, τις Αγάπες, ενισχυόταν η αίσθηση της οικογενειακής ατμόσφαιρας και της αδελφοσύνης. Εκεί βρίσκονταν ενωμένοι κι αγαπημένοι οι πλούσιοι και ο φτωχός, ο μαύρος κι ο λευκός, ο μορφωμένος κι ο αγράμματος. Δεν υπήρχαν διακρίσεις, όπως υπάρχουν σήμερα, στην καθημερινή κοινωνική ζωή ανάμεσα

14. Οι πρώτες χριστιανικές κοινότητες αγάπης

σε ηλικίες, τάξεις, επαγγέλματα. Ο καθένας βοηθούσε τον άλλο. Όλοι ένιωθαν ισότητα μέλη σ' ένα σώμα, σ' έναν οργανισμό. Ένα ξεχωριστό στοιχείο από τη ζωή των πρώτων χριστιανών ήταν και η δημόσια εξομολόγηση και αλληλοσυγχώρηση.

Οι πρώτες Εκκλησίες μπορούν να γίνουν το μέτρο αγάπης για το σημερινό κόσμο, όπου κυριαρχεί η αδιαφορία προς τον πλησίον. Όλοι γίνονται ένα με την κοινή αγάπη στο Θεό.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Οι βασικές έννοιες που καλούνται οι μαθητές να γνωρίσουν στη διδακτική αυτή ενότητα είναι: **αδελφοσύνη, αλληλεγγύη, αγάπη.**

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Τότε και σήμερα

Οι μαθητές μαζί με το δάσκαλο θα συζητήσουν τους δυο πίνακες. Εκεί θα διαβάσουν και θα συγκρίνουν τι γινόταν τότε στην Εκκλησία και τι κάνουν σήμερα οι χριστιανοί. Αυτή η άσκηση συνδέει τους χριστιανούς σε μια διαχρονική ενότητα. Από τη σύγκριση φανερώνονται πολλά κοινά σημεία, αλλά και σημεία που είναι πολύ διαφορετικά.

Μικροί δημοσιογράφοι

Η επίσκεψη της τάξης στο ναό της ενορίας είναι πολύ σημαντική. Εάν δεν ταιριάζει με τον προγραμματισμένο χρόνο των μαθημάτων, μπορεί να πραγματοποιηθεί κάποια άλλη στιγμή ή και να συνδυαστεί με τον εκκλησιασμό του σχολείου. Ο δάσκαλος μπορεί να συνεννοηθεί με τους επιτρόπους και μετά το τέλος της Θείας Λειτουργίας, η τάξη να παραμείνει στο ναό, για να πάρει μια μικρή συνέντευξη απ' αυτούς.

Καλό θα είναι οι μαθητές προτού φτάσουν στο ναό να έχουν μοιραστεί σε ομάδες και να έχουν προετοιμάσει τις ερωτήσεις τους, ώστε να μην επικαλύπτουν η μια την άλλη.

Κατά την παρουσίαση της συνέντευξης στην τάξη, μπορούν να έχουν γράψει στοιχεία της σε μια σελίδα και να τα έχουν φωτοτυπήσει, σαν εφημερίδα τάξης.

Με τη δραστηριότητα αυτή επιχειρείται να γνωρίσουν οι μαθητές τη φροντίδα της Εκκλησίας προς τους δυστυχισμένους και ταλαιπωρημένους ανθρώπους μέσα από την κοινή συμπόρευση λαϊκών και κληρικών.

Συμπληρωματικό υλικό

α) **Αγιογραφικά χωρία** που χρησιμοποιούνται στη διδακτική ενότητα είναι: Πράξεων 2, 42-47 και 4, 32-37.

β) Βοηθητικό για το σημερινό μάθημα είναι το ποίημα του Κ. Παλαμά.

Άγιες αγάπες

Αγάπες μεγαλόδωρες περίσσια
κάτου απ' τη σκέπη τη δική σας, ίσια
ζούσαν μικροί, τρανοί, πλούσιοι, φτωχοί
κι ένωνε τους ανθρώπους μια ψυχή...

15. Ένας ταξιδιώτης Αιθιοπας γίνεται χριστιανός

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να αντιληφθούν ότι στη ζωή μάς δίνονται πολλές ευκαιρίες, για να γνωρίσουμε το Χριστό, φτάνει να τις καταλάβουμε και να τις αξιοποιήσουμε,
- να κατανοήσουν ότι ένας τρόπος για να πλησιάσουμε το Χριστό είναι να δείχνουμε σεβασμό και αγάπη για όλους τους ανθρώπους,
- να συνειδητοποιήσουν ότι όλοι είμαστε ίσοι μπροστά στο Χριστό, ανεξάρτητα από φυλή, χρώμα και συνήθειες.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο Αιθιοπας είναι ο άνθρωπος που ήθελε να γνωρίσει το Θεό. Γνώρισε και πίστεψε στην αληθινή διδασκαλία, ενώ συνέχισε το ταξίδι του διδάσκοντας με τη σειρά του όσα έμαθε από το Φίλιππο. Έτσι κι εμείς πλησιάζουμε περισσότερο στο Θεό, δείχνοντας την αγάπη μας και το σεβασμό μας σε όλους τους συνανθρώπους μας. Το ποίημα της Λίνας Νικολακοπούλου μας δίνει μια ευκαιρία για συζήτηση και αφόρμηση, εάν συζητηθεί στην τάξη από τους μαθητές:

Το ρήμα είμαι κλίνεται... κι έτσι:

«Είμαι
Είσαι
Είμαστε

Είσαστε άγγελοι, εξάγγελοι, άσπροι, μαύροι, κόκκινοι, κίτρινοι, ήμεροι, εφήμεροι, ζωντανοί...

Είμαι
Είσαι
Είσαστε

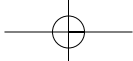
Είμαστε άνεμοι, απάνεμοι, νέοι, έφηβοι, άπειροι, διάπυροι, φωτεινοί...»

(Λίνα Νικολακοπούλου, Περιοδικό Κόσμος UNICEF, τ.49)

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Στη ζωή όλων μας δημιουργούνται οι ευκαιρίες, για να γνωρίσουμε το Χριστό, φτάνει να τις καταλάβουμε και να τις αξιοποιήσουμε.

Τα παιδιά της Αιθιοπίας και άλλων περιοχών της γης που στην εποχή μας ακόμη υποφέρουν και δυστυχούν μπορούν να σταθούν η αφορμή για να δείξει ο δάσκαλος της τάξης στους μαθητές πως οι ανισότητες υπάρχουν. Η αγάπη και ο σε-

15. Ένας ταξιδιώτης Αιθίοπας γίνεται χριστιανός

βασμός προς τους συνανθρώπους μας, στοιχεία κυρίαρχα της χριστιανικής διδασκαλίας, βρίσκουν έδαφος για να καλλιεργηθούν στις συνθήκες των αναπτυσσόμενων χωρών. Οι μαθητές μπορούν να βρουν τρόπους που θα δείξουν την αγάπη τους προς όλους.

Κάθε άνθρωπο που συναντάμε, είναι σαν να συναντάμε το Χριστό. Συμπεριφερόμαστε όπως στον αδελφό μας, χωρίς να σκεφτόμαστε όσα μπορεί να μας διαφοροποιούν, αλλά μόνο όσα μας ενώνουν.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

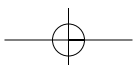
Σημαντικές έννοιες που θα υποστηριχτούν κατά την ανάπτυξη της ενότητας είναι οι έννοιες της **διαφορετικότητας**, του **πολιτισμού**, της **αγάπης** και του **σεβασμού** στο **συνάνθρωπο**.

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Στο **Μαθαίνω τις λέξεις** δίνεται έμφαση στον Αιθίοπα, γιατί από μόνη της η έννοια δείχνει το διαφορετικό με τη διπλή σημασία της, άλλοτε και σήμερα.

Στην εργασία **Θυμάμαι τον Αντώνη Σαμαράκη** οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να βρουν επιπλέον συγγραφικό υλικό του μεγάλου μας λογοτέχνη, που ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τα παιδιά της Αιθιοπίας. Επίσης θα προβληματιστούν για εκείνες τις ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν άμεσα στη χώρα αυτή. Έτσι οι απαντήσεις που θα δώσουν είναι:

Τρόφιμα, νερό, φάρμακα, βιβλία, αγάπη, προστασία, βοήθεια, κ.ά.

16. Παύλος: Από διώκτης Απόστολος

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να αντιληφθούν ότι ο Χριστός καλεί τον κάθε άνθρωπο μ' έναν ιδιαίτερο τρόπο, ακόμη κι αυτούς που τον αρνούνται,
- να κατανοήσουν ότι κάθε άνθρωπος είναι ελεύθερος να αποδεχτεί ή όχι το κάλεσμα αυτό.

Πρόταση για αφόρμηση

Η συγκλονιστική μεταστροφή του Παύλου, που από φανατικός διώκτης των χριστιανών έγινε Απόστολος του Χριστού, πάντα εντυπωσίαζε τα παιδιά και τους έδινε σημαντικά μηνύματα για τη ζωή τους.

Ο δάσκαλος μπορεί να ξεκινήσει τη διήγηση με μια σύντομη αναφορά στο μαρτύριο του Αγίου Στεφάνου στο οποίο, σύμφωνα με την παράδοση, ο Παύλος ήταν παρών και φύλαγε τα ρούχα των Ιουδαίων, που λιθοβολούσαν το Στέφανο (Πραξ. 7, 58).

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο Θεός, αποβλέποντας στη σωτηρία του κάθε ανθρώπου, τον καλεί ακριβώς με τον τρόπο που είναι κατάλληλος για την περίπτωση του.

Πολλές φορές ο τρόπος αυτός μπορεί να είναι μια δοκιμασία που αποστασιοποιεί τον άνθρωπο από την εγωιστική του αυτάρκεια ή την τάση για αυτοδικαίωση, αλλά τον διευκολύνει να ακολουθήσει μέσα στην αδυναμία του το δρόμο του Θεού. Ο Κύριος γνωρίζει την αγαθή προαίρεση του Παύλου, επειδή βλέπει πίσω από την επιφάνεια. Γι' αυτό τον προσανατολίζει έτσι, ώστε η αγαθή προαίρεση που υπήρχε στα μύχια της ψυχής του να βρει τον αληθινό της προορισμό.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Έννοιες σημαντικές που καλούνται τα παιδιά να γνωρίσουν είναι: **κάλεσμα (κλήση), αποδοχή, άρνηση, ελευθερία, μεταστροφή.**

«Να καταλάβεις ότι και ο Παύλος ήταν ασεβής και διώκτης και υβριστής και πρώτος των αμαρτωλών, και ξαφνικά ανέβηκε στην κορυφή της αρετής, και τίποτε από τα προηγούμενα δεν του έγινε εμπόδιο». (Αγίου Ιωάννου Χρυσοστόμου ομιλία 22η στην 1η επιστολή προς Κορινθίους, ΕΠΕ 18^Α, 26-28).

Το απόσπασμα δείχνει τις πελώριες δυνατότητες αλλαγής του ανθρώπου, όταν αναζητά πραγματικά την αλήθεια. Αυτός είναι και ο λόγος που δε μας επιτρέπει να καταδικάζουμε και να απορρίπτουμε κανένα.

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Βάζω τα γεγονότα με τη σειρά που φαίνονται στο μάθημα

- Ο Σαούλ κατευθύνθηκε προς τη Δαμασκό.
- Ένα λαμπρό φως άστραψε γύρω από το Σαούλ.
- Μια φωνή απευθύνεται προς το Σαούλ.
- Ο Σαούλ οδηγείται από τους συντρόφους του στο σπίτι του Ιούδα.
- Ο Ανανίας κατευθύνεται στο σπίτι που έμενε ο Σαούλ.
- Ο Σαούλ βαπτίζεται από τον Ανανία.

Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος για την είσοδο του Σαούλ στη Δαμασκό

Με το απόσπασμα αυτό του Αγίου Ιωάννη του Χρυσοστόμου επιχειρείται να καταλάβουν οι μαθητές πώς ένα συγκλονιστικό γεγονός στη ζωή του Παύλου τον έκανε να αλλάξει τελείως τη σκέψη και τις πράξεις του. Δηλαδή να μεταστραφεί στο δρόμο του Χριστού. Παράλληλα οι μαθητές θα πάρουν ακόμη μια γεύση από το συγγραφικό έργο των Πατέρων της Εκκλησίας.

Συζητώ μέσα στην τάξη

Στο ερώτημα: *γιατί ο Σαούλ καταδίωκε τους χριστιανούς*, οι μαθητές θα επισημάνουν ότι ο φανατισμός πολλές φορές οδηγεί τους ανθρώπους σε πολύ ακραίες και λανθασμένες πράξεις.

Στο ερώτημα: *τι ήταν αυτό που έκανε το Σαούλ να μετανοήσει*, οι μαθητές θα πρέπει να εντοπίσουν την ευκαιρία που δόθηκε στον Παύλο από το Χριστό για μετάνοια. Ο Παύλος άρπαξε αμέσως την ευκαιρία που του δόθηκε και άλλαξε τελείως στάση απέναντι στο Χριστό και στους χριστιανούς. Η αλλαγή αυτή στη ζωή του ονομάζεται μεταστροφή.

Συμπληρωματικό υλικό

Αγιογραφικά χωρία: Πράξεις Αποστόλων 8, 1-4, 22, 6-16, 26, 12-18.

17. Ο ακούραστος οδοιπόρος Παύλος κηρύττει στην Ελλάδα

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να συνειδητοποιήσουν πόσο σημαντική και γεμάτη ευθύνη είναι για τους Έλληνες η μελέτη της διδασκαλίας και της ζωής του αποστόλου Παύλου,
- να γνωρίσουν τις δυσκολίες που συνάντησε ο Παύλος στην Ελλάδα προσπαθώντας να διαδώσει το Ευαγγέλιο,
- να καταλάβουν την οικουμενικότητα της διδασκαλίας του Χριστού.

Πρόταση για αφορμηση

Ο ερχομός του Παύλου στην Ελλάδα, για να κηρύξει το Ευαγγέλιο μετά από πρόσκληση του ίδιου του Θεού, δείχνει την πλήρη και ολοκληρωτική παράδοσή του στο σχέδιο του Θεού μετά τη μεταστροφή του.

Η διήγηση μπορεί να αρχίσει με το όνειρο του Παύλου που είδε ένα Μακεδόνα να τον καλεί να περάσει από τα απέναντι παράλια της Μικράς Ασίας στη Μακεδονία και να τους βοηθήσει. Ένας χάρτης με τα ταξίδια του Αποστόλου Παύλου μπορεί να βοηθήσει πολύ τους μαθητές να εντοπίσουν τις πόλεις από τις οποίες πέρασε ο μεγάλος απόστολος του Χριστού.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Οι περιοδείες και το κήρυγμα του Αποστόλου Παύλου στην Ελλάδα σηματοδοτούν το άνοιγμα της Εκκλησίας στον ειδωλολατρικό κόσμο, κάτι που τονίζει την οικουμενικότητα του μηνύματός της.

Με το κήρυγμα στον Άρειο Πάγο επισημαίνεται η έννοια του Θεού ως δημιουργού και ρυθμιστή του κόσμου. Αυτός ο Θεός δεν έχει μόνιμη κατοικία. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην Ανάσταση του Χριστού, ο οποίος κρίνει τους ανθρώπους στη Δευτέρα Παρουσία του. Δυστυχώς η φιλοσοφική σκέψη των Αθηναίων δεν ήταν ακόμη έτοιμη να δεχτεί διδασκαλίες όπως η Ανάσταση, διότι κάτι τέτοιο ερχόταν σε αντίθεση με τη μέχρι τότε κοσμοθεωρία τους και πίστη περί σώματος και ψυχής του ανθρώπου. Οι φιλόσοφοι είχαν διδάξει πως το σώμα ήταν ο τάφος της ψυχής και γι' αυτό θεωρούσαν το σώμα ως κάτι κακό από το οποίο η ψυχή διψούσε να απαλλαγεί. Η ανάσταση ψυχών και σωμάτων αποτέλεσε σκάνδαλο για τους Αθηναίους. Παρ' όλ' αυτά πίστεψαν πολλοί και μάλιστα κάποιοι από αυτούς ανήκαν σε ανώτερα κοινωνικά στρώματα όπως ο Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης και η Δάμαρις.

17. Ο ακούραστος οδοιπόρος Παύλος κηρύττει στην Ελλάδα

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

«Όλοι εσείς με την πίστη στον Ιησού Χριστό γίνεστε παιδιά του Θεού. Δεν υπάρχει Ιουδαίος και Έλληνας, ούτε δούλος και ελεύθερος, ούτε άνδρας και γυναίκα, αλλά όλοι είστε ένα, όταν ενώνεστε με το Χριστό» (προς Γαλάτας, κεφάλαιο 3, στίχοι 26-28).

Η φράση αυτή αποτελεί σύνοψη της πίστης της Εκκλησίας μας στο θέμα της ισότητας και ενότητας όλων των ανθρώπων, όχι μόνο ως προς τη δημιουργία τους αλλά και ως προς την αναδημιουργία τους που φέρνει η πίστη στο Σωτήρα. Με την υλοποίησή της οι Έλληνες, πρώην ειδωλολάτρες, βρέθηκαν ισότιμοι χριστιανοί δίπλα στους Ιουδαίους που είχαν γνώση του αληθινού Θεού.

Σημαντικές έννοιες για κατανόηση από τους μαθητές είναι: **οικουμενικότητα, ισότητα, άγνωστος θεός.**

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Οι επιστολές του Παύλου και οι πόλεις της Ελλάδας

Με την άσκηση αυτή οι μαθητές θα γνωρίσουν ονομαστικά τις επιστολές του Αποστόλου Παύλου, ενώ ταυτόχρονα θα ξεχωρίσουν αυτές που απευθύνονται σε πόλεις που ιδρύθηκαν χριστιανικές κοινότητες. Πάλι με τη βοήθεια του χάρτη τα παιδιά μπορούν να εντοπίσουν τις πόλεις αυτές και να τις καταγράψουν στις κενές γραμμές του βιβλίου τους.

Οι πόλεις είναι: Κόρινθος, Φίλιπποι, Θεσσαλονίκη.

Συμπληρωματικό υλικό

Αγιογραφικά χωρία: Πράξεις Αποστόλων: 17, 1-34, 18, 1-16, 20, 1-6.

18. Η μαρτυρική πορεία του Παύλου από τα Ιεροσόλυμα στη Ρώμη

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να κατανοήσουν ότι ο Απόστολος Παύλος ήταν ένας ακούραστος οδοιπόρος που έμεινε μέχρι τέλους πιστός στην αποστολή του παρά τους κινδύνους που αντιμετώπισε,
- να γνωρίσουν τα κυριότερα γεγονότα της πορείας του μέχρι το μαρτύριό του στη Ρώμη.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο Απόστολος Παύλος υπακούοντας με ιεραποστολικό ζήλο και αυταπάρνηση στην εντολή του Χριστού για ευαγγελισμό των εθνών, συνεχίζει αδιάκοπα την πορεία του διδάσκοντας και νουθετώντας τους ανθρώπους.

Ο δάσκαλος μπορεί στη διήγηση να αναφέρει περισσότερες λεπτομέρειες για τις επισκέψεις του Παύλου σε διάφορες πόλεις. Στην Καισάρεια, για παράδειγμα, του αποκαλύπτεται από το Θεό ότι θα βρει πειρασμούς κατά την επίσκεψή του στα Ιεροσόλυμα (Πραξ. 21, 10-11). Στη Μελίτη η θαυματουργική σωτηρία του Παύλου μετά από δάγκωμα έχιδνας συντελεί στο να πιστέψουν οι ντόπιοι κάτοικοι στον αληθινό Θεό (Πραξ. 28, 1-6).

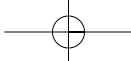
Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο Απόστολος Παύλος ήταν ένας ακούραστος οδοιπόρος που έμεινε μέχρι τέλους πιστός στην αποστολή του παρά τους κινδύνους που αντιμετώπισε.

Η αφοσίωση στο Θεό συμβαδίζει με την ενίσχυση από τον Κύριο. Οι εργάτες του Ευαγγελίου όπως και οι μάρτυρες έχουν μια διακριτική αίσθηση της παρουσίας του Κυρίου στους πόνους, στους κόπους, στις ταλαιπωρίες, στις φυλακές. Δίκαια ο Παύλος χαρακτηρίστηκε ως Απόστολος των Εθνών. Το έργο του είναι σημαντικό, γιατί διέδωσε το Ευαγγέλιο στα πέρατα της τότε γνωστής οικουμένης. Είναι όμως και οδοδείκτης για όλους τους χριστιανούς, αφού αποτελεί πρότυπο ζωής, ήθους, θάρρους, υπομονής, πίστης, καρτερίας και αγάπης.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Βασικές έννοιες που καλούνται οι μαθητές να κατανοήσουν είναι: **καρτερία, πίστη, θάρρος, υπομονή, μαρτύριο.**

18. Η μαρτυρική πορεία του Παύλου από τα Ιεροσόλυμα στη Ρώμη

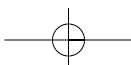
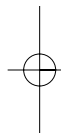
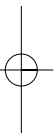
Επεξεργασία - απαντήσεις

Φράσεις του Αποστόλου Παύλου

Το βοηθητικό αυτό υλικό έχει σαν στόχο να έρθουν οι μαθητές πιο κοντά στη σκέψη και στο χαρακτήρα του μεγάλου Αποστόλου του Χριστού. Ο δάσκαλος μπορεί να ζητήσει από τους μαθητές να σκιαγραφήσουν το χαρακτήρα του σύμφωνα με όσα έμαθαν γι' αυτόν αλλά και από τα συγκεκριμένα λόγια.

Αντιστοιχίζω σωστά

• Στα Ιεροσόλυμα	είδε σε όραμα τον Ιησού.
• Στη Μελίτη	ναυάγησε και κήρυξε το Χριστό.
• Στη Ρώμη	μαρτύρησε.
• Στις φυλακές της Καισάρειας	μεταφέρθηκε μετά τα Ιεροσόλυμα.

19. Δρόμος πίστης και θυσίας: Ο Άγιος Ιγνάτιος

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να γνωρίσουν τη ζωή και το μαρτύριο του Αγίου Ιγνατίου,
- να καταλάβουν γιατί ονομάστηκε «Θεοφόρος»,
- να συνειδητοποιήσουν ότι η απόφαση να ακολουθήσει κάποιος το δρόμο του Χριστού και των Αγίων σημαίνει πολλές φορές και μαρτύριο.

Πρόταση για αφόρμηση

Οι μαθητές μπορεί να κληθούν να αναφέρουν ποιους συνάντησε ο Χριστός πάνω στη γη. Στις απαντήσεις που θα δώσουν (τους μαθητές του, τον Απόστολο Παύλο κ.ά.) θα προστεθούν ο Άγιος Ιγνάτιος και ο Άγιος Χριστοφόρος που κι αυτοί κατά την παράδοση γνώρισαν το Χριστό.

Στο πρώτο κείμενο της διδακτικής ενότητας για τον Άγιο Ιγνάτιο δίνεται η εξήγηση του προσωνυμίου «Θεοφόρος». Η σταθερή πίστη του και η συνεπής στάση του προς το μαρτύριο είχαν ως αποτέλεσμα την επιρροή του λόγου του στο κοινωνικό περιβάλλον όχι μόνο των χριστιανών αλλά και των ειδωλολατρών, όπως αναπτύσσονται στο δεύτερο κείμενο.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Η συνάντηση του Αγίου Ιγνατίου με το Χριστό, ήταν η αρχή της πορείας του στο δρόμο της πίστης και τέλος, της θυσίας.

Ο Άγιος Ιγνάτιος ανήκει στους ιεράρχες και διδασκάλους της Εκκλησίας που στήριξαν το ποιμνίο τους στην ορθή πίστη και αγωνίστηκαν μέχρι το τέλος γι' αυτή. Ο λόγος του Αποστόλου Παύλου: «μιμηταί μου γίνεσθε, καθώς καγώ Χριστού» (να μιμηθείτε εμένα, όπως κι εγώ μιμούμαι το Χριστό), (Α' Κορ. 11,1) βρίσκει στον Άγιο Ιγνάτιο την έκφρασή του αφού μάλιστα γνώρισε από κοντά το Χριστό. Αγωνίστηκε με ταπεινωση και απλότητα χωρίς να ξεχωρίζει τους ανθρώπους σε χριστιανούς ή όχι. Έτσι φανερώθηκε μέσα του η χάρη του Θεού και έγινε Άγιος. Δηλαδή άνθρωπος που κατάφερε να φτάσει στη θέωση, το σκοπό για τον οποίο τον έπλασε ο Θεός.

Έτσι οι μαθητές με αφορμή τη ζωή του Αγίου Ιγνατίου θα καταλάβουν ότι Άγιοι γίνονται αυτοί που μιμούνται το Χριστό. Θα αντιληφθούν τη σημασία που έχει η γνησιότητα της ζωής των Αγίων, η οποία ως πρότυπο οδήγησε να γνωρίσουν την πίστη στο Χριστό κι άλλοι άνθρωποι και να στηριχθούν στην επιλογή τους αυτή. Θα συναισθανθούν ότι Θεοφόροι λέγονται οι χριστιανοί που παίρνουν στην καρδιά τους το Χριστό και ζουν καθημερινά με αγάπη γι' αυτόν αλλά και προς όλους τους ανθρώπους. Θα εκτιμήσουν τη στάση των Αγίων μπροστά στο μαρτύριο. Τέλος θα γνωρίσουν ποιοι καλούνται Πατέρες και Διδάσκαλοι στην Εκκλησία μας.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα προσεγγίσουν οι μαθητές είναι: **Θεοφόρος, επίσκοπος, Πατέρας, Διδάσκαλος.**

Εξηγώ στίχους από το ποίημα «Ιγνάτιος»

Η τελευταία στροφή του ποιήματος «Ιγνάτιος» του Ιωάννη Πολέμη που παρατίθεται εδώ έχει την εξής σημασία: Όσοι μαρτυρούν για την πίστη, με τη χάρη του Θεού νικούν το θάνατο, αφού ζουν στη μνήμη των πιστών και της Εκκλησίας. Στο δεύτερο στίχο τα λόγια του Αγίου «...δέξου με πάλι...» φανερώνουν τον πόθο του να τον ξανακρατήσει ο Χριστός στην αγκαλιά του, όπως όταν ήταν παιδί. Στον τέταρτο στίχο τα λόγια του Αγίου «...το θάνατο αθανατίζεις» δείχνουν την ακλόνητη πίστη και βεβαιότητά του για την Ανάσταση του Χριστού και τη νίκη του επί του θανάτου.

Συμπληρωματικό υλικό

α) Η εικόνα του Αγίου Ιγνατίου

Ο δάσκαλος μπορεί να παρουσιάσει στους μαθητές την εικόνα του Αγίου Ιγνατίου με τα λιοντάρια, από τοιχογραφία της τράπεζας της Ι. Μ. Ξενοφώντος του Αγίου Όρους (βλ. «Επτά Ημέρες» εφημερίδα *Καθημερινή* τ. ΝΒ', σελ. 138) ή κάποια άλλη με το ίδιο θέμα. Θα παρατηρήσουν το ιλαρό πρόσωπο του Αγίου και την ανοιχτή αγκαλιά του, ενώ τον κατασπαράσσουν τα λιοντάρια. Δείχνει ότι ζει έντονα την παρουσία του Θεού και τον ακλόνητο πόθο του να ενωθεί με το Χριστό.

β) Οι επιστολές του Αγίου Ιγνατίου

Οι έξι από τις επιστολές του Αγίου Ιγνατίου έχουν κοινό περιεχόμενο. Την ανάγκη για ενότητα κάθε τοπικής Εκκλησίας γύρω από τον επίσκοπό της έναντι του κινδύνου από τις αιρέσεις. Η ενότητα αυτή στηρίζεται σε τρεις διαστάσεις. Ενότητα των τριών προσώπων της Αγίας Τριάδας που ενεργεί πάντοτε στον κόσμο. Ενότητα της νέας κοινωνίας, της Εκκλησίας, στην οποία πάντοτε βρίσκεται η χάρη του Θεού, αφού κεφαλή της είναι ο ίδιος ο Χριστός. Τέλος, ενότητα Θεού και ανθρώπου, όταν ο άνθρωπος συναντήσει το Θεό (γίνει Άγιος) με την προσπάθεια τη δική του, αλλά και βοηθούμενος και από τη χάρη του. Οι επιστολές είναι γραμμένες στη Σμύρνη και στην Τρωάδα και απευθύνονται στις Εκκλησίες της Εφέσου, της Μαγνησίας, των Τράλλων, των Φιλαδελφών, των Σμυρναίων, καθώς και προς τον Πολύκαρπο επίσκοπο Σμύρνης, το μετέπειτα μάρτυρα. Την έβδομη επιστολή την έγραψε στη Σμύρνη προς τους χριστιανούς της Ρώμης, για να πάψουν να κινούνται για απαλλαγής του από το επικείμενο μαρτύριο.

Δραστηριότητα: Οι μαθητές βρίσκουν στο χάρτη την Αντιόχεια καθώς και τις πόλεις που πέρασε ο Άγιος μέχρι να φτάσει στη Ρώμη. Ακόμη μπορούν να βρουν στοιχεία για τη ζωή στην Αντιόχεια την εποχή εκείνη, δεδομένου ότι βρισκόταν στο δρόμο που ένωνε τη Μικρά Ασία με τις αραβικές χώρες και την Παλαιστίνη. Εκεί συγκεντρωνόταν πλήθος λαού με διαφορετικές θρησκείες και πολιτισμούς και η αλληλεπίδραση ήταν έντονη. Ο Άγιος Ιγνάτιος ως επίσκοπος της τοπικής Εκκλησίας δεν έχανε την ευκαιρία με την αγάπη του προς όλους, να δείχνει τη διαφορετική ποιότητα των χριστιανών έμπρακτα.

20. Ο Άγιος Χριστοφόρος

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να κατανοήσουν ότι στην πορεία της ζωής μας έχουμε τους Αγίους φίλους και συμπαραστάτες,
- να γνωρίσουν το θάρρος του Αγίου Χριστοφόρου και την ακλόνητη πίστη του μέχρι θανάτου στο Θεό,
- να καταλάβουν ότι ο Άγιος Χριστοφόρος έγινε αφορμή να γνωρίσουν το Χριστό και να μαρτυρήσουν και άλλοι άνθρωποι.

Πρόταση για αφορμηση

Ο δάσκαλος μπορεί να παρουσιάσει στους μαθητές την εικόνα του Αγίου Χριστοφόρου και να θέσει σαν προβληματισμό το ερώτημα «τι μπορεί να σημαίνει το όνομα Χριστοφόρος;» Από τις απαντήσεις, τα παιδιά μπορούν και να συμπεράνουν ποιο είναι το νεαρό παιδί που φαίνεται στην εικόνα ότι μεταφέρει ο Άγιος. Ο δάσκαλος ξεκινάει την αφήγηση από την παράδοση τη σχετική με το όνομα του Αγίου και κατόπιν αναφέρεται στη ζωή του.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Να γνωρίσουν το θάρρος του Αγίου Χριστοφόρου και την ακλόνητη πίστη του μέχρι θανάτου στο Θεό, που έγιναν αφορμή να γνωρίσουν το Χριστό και να μαρτυρήσουν και άλλοι άνθρωποι.

Ο Άγιος Χριστοφόρος ήταν ένας ακόμη μάρτυρας του Ιησού Χριστού που όχι μόνο μαρτύρησε με φρικτά βασανιστήρια για τον Κύριο, αλλά με την αγία ζωή του, τα θαύματά του και την καρτερία του στο μαρτύριο, οδήγησε στη σωτηρία ειδωλολάτρεις. Επισημαίνεται στα παιδιά ότι η ολοκληρωτική αφοσίωση των μαρτύρων στο Θεό δίνει κουράγιο στο μαρτύριο. Πολλές φορές συμβαίνουν και θαύματα με αποτέλεσμα τη μεταστροφή πολλών ανθρώπων.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Βασικές έννοιες που καλούνται να εμπεδώσουν οι μαθητές: **διωγμός, μάρτυρας, ομολογία πίστεως, καρτερία.**

*20. Ο Άγιος Χριστοφόρος***Άγιοι προστάτες των επαγγελματιών**

Άλλοι Άγιοι προστάτες επαγγελματιών είναι:

- Ο Άγιος Παντελεήμων προστάτης των αρτοποιιών.
- Ο Άγιος Ζήνων προστάτης των ταχυδρομικών.
- Ο Άγιος Μάμας προστάτης των κτηνοτρόφων.
- Ο Άγιος Τρύφων προστάτης των αμπελουργών.
- Ο Άγιος Πορφύριος, ο μίμος, προστάτης των ηθοποιών.
- Ο Άγιος Σαμψών προστάτης των ξενοδόχων.

Η ακροστιχίδα του Αγίου Χριστοφόρου

**ΧΡΙΣΤΟ, ΡΕΠΡΟΒΟΣ, ΙΔΙΑΠ, ΣΟΙΡΓΑ, ΤΙΜΩΡΗΣΑΝ, ΟΔΗΓΩΝ, ΦΥΛΑΚΕΣ, ΟΝΟ-
ΜΑ, ΡΩ, ΟΙΚΕΔ, ΣΤΡΑΤΙΩΤΕΣ.**

Κεφάλαιο Δ'

Συνεχίζουμε όλοι μαζί

Γνωστικό περιεχόμενο του κεφαλαίου Δ'

Τα τέσσερα μαθήματα του κεφαλαίου Δ', αναπτύσσονται σε τέσσερις διδακτικές ώρες και έχουν ως άξονα γνωστικού περιεχομένου τη φράση «Συνεχίζουμε το δρόμο όλοι μαζί».

Γενικοί στόχοι του κεφαλαίου Δ'

Στο κεφάλαιο Δ' επιδιώκουμε οι μαθητές να εκτιμήσουν ότι ο ναός είναι ζωτικό κέντρο συνάντησης των πιστών. Να γνωρίσουν την ιστορία, την τέχνη, τη ζωή των μοναστηριών και τον ορθό τρόπο τέλεσης της Θείας Λατρείας.

Έννοιες διαθεματικής προσέγγισης του κεφαλαίου Δ': Χώρος-χρόνος, παράδοση, πολιτισμός, εξέλιξη-ανάπτυξη, συλλογικότητα.

Παράδοση και πολιτισμός, είναι τα βασικά στοιχεία που διαχέονται σε όλα τα μαθήματα, κι όχι μόνο στο μάθημα των Θρησκευτικών. Η παράδοση και ο πολιτισμός αναδεικνύονται καλύτερα και προβάλλονται στη συλλογική τους μορφή. Ως συλλογικότητα ορίζουμε την ελεύθερη συμμετοχή όλων των μελών ενός συνόλου, κι αυτό είναι φανερό σε όλα τα μαθήματα που ακολουθούν στο κεφάλαιο Δ'.

Οι έννοιες της συλλογικότητας, της παράδοσης και του πολιτισμού, καταβάλλεται προσπάθεια να γίνουν αντικείμενο επεξεργασίας μέσα από τις προτεινόμενες ασκήσεις κάθε ενότητας.

Παράδειγμα διαθεματικής προσέγγισης (Μάθημα 21):

α) Νεοελληνική Γλώσσα. Οι μαθητές θα μπορέσουν να ακούσουν κείμενο και στίχους εμπνευσμένα από τις ιερές γραφές, γραμμένα σε λογοτεχνική μορφή, και προσεγγίζοντας δια μέσου της Λογοτεχνίας το μάθημα θα έχουν το άκουσμα και την αισθητική απόλαυση, αλλά ταυτόχρονα θα γίνουν και οι ίδιοι δημιουργοί. Θα μπορέσουν να γράψουν και να αναπτύξουν τις προσωπικές τους σκέψεις μετά από τη βιωματική σχέση με το θέμα. β) Μελέτη Περιβάλλοντος. Γνωρίζοντας το χώρο μέσα στον οποίο ζουν τα παιδιά, διακρίνουν τα όρια της εκκλησιαστικής τους κοινότητας. Ορίζουν το πλαίσιο και μπορούν να το ερευνήσουν.

Πρόταση ενδεικτικής αξιολόγησης του κεφαλαίου

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει όλο ή μέρος του σχεδίου εργασίας (project) για την αξιολόγηση του κεφαλαίου. **Θέμα εργασίας:** Η εκκλησία μας. **Ανάπτυξη επί μέρους θεμάτων:** 1. Ο ναός της γειτονιάς μας. 2. Τα ξωκλήσια. 3. Τα μοναστήρια. 4. Όταν πηγαίνω στην εκκλησία... **Επεξεργασία:** α) Γράφω και διαβάζω αποσπάσματα από τη Λογοτεχνία τα οποία αναφέρονται σε ναούς, ξωκλήσια ή μοναστήρια. β) Συλλέγω φωτογραφικό και πληροφοριακό υλικό για ρυθμούς ναών. γ) Περιγράφω γραπτά ή προφορικά έναν εκκλησιασμό μου στο ναό της ενορίας μου. δ) Συλλέγω και επεξεργάζομαι ιστορικά στοιχεία για ναούς και μοναστήρια που βρίσκονται κοντά μας.

21. Αδελφωμένοι την Κυριακή στην εκκλησία

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να πληροφορηθούν ότι η εκκλησία είναι το ζωτικό κέντρο σύναξης των πιστών,
- να δικαιολογήσουν, γιατί ο εκκλησιασμός είναι η έκφραση της πίστης μας,
- να κατανοήσουν πως η λειτουργική ζωή της εκκλησίας είναι απόλυτα συνδεδεμένη με την ενίσχυση της πνευματικής πορείας μας στη ζωή.

Πρόταση για αφόρμηση

Η *Συζήτηση μέσα στην τάξη* θα μπορούσε να αποτελέσει στο συγκεκριμένο μάθημα και την πρόταση για αφόρμηση. Τα παιδιά ξέρουν πόσο δύσκολο είναι να αποχωριστούμε το ζεστό μας κρεβάτι τα κυριακάτικα πρωινά. Αξίζει όμως να το κάνουμε και για ποιο λόγο; Ποια είναι η διαφορά της προσευχής στο σπίτι και στην εκκλησία; Γιατί τελικά πρέπει να προσευχόμαστε μαζί με όλους τους άλλους στον ιερό ναό της ενορίας μας; Τα θέματα αυτά δίνουν την ευκαιρία να συζητήσουν οι μαθητές στην τάξη το νόημα του εκκλησιασμού και να κατανοήσουν την αναγκαιότητά του.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Η εκκλησία είναι ο ιερός χώρος όπου ζώντες και νεκροί συγκεντρώνονται κοντά στο Χριστό.

Ο Χριστός είναι παρών, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο μάθημα, καθώς επίσης και οι άγγελοι, όλοι οι Άγιοι, η Παναγία, όλος ο ουρανός και η γη είναι παρόντες στη Θεία Λειτουργία που τελείται κάθε Κυριακή στην εκκλησία. Κι εμείς πρέπει να είμαστε εκεί μαζί με όλα μας τα αδέρφια, για να προσευχηθούμε και να δοξολογήσουμε το Χριστό. Δεν πρέπει να ξεχνάμε πως στην Εκκλησία του Χριστού είμαστε όλοι ένα και στη Θεία Λειτουργία είναι παρών ο αναστημένος Χριστός. Εκεί μας περιμένει τις Κυριακές, για να θυσιαστεί και ν' αναστηθεί ξανά μαζί μας. Το χθες, το σήμερα και το αύριο συνυπάρχουν σε μια αδιάσπαστη πορεία.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες για την ενότητα είναι: *η ενίσχυση, η συλλογικότητα, η εκκλησιαστική κοινότητα.*

21. Αδελφωμένοι την Κυριακή στην εκκλησία

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Στην άσκηση **Στην εκκλησία ακούμε αυτούς τους στίχους** οι μαθητές αντιστοιχίζουν και γράφουν την ερμηνεία των στίχων όπως τους δίνεται με τη σειρά που υπάρχει στο κείμενο. Τους στίχους πήραμε από το βιβλίο *Αύριο είναι Κυριακή*, της Γαλάτειας Γρηγοριάδου Σουρέλη, εκδόσεις Ακρίτας.

Στην εκκλησία μαζί με τους συμμαθητές μου, δίνεται η ευκαιρία ν' αναπτύξουν τα παιδιά τη σκέψη τους. Πιθανές απαντήσεις που μπορούν να δώσουν είναι:

4. Κάνουμε την προσευχή μας.
5. Κοινωνάμε λέγοντας στον ιερέα το όνομά μας.
6. Δε σπρωχνόμαστε, όταν στεκόμαστε στη σειρά για τη Θεία Κοινωνία και για το αντίδωρο.

Εναλλακτικές δραστηριότητες

Η εκκλησία της ενορίας του σχολείου αποτελεί τον κεντρικό άξονα δράσης της τάξης. Οι μαθητές με τη βοήθεια και την υποστήριξη του δασκάλου τους μπορούν ν' αναπτύξουν σχέδιο εργασίας λίγων ή περισσότερων ωρών, με θέμα την **εκκλησιαστική κοινότητα**. Το σχέδιο ενδείκνυται να αναπτυχθεί με ομάδες οι οποίες θα εργαστούν και θα παρουσιάσουν τα αποτελέσματά τους, πάνω στους ακόλουθους άξονες:

- 1^η ομάδα: Η εκκλησία μας: Ποιος είναι ο προστάτης Άγιος της ενορίας μας, η ιστορία του ναού, το σχεδιάγραμμα της περιοχής, η σχέση του ναού με άλλα σημαντικά σημεία της περιοχής.
- 2^η ομάδα: Οι συνενορίτες μας: Ποιους συναντάμε κάθε Κυριακή στην εκκλησία, επίτροποι, κατηχητικό, συμμαθητές, συγγενείς και φίλοι, η επικοινωνία που έχουμε μεταξύ μας, πώς αισθανόμαστε στην εκκλησία.
- 3^η ομάδα: Καταγραφή του τυπικού και λειτουργικού μέρους: Συζήτηση με τον ιερέα για τα μέρη της Θείας Λειτουργίας, πότε και τι ακριβώς γίνεται στη Θεία Λειτουργία, παρακολούθηση και συμμετοχή στον εκκλησιασμό, καταγραφή του τυπικού μέρους, καταγραφή τροπαρίων.
- 4^η ομάδα: Συγκέντρωση φωτογραφικού υλικού από τον εσωτερικό και εξωτερικό χώρο του ναού και καταγραφή πληροφοριών για κάθε σημείο του ναού: Είκόνες, Ιερό, Αγία Τράπεζα, ιερά σκεύη κ.λπ.

Η διεπιστημονική προσέγγιση είναι προφανής στο παραπάνω σχέδιο καθώς επίσης και η διαθεματική, αφού οι μαθητές θα χρειαστούν ιστορικές και μαθηματικές γνώσεις (π.χ. δημιουργία σχεδιαγραμμάτων), αλλά και θα αναπτύξουν τις εργασίες τους μέσα από άλλα μαθήματα (π.χ. καταγραφή ιστορικών γεγονότων για το όνομα και την ιστορία του ναού, αισθητική ανάπτυξη μέσα από αιογραφίες και φωτογραφία κ.λπ.).

22. Από μικρό παιδί στην εκκλησία και στην ενορία

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να επισημάνουν το ρόλο του παιδιού στην ενοριακή ζωή και τις αγαθές συνέπειες στη ζωή του χριστιανού ως ενεργού ενορίτη,
- να μάθουν ότι στην Εκκλησία ανήκουν όλοι, κληρικοί και λαϊκοί,
- να καταλάβουν ότι κι αυτοί μπορούν ενεργά να πάρουν μέρος στις καθημερινές ασχολίες της εκκλησίας και της ενορίας τους,
- να πληροφορηθούν ότι με τη βάπτισή τους γίνονται ισότιμα μέλη της εκκλησιαστικής κοινότητας.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος διαβάζει στα παιδιά το πρώτο κείμενο *Ένας ενοριακός επίτροπος αφηγείται*. Το κείμενο με την πρωτοπρόσωπη αφήγηση κρατάει ζωντανό το ενδιαφέρον των μαθητών. Ταυτόχρονα τους δίνει τη δυνατότητα να νιώσουν κι αυτοί ήρωες της ιστορίας, και να συμμετέχουν με το νου και τη φαντασία.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο ρόλος του παιδιού στην ενοριακή ζωή έχει σημαντικές και αγαθές συνέπειες στη ζωή του χριστιανού ως ενεργού ενορίτη.

Η συμμετοχή του κάθε παιδιού στην εκκλησία της ενορίας του είναι πολύ σημαντική. Το μικρό παιδί που μπαίνει στο ναό και βοηθάει, συμμετέχει στην καλή λειτουργία και ευταξία του. Ακόμη η ενεργός συμμετοχή στις δραστηριότητες της ενορίας δίνει την ευκαιρία στα παιδιά να έχουν ένα χώρο αναφοράς, φιλικό στη γειτονιά τους. Έτσι προετοιμάζονται να γίνουν ενεργοί χριστιανοί της ενορίας.

Μέσα στην εκκλησία και στην ενορία τα παιδιά μπορούν να ζήσουν χαρούμενες στιγμές, λυπηρά γεγονότα, λαμπρές μεγάλες γιορτές όπου θα συμμετέχουν δραστήρια κι αυτά. Θα νιώσουν την ηρεμία του χώρου του ναού, την κατάνυξη από τις Ακολουθίες της Μεγάλης Εβδομάδας, την αγαλλίαση τη νύχτα της Ανάστασης του Ιησού Χριστού, τη χαρά στο πανηγύρι του ναού τη μέρα που γιορτάζει.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα προσεγγίσουν οι μαθητές είναι: **ενορία, επίτροπος, ψάλτες.**

Ένα αγόρι στο ναό

Μελετώντας τους τρεις πίνακες μπορούμε να δούμε την προσωπική μας θέση και

22. Από μικρό παιδί στην εκκλησία και στην Ενορία

σχέση με το ναό. Ο άξονας εξέλιξης των γεγονότων είναι: Χθες- Σήμερα- Αύριο. Η δραστηριότητα ενδεικτικά χρησιμοποιεί τις ασχολίες ενός αγοριού μέσα στο ναό, επειδή φαίνεται περισσότερο η συμμετοχή του από τη μικρή ηλικία μέσα στην εκκλησία. Φυσικά θα συζητήσει ο δάσκαλος με τους μαθητές του για το ρόλο και τη θέση και των κοριτσιών στην ενορία. Από μικρά τα κορίτσια βοηθούν στην καθαριότητα του ναού, στο ψαλτήρι με το να ψάλλουν, στο ενοριακό κέντρο με το να οργανώνουν τα παιχνίδια, να προσφέρουν κεράσματα, να κάνουν χειροτεχνίες, να μαζεύουν αντικείμενα ή και χρήματα για να βοηθήσουν τους άπορους αδελφούς της ενορίας. Έτσι θα μπορέσουν τα παιδιά να δουν πολύ έμπρακτα τη θέση τους στο χώρο αλλά και στο χρόνο.

Συμπληρωματικό υλικό

α) «Το παιχνίδι της ενορίας»

Ο δάσκαλος μπορεί να βρει «Το παιχνίδι της ενορίας» του καθηγητή Παν/μίου Αθηνών Α. Σταυρόπουλου στο περιοδικό «ο Εφημέριος» (1 & 15/12/98). Είναι ένα επιτραπέζιο παιχνίδι προσαρμοσμένο στις ανάγκες της σύγχρονης εκκλησιαστικής ζωής που δίνει την ευκαιρία στα παιδιά ν' ανακαλύψουν παίζοντας τις δραστηριότητες και τις δυνατότητες της ενορίας τους.

Το παιχνίδι μπορούν να παίζουν μικροί και μεγάλοι. Παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον να διατρέξουν οι παίκτες τα εξήντα σημεία της διαδρομής του παιχνιδιού μέχρις ότου βρεθούν στην πλατεία, όπου δεσπόζει η εκκλησία με τα γύρω της κτίρια και τα καταστήματα. Ένας χώρος ζωής που δέχεται και δίνει ζωή. Στις εξήντα στάσεις που υποχρεούνται οι παίκτες να σταματήσουν, να προχωρήσουν, να οπισθοχωρήσουν κάποιες φορές, τους δίνεται η ευκαιρία να γνωρίσουν από κοντά τις ποικίλες μορφές και εκδηλώσεις μιας ενορίας. Σιγά σιγά φανερώνεται η εικόνα της σαν μέσα από κομματάκια ενός παζλ που συναρμολογείται, στοιχειοθετείται η οικοδόμησή της. Δεν είναι τυχαίο που ο Απόστολος Παύλος χαρακτηρίζει την Εκκλησία ως *οικοδομή*, όνομα δηλωτικό μιας ατέλεστης τελειότητας. Έτσι και στο τέλος του παιχνιδιού μένουν με την εντύπωση ότι έχουν πολλά να μάθουν, αλλά και να πράξουν δραστηριοποιούμενοι στη δική τους ενορία.

Στο τέλος του παιχνιδιού αναμένει τους παίκτες μια σειρά *επεξηγηματικών σημειώσεων*, ένα είδος θεολογίας της ενορίας που αναπτύσσεται σε μια σειρά παραγράφων που αναφέρονται: σε μια κοινότητα κοινωνίας και αλληλεγγύης που συνιστά η ενορία. Στο πνεύμα του ευαγγελισμού και της ιεραποστολής που πρέπει να διακρίνει την ενορία ως έκφραση της αγάπης, στη συλλογική αγιότητα που μας ωθεί προς το Θεό και όλους μαζί μας ενώνει μαζί του, σε μια κοινότητα – οικογένεια που δεν αποτελεί παρά μόνο ένα σώμα.

Οι παίκτες μ' ένα χιουμοριστικό και συγχρόνως ερευνητικό τρόπο ξαναζούν τους διάφορους τομείς της ζωής της ενορίας.

Περισσότερα στοιχεία, αλλά και το ίδιο το παιχνίδι, μπορεί να βρει ο δάσκαλος στην πηγή που προαναφέρθηκε και στις σελίδες 312-313 και 327-331.

β) Ο δάσκαλος μπορεί να διαβάσει αποσπάσματα από το βιβλίο της Ζωής Κανάβα, *Κατηχητικό Αλφαβητάρι*, εκδ. Αστήρ, 1999. σ. 159-167.

23. Εκδρομή στο εξωκλήσι

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να κατανοήσουν το λόγο ύπαρξης των ξωκκλησιών τα οποία είναι άφθονα στην πατρίδα μας,
- να συνδέσουν τις προσωπικές τους μνήμες και τα βιώματα με την εκκλησιαστική μας παράδοση,
- να δουν τα ξωκλήσια σαν τόπους ενίσχυσης της πνευματικής μας πορείας.

Πρόταση για αφόρμηση

Ποια η διαφορά ενός μικρού εξωκκλησιού και μιας εκκλησίας; Από το ερώτημα αυτό θα μπορούσε να ξεκινήσει ο δάσκαλος την αφόρμηση ώστε να συγκεντρωθούν και να διατυπωθούν μνήμες και βιώματα των παιδιών. Ταυτόχρονα θα μπορούσαν να φέρουν φωτογραφίες από προσωπικές τους επισκέψεις σε εξωκλήσια, ενώ, εάν υπάρχει εξωκλήσι εκεί κοντά, χρήσιμη θα ήταν και μια επίσκεψη στο χώρο.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Τα εξωκλήσια είναι ιεροί χώροι ανάπαυσης, εσωτερικής γαλήνης και ηρεμίας της ψυχής.

Είναι ιεροί χώροι όπου ο χριστιανός μπορεί να συναντήσει το Χριστό και να ενισχύσει την πίστη του. Απλωμένα σε κάθε γωνιά της πατρίδας μας δείχνουν την πνευματική πορεία που ακολουθούμε.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Στην εργασία **Διαβάζω και συζητώ στην τάξη** δίνεται ενδεικτικά ένα απόσπασμα από τη *Γλυκοφιλούσα* του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη. Οι μαθητές με ελευθερία στη σκέψη και κριτικό πνεύμα μπορούν να αναπτύξουν τα συναισθήματά τους για τα μικρά εξωκλήσια. Για παράδειγμα εκτός απ' αυτά που καταγράφονται στο απόσπασμα για τις κινήσεις του επισκέπτη, *ανάβει το κεράκι του, κάνει το σταυρό του, ασπάζεται την εικόνα*, μπορεί να γραφτεί και πως *βρίσκει παρηγοριά, ξεφεύγει από τις πίκρες του κόσμου* κ.λπ.

23. Εκδρομή στο εξωκλήσι

Συζήτησε στην τάξη για τα ξωκλήσια που έχει επισκεφτεί

Στην άσκηση αυτή οι μαθητές μπορούν να φέρουν και φωτογραφίες από τα προσωπικά τους άλμπουμ, αλλά και να γράψουν μικρά ημερολόγια με τις αναμνήσεις τους από επισκέψεις σε εξωκλήσια. Μπορεί έτσι να δημιουργηθεί ένα μικρό οδοιπορικό σε ολόκληρη την Ελλάδα, που επιτρέπει την ανάπτυξη γεωγραφικών, ιστορικών και εικαστικών στοιχείων στα αντίστοιχα μαθήματα (όπως χάρτης της Ελλάδας, ναοί, ιστορία, χρονολογίες).

Η εργασία αυτή έχει τη δυνατότητα να αναπτυχθεί ως project με τρεις ενότητες υποστήριξης:

1. Ξωκλήσια στην Ελλάδα, φωτογραφίες, περιοχές της Ελλάδας.
2. Άγιοι στους οποίους αφιερώνονται, χρονολογίες, ιστορικά στοιχεία.
3. Σε τι κατάσταση τα συναντούμε σήμερα; Ποια η γνώμη και τα συναισθήματα όλων μας γι' αυτά;

Στο μικρό ξωκλήσι σταματάμε

Εδώ με όσα έχει συζητήσει και πληροφορηθεί ο μαθητής, μπορεί να δώσει δικές του προτάσεις, όπως:

- βρούμε γαλήνη στην ψυχή μας.
- βρούμε ψυχική ηρεμία.
- συνομιλήσουμε με το Θεό.
- βρούμε την παρηγοριά ή τη συγχώρεση.

24. Επίσκεψη στο μοναστήρι

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να γνωρίσουν τα ορθόδοξα μοναστήρια,
- να εκτιμήσουν τη συμβολή των μοναστηριών στην ιστορία του τόπου που βρίσκονται,
- να αισθανθούν το χώρο των μοναστηριών ως τόπο προσκυνήματος και λατρείας,
- να πληροφορηθούν γενικά στοιχεία από την ιστορία και τη ζωή των σημαντικότερων μοναστικών κέντρων της χώρας μας (Άγιο Όρος, Μετέωρα),
- να καταλάβουν ότι τα μοναστήρια αποτελούν ένα σημαντικό μέρος του πολιτισμού της χώρας μας.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο προγραμματισμός μιας επίσκεψης των μαθητών στο πλησιέστερο μοναστήρι, αποτελεί την κατάλληλη αφορμή για την ανάπτυξη της διδακτικής ενότητας. Τα μοναστήρια βρίσκονται συνήθως σε μέρη με ιδιαίτερο φυσικό κάλλος. Έτσι η αναψυχή και το παιχνίδι έξω από το μοναστήρι θα συνδυασθεί με το προσκύνημα και το διάλογο με τους μοναχούς, αν είναι εφικτό.

Εναλλακτικά ο δάσκαλος μπορεί να ζητήσει από την προηγούμενη ημέρα, να έχουν μαζί τους φωτογραφίες ή οτιδήποτε άλλο από κάποιο μοναστήρι που έχουν επισκεφθεί. Μπορεί λοιπόν να αναπτυχθεί μια συζήτηση γύρω από τις εμπειρίες και τα βιώματα των μαθητών σχετικά με τα μοναστήρια. Στη συνέχεια τα κείμενα στο βιβλίο του μαθητή έρχονται να εμπλουτίσουν και να εμβαθύνουν τους προβληματισμούς των μαθητών.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Τα μοναστήρια ως τόποι προσκυνήματος και λατρείας, μας γνωρίζουν πτυχές από την ιστορία του τόπου μας και μας γεμίζουν με δύναμη και θάρρος για τον αγώνα μας μέσα στον κόσμο.

Πριν ακόμη σταματήσουν οι διωγμοί εναντίον της Εκκλησίας, περίπου τον τρίτο μ. Χ. αιώνα, αρκετοί χριστιανοί έφευγαν από τις πόλεις και τον κόσμο σε ερημικούς τόπους, για να μπορούν να προσεύχονται καλύτερα. Στην αρχή ζούσαν μόνοι, γι' αυτό ονομάστηκαν από τότε μοναχοί. Ντύνονταν λιτά, είχαν δώσει την περιουσία τους στους φτωχούς και ως ασχολία τους είχαν κάποιο εργόχειρο (συνήθως

24. Επίσκεψη στο μοναστήρι

καλαθοπλεκτική). Όσο όμως πλησιάζει κάποιος το Θεό, τόσο πιο πολύ πλησιάζει το συνάνθρωπό του. Έτσι πολλοί μοναχοί άρχισαν να ζουν μαζί στα μοναστήρια. Ο τρόπος ζωής των μοναχών είναι κοινοβιακός. Στηρίζεται στην αγάπη και στην πνευματική παράδοση που διαμορφώνει η προσευχή και η συνεχής καθημερινή λατρεία.

Όμως από τη στιγμή της εμφάνισής τους μέχρι σήμερα τα μοναστήρια παρουσιάζουν το εξής παράδοξο φαινόμενο: Ενώ οι μοναχοί έχουν απομακρυνθεί από τον κόσμο, οι άνθρωποι, ο κόσμος, τόσο πλησιάζουν τους μοναχούς, για να τους συμβουλευτούν και να βρουν στήριγμα στον καθημερινό τους αγώνα. Και όχι μόνο αυτό, αλλά με το πέρασμα του χρόνου, πολλά μοναστήρια έγιναν κέντρα αγωγής και εκπαίδευσης των νέων, θεολογικής και κλασικής παιδείας. Επίσης η κοινωνική προσφορά είναι ένας άλλος τομέας δράσης των μοναχών. Οι ίδιοι συντηρούν νοσοκομεία, ή βοηθούν φτωχούς ανθρώπους, ή όσους βρίσκονται σε οποιονδήποτε κίνδυνο.

Στα χρόνια της σκλαβιάς εκεί έβρισκαν καταφύγιο πολλοί κυνηγημένοι. Αλλά και οι ίδιοι οι μοναχοί πολεμούσαν πολλές φορές ή ετοίμαζαν πολεμοφόδια και τροφές για τους πολεμιστές.

Οι μαθητές θα κατανοήσουν το χώρο των μοναστηριών ως ιερό τόπο, όχι μόνο επειδή τελείται η Θεία Λατρεία χωρίς παρεκκλίσεις επί αιώνες, αλλά και επειδή συνδέονται με ιστορικές στιγμές του ευρύτερου γεωγραφικού χώρου που βρίσκονται. Θα έχουν μια πρώτη γνωριμία με τα μοναστικά κέντρα της χώρας μας. (Εκτενέστερη αναφορά υπάρχει για το Άγιο Όρος στην Έκτη τάξη). Θα καταλάβουν ότι ο σύγχρονος άνθρωπος με τις πολλές βιοτικές μέριμνες βρίσκει ανάπαυση με την επίσκεψή του στο μοναστήρι. Εκεί του δίνεται η ευκαιρία να συνομιλήσει και να συμβουλευτεί έμπειρους μοναχούς, να συμμετάσχει στην κατασκευτική λατρεία, να προσκυνήσει λείψανα Αγίων και να αναπαύσει τις αισθήσεις του, αφού όλα είναι φτιαγμένα με τέχνη και χάρη.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα προσεγγίσουν οι μαθητές είναι: **μοναστήρια, κειμήλια, λείψανα, Άγιο Όρος, Μετέωρα, αρχονταρίκι, κατάνυξη.**

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Τα μοναστήρια του τόπου μου

Με το πρώτο σκέλος της δραστηριότητας προτείνεται οι μαθητές να γνωρίσουν καλύτερα κάποια κοντινά μοναστήρια του τόπου τους και να τα συνδέσουν με την ιστορία του.

Με το δεύτερο σκέλος οι μαθητές συνδέουν ιστορικά γεγονότα με μοναστήρια που έπαιξαν αποφασιστικό ρόλο στην εξέλιξη των γεγονότων αυτών.

Και με τις δύο αυτές δραστηριότητες οι μαθητές κατανοούν το μοναχισμό και τα μοναστήρια ως σημαντικό στοιχείο πολιτισμού ενός τόπου, αφού συνδέονται άρρηκτα με όλες τις εκφάνσεις της ζωής του (κοινωνικές, ιστορικές κ.ά.).

Συμπληρωματικό υλικό

Ο δάσκαλος μπορεί να αξιοποιήσει τα παρακάτω κείμενα ώστε οι μαθητές να γνωρίσουν περισσότερα στοιχεία για το μοναχισμό και τη ζωή στα μοναστήρια.

Το πρώτο κείμενο μπορεί να δοθεί αυτούσιο στους μαθητές εξηγώντας παράλληλα τους όρους που είναι με πλάγια γραφή. Από το δεύτερο κείμενο ο δάσκαλος μπορεί να αντλήσει πληροφορίες και να τις παρουσιάσει στους μαθητές, επειδή περιέχει δυσνόητους όρους για την ηλικία των μαθητών.

Μια ημέρα σ' ένα μοναστήρι

Μια ώρα μετά τα μεσάνυχτα χτυπά το *σήμαντρο*. Τότε όλοι ξυπνούν και προσεύχονται στο *κελί* τους. Αργότερα πηγαίνουν στο ναό όπου παρακολουθούν τις Ακολουθίες (*Μεσονυκτικό*, *Όρθρος*) και τέλος τη Θεία Λειτουργία. Μετά πηγαίνουν στην *τράπεζα* για το γεύμα. Κατά τη διάρκειά του ένας μοναχός διαβάζει το βίο του Αγίου της ημέρας. Κατόπιν πηγαίνουν ο καθένας στην εργασία του αφού όλοι στο μοναστήρι εργάζονται. Το μεσημέρι αναπαύονται λίγο και το απόγευμα σημαίνει ο *εσπερινός*. Ακολουθεί το δείπνο κι όταν πια νυχτώνει γίνεται η Ακολουθία του *απόδειπνου* και πάλι στο ναό και οι πόρτες του μοναστηριού κλείνουν.

Η εξέλιξη του μοναχισμού

Στις πρώτες χριστιανικές κοινότητες υπήρχαν πιστοί που ζούσαν με *εγκράτεια* και *προσευχή* ώστε να γίνουν «καινούριοι» άνθρωποι επειδή ένιωθαν ότι έτσι πλησίαζαν καλύτερα το Χριστό. Από τα μέσα του 2ου μ.Χ. αιώνα που οι χριστιανοί γίνονται περισσότεροι, πολλοί εφαρμόζουν την ακτημοσύνη και την αγαμία με προσευχή και νηστεία, χωρίς όμως να φύγουν από την κοινότητα όπου ζούσαν.

Τον 3ο μ.Χ. αιώνα, εξαιτίας των διωγμών αλλά και της υποκρισίας που επικρατούσε στον κόσμο, αρκετοί χριστιανοί πήγαιναν στην έρημο και γίνονταν *αναχωρητές*, ερημίτες μοναχοί. Πρότυπο αναχωρητισμού υπήρξε ο *Μέγας Αντώνιος* (251-355 μ.Χ.) που μόνασε στη Μέση Αίγυπτο. Κοντά στο ασκητήριό του εγκαταστάθηκαν πολλοί ασκητές. Η *άσκηση* είναι η ουσία ζωής των ασκητών. Δεν αποτελεί αυτοσκοπό αλλά το μέσο για την ένωση με το Θεό, τη *θέωση*.

Από την εποχή του Μ. Κωνσταντίνου, όταν η Εκκλησία αναγνωρίστηκε από το κράτος και έπαψε να διώκεται, αναπτύχθηκε ακόμη περισσότερο ο μοναχισμός. Στο Δέλτα του Νείλου σχηματίστηκαν μοναχικές συνοικίες, οι *Λαύρες*. Σ' αυτές ζούσαν οι μοναχοί απομονωμένοι αλλά είχαν κοινές προσευχές και Θεία Λατρεία το Σάββατο και την Κυριακή.

Ο *Άγιος Παχώμιος* (†346 μ.Χ.) ήταν ο ιδρυτής των *κοινόβιων μοναστηριών* στη Θηβαΐδα της Άνω Αιγύπτου. Ο *Μέγας Βασίλειος*, καθόρισε και κατοχύρωσε τους κανόνες λειτουργίας του κοινοβιακού μοναχισμού.

Από το τέλος του 4ου μ.Χ. αιώνα μέχρι σήμερα η τοπική Εκκλησία έχει τον έλεγχο κάθε μοναστηριού. Εξαίρεση αποτελούν τα μοναστήρια που ανήκουν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, γιατί έχουν ιδρυθεί απ' αυτό και ονομάζονται *Σταυροπηγιακά*.

Κεφάλαιο Ε΄

Στην πορεία ξεπερνάμε τα εμπόδια

Γνωστικό περιεχόμενο του κεφαλαίου Ε΄

Τα τέσσερα μαθήματα του Ε΄ κεφαλαίου αναπτύσσονται σε τέσσερις διδακτικές ώρες. Ως άξονα γνωστικού περιεχομένου έχουν τη φράση: «Στην πορεία ξεπερνάμε τα εμπόδια».

Γενικοί στόχοι του κεφαλαίου Ε΄

Στο κεφάλαιο Ε΄ θέλουμε οι μαθητές να αντιληφθούν τα εμπόδια που αντιμετωπίζει ο πιστός χριστιανός στην πορεία του. Να γνωρίσουν τους κατάλληλους χειρισμούς για την αντιμετώπιση των αποκλίσεων από το δρόμο του Χριστού.

Έννοιες διαθεματικής προσέγγισης του κεφαλαίου Ε΄: Επικοινωνία, σύγκρουση-μεταβολή, εξάρτηση, άτομο-κοινωνία.

Για την *επικοινωνία* των ανθρώπων απαραίτητη προϋπόθεση είναι η κοινή προσπάθεια. Με την οργάνωση, τη συνεργασία, την καλή θέληση και προαίρεση οι κοινωνίες αναπτύσσονται και οι άνθρωποι μπορούν να νιώσουν ότι είναι αδέρφια και να ξεπεράσουν τα εμπόδια. Όμως μέσα στην *κοινωνία* οι *συγκρούσεις* των ατόμων είναι αναπόφευκτες. Με την *επικοινωνία* και την αλληλοκατανόηση ξεπερνιούνται τα προβλήματα και οι άνθρωποι ενωμένοι πορεύονται στη ζωή.

Πρόταση ενδεικτικής αξιολόγησης του κεφαλαίου

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει όλο ή μέρος του σχεδίου εργασίας (project) για την αξιολόγηση του κεφαλαίου.

Θέμα εργασίας: Τα εμπόδια στη ζωή μας.

Ανάπτυξη επί μέρους θεμάτων: 1. Δυσκολίες που αντιμετωπίζουμε με την οικογένειά μας. 2. Οι φίλοι μας, πότε μας εμποδίζουν; 3. Το σχολείο μας, πώς μας υποστηρίζει; 4. Το ψέμα, η κακία, το μίσος, η αγάπη. 5. Η τηλεόραση και το παιχνίδι. 6. Ο Θεός μάς βοηθά και μας στηρίζει.

Επεξεργασία: Κάθε ενότητα μπορεί να αναπτυχθεί με: α) Γραπτή ή προφορική καταγραφή των καθημερινών εμποδίων και των προβλημάτων των παιδιών. β) Αισθητικές παρεμβάσεις (ζωγραφική, μουσική, κίνηση). γ) Ετοιμασία και παρουσίαση συνεντεύξεων. δ) Συλλογή πληροφοριών. ε) Ανάπτυξη σκέψεων και συναισθημάτων.

25. Αναζητώντας το χαμένο πρόβατο

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να κατανοήσουν ότι ο Χριστός αγαπά τον καθένα μας ξεχωριστά και φροντίζει για όλους μας,
- να συνειδητοποιήσουν ότι ο Χριστός δεν εγκαταλείπει όσους χάνουν το δρόμο τους στη ζωή,
- να έχουν την πεποίθηση ότι ο Χριστός θα βρίσκεται κοντά τους με στοργή σε κάθε δύσκολη περίπτωση της ζωής τους.

Πρόταση για αφόρμηση

Στο προηγούμενο κεφάλαιο είδαμε ότι οι πιστοί στην Εκκλησία ενωμένοι πορεύονται στο δρόμο της ζωής. Στο νέο κεφάλαιο θα τονιστούν τα διάφορα εμπόδια που μπαίνουν στη ζωή των πιστών και διασπούν την ενότητά τους.

Οι μαθητές λοιπόν θα κληθούν να απαντήσουν σε ερωτήσεις όπως: «Πάντοτε οι άνθρωποι βαδίζουν μαζί στη ζωή;», «Σε ποιες περιπτώσεις δε γίνεται αυτό;», «Για ποιους λόγους χάνουν το δρόμο τους;». Μετά τη διαλογική συζήτηση κι αφού επισημανθούν κάποια στοιχεία μπορεί να ακολουθήσει η διήγηση της παραβολής.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο Χριστός αγαπά και φροντίζει όλους τους ανθρώπους και ιδιαίτερα εκείνους που έχουν χάσει το δρόμο τους.

Οι μαθητές θα νιώσουν την ανυπολόγιστη αξία που έχει κάθε άνθρωπος μπροστά στην άπειρη αγάπη του Θεού. Θα καταλάβουν ότι αυτή ακριβώς η αγάπη οδηγεί τους ανθρώπους που έχουν ξεφύγει από το δρόμο τους, στη μετάνοια στην αλλαγή δηλαδή της νοοτροπίας τους. Θα αναγνωρίσουν το Χριστό ως τον αληθινό ποιμένα που έγινε άνθρωπος για να ξαναφέρει κοντά του όλους τους ανθρώπους.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Σημαντική έννοια που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: η **παραβολή**.

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Διηγούμαι παραβολές που γνωρίζω

Οι μαθητές θυμούνται παραβολές που ήδη έχουν διδαχθεί στη Γ' τάξη. Ασκούν έτσι την εκφραστική τους δεξιότητα και τον προφορικό λόγο.

Ο Καλός Ποιμένας

Η δραστηριότητα αυτή σκοπό έχει να φέρει τους μαθητές κοντά στην τεχνική της βυζαντινής αιογραφίας (σχέδιο - χρωματισμός).

Συμπληρωματικό υλικό

Τα **αγιογραφικά χωρία** που χρησιμοποιούνται στη διδακτική ενότητα είναι: Λουκ. 15, 1-7, Ματθ. 18, 12-14.

26. Η συνάντηση του Ιησού με τον πλούσιο νέο

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να καταλάβουν ότι ενώ αρκετοί άνθρωποι γνωρίζουν το δρόμο του Χριστού για να βαδίσουν μέσα στη ζωή, δεν τον ακολουθούν,
- να κατανοήσουν ότι τα υλικά αγαθά αποτελούν πολλές φορές εμπόδιο για να ακολουθήσει κανείς το δρόμο του Χριστού.

Πρόταση για αφορμηση

Με βάση την προηγούμενη διδακτική ενότητα οι μαθητές θα προβληματιστούν με κατάλληλη συζήτηση για τα συγκεκριμένα πλέον εμπόδια που δεν καταφέρνει να υπερνικήσει ο άνθρωπος ώστε να βαδίσει στο δρόμο του Χριστού.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Οι άνθρωποι δεν καταφέρνουν να βαδίσουν το δρόμο του Χριστού, ενώ τον γνωρίζουν, επειδή αγαπούν περισσότερο τα αγαθά τους.

Οι μαθητές θα νιώσουν ότι η απλή τήρηση ηθικών εντολών δεν αρκεί για να βρίσκεται κάποιος στο δρόμο του Χριστού. Θα συνειδητοποιήσουν ότι αυτός ο δύσκολος δρόμος προϋποθέτει την απαλλαγή του ανθρώπου από βάρη (όπως τα υλικά αγαθά) ώστε να νιώσει ελεύθερος και έτοιμος για προσφορά αγάπης στους συνανθρώπους του. Θα καταλάβουν ότι δεν έχει σημασία η αξία ή η ποσότητα αυτού που προσφέρουν, αλλά η διάθεση που έχουν.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Σημαντική έννοια που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι η **προσφορά αγάπης**.

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Συζητώ και γράφω

Τα παιδιά της ηλικίας αυτής έχουν έντονο το αίσθημα της ιδιοκτησίας. Έχει λοιπόν ιδιαίτερη σημασία να σκεφτούν και να αναζητήσουν τρόπους που τα βγάζουν από τα στενά όρια του εαυτού τους, για να συναντήσουν με την προσφορά και τους άλλους ανθρώπους γύρω τους.

*26. Η συνάντηση του Ιησού με τον πλούσιο νέο***Αντιστοιχίζω σωστά**

Συνδέεται στενά με την προηγούμενη δραστηριότητα μόνο που εδώ οι μαθητές έχουν έτοιμες τις προτάσεις προσφοράς, αρκεί να τις τοποθετήσουν σωστά όπως παρακάτω:

Προσφέρω	}	συντροφιά	σε κάποιον που ζει μόνος.
		από τα χρήματα που μου δίνουν	σε φτωχούς ανθρώπους.
		παρηγοριά	σε κάποιον άρρωστο.
		παιχνίδια και ρούχα μου	σε παιδιά που δεν έχουν.

Συμπληρωματικό υλικό

Τα **αγιογραφικά χωρία** που χρησιμοποιούνται στη διδακτική ενότητα είναι: Μάρκ. 10, 17-22, Ματθ. 19, 16-22, Λουκ. 18, 18-23.

27. Αγκάθια στο δρόμο

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να διακρίνουν τα εμπόδια και τις δυσκολίες που μπορεί να τους απομακρύνουν από το δρόμο του Θεού,
- να επισημάνουν κατάλληλους χειρισμούς, για να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν όλες τις δύσκολες στιγμές της ζωής τους.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος θα μπορούσε να διαβάσει από την Καινή Διαθήκη (Ματθ. 13, 24-30), την παραβολή των ζιζανίων από τη μετάφραση ή ακόμη και από το πρωτότυπο. Η συζήτηση μπορεί να ξεκινήσει από τη συγκριτική παραβολή της λέξης ζιζάνια και των ανθρώπων που έχουν άσχημο χαρακτήρα.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Πάντοτε στη ζωή μας συναντούμε εμπόδια που θέλουν να μας απομακρύνουν από το δρόμο του Χριστού.

Στην παραβολή των ζιζανίων οι μαθητές θα καταλάβουν ότι ο γεωργός είναι ο Χριστός και εχθρός του είναι το κακό, ο διάβολος. Θα συνειδητοποιήσουν ότι το κακό έρχεται πάντα, για να δημιουργήσει προβλήματα στον άνθρωπο και να τον απομακρύνει από το δρόμο του Θεού. Θα αντιληφθούν ότι τα ζιζάνια είναι οι αμφιβολίες, οι συγχύσεις και παρεξηγήσεις ανάμεσα στους ανθρώπους, οι πόλεμοι, η εκμετάλλευση ανθρώπων, χωρισμοί οικογενειών κ.λπ. Θα παρακινηθούν να μοιάσουν με τα «στάχια», ν' αγωνιστούν δηλαδή για ν' αποφύγουν το πνίξιμό τους από τα ζιζάνια (κακό). Θα συναισθανθούν τέλος, ότι σ' αυτό τον αγώνα τους, συμπαραστάτες θα είναι ο Χριστός καθώς και οι άλλοι άνθρωποι που τον ακολουθούν.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Έννοιες που οι μαθητές χρειάζεται να κατανοήσουν είναι: **τα ζιζάνια, ο θερισμός, τα εμπόδια στη ζωή μας.**

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Μια γελοιογραφία... που θα συζητηθεί πολύ!

Με αφορμή τη γελοιογραφία του Κ. Μητρόπουλου οι μαθητές μπορούν να συζητήσουν για την τηλεόραση που αποτελεί ένα είδος πρόκλησης για τα παιδιά. Δίνεται έτσι η ευκαιρία να καταλάβουν ότι με χιούμορ αντιμετωπίζουμε καλύτερα τα πράγματα και να προβληματιστούν για την επιρροή της τηλεόρασης στην καθημερινή ζωή τους. Μπορεί να συζητηθεί ότι η τηλεόραση είναι «ένα παράθυρο στον κόσμο» που μας ενημερώνει και μας φέρνει σε επαφή με όλο τον πλανήτη. Σημασία έχει πόσο σωστά τη χρησιμοποιούμε. Παράλληλα μπορούν να συζητήσουν και για άλλες προκλήσεις, «τα ζιζάνια» που συναντούν στο δρόμο τους.

28. Τα μικρά λάθη γίνονται μεγάλα

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να κατανοήσουν, γιατί τα λάθη γίνονται σημαντικά εμπόδια στην πορεία της ζωής που έδειξε ο Χριστός,
- να αντιληφθούν ότι η τήρηση των εντολών του Θεού μπορεί να προστατέψει τους ανθρώπους από μεγάλα λάθη.

Πρόταση για αφόρμηση

Οι μαθητές καλούνται να θυμηθούν από τις εντολές του Θεού αυτές που ήδη έχουν διδαχθεί, όπως είναι οι Δέκα Εντολές. Με αφορμή το μύθο του Αισώπου για το βοσκό που καλούσε συνεχώς τους συντοπίτες του να τον βοηθήσουν, επειδή δήθεν ένας λύκος έτρωγε τα πρόβάτά του, ο δάσκαλος θυμίζει στα παιδιά τη δύναμη της αλήθειας. Το μικρό ψέμα του βοσκού έγινε στο τέλος η καταστροφή του, αφού όταν ο λύκος πραγματικά εμφανίστηκε, κανείς δεν έτρεξε να τον βοηθήσει, γιατί κανείς πια δεν τον πίστευε.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Τα μικρά λάθη της ζωής, όταν δε διορθώνονται γίνονται μεγάλα και δημιουργούν σοβαρά εμπόδια στην πορεία που μας δίδαξε ο Χριστός.

Είναι βέβαιο ότι στη ζωή μας πολλοί άνθρωποι θα βρεθούν να μας παρασύρουν στο κακό. Αρκετές φορές όμως τα λάθη δεν ξεκινάνε από τους άλλους. Ξεκινούν κι από εμάς τους ίδιους, που εκτιμούμε λάθος κάποιες καταστάσεις ή δεν κρίνουμε σωστά τους ανθρώπους. Το σημαντικό είναι να κάνουμε την αυτοκριτική μας. Να ξέρουμε πότε να ζητάμε συγγνώμη για να τα διορθώσουμε και να μην τα μετατρέπουμε σε τεράστια εμπόδια. Τα εμπόδια αυτά μπορεί να είναι η έλλειψη επικοινωνίας κι εμπιστοσύνης από τους συνανθρώπους μας. Έτσι σταματούν οι σχέσεις αγάπης που μας έδειξε ο Χριστός κι απομακρυνόμαστε από το δρόμο του.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Βασικές έννοιες όπου οι μαθητές θα σταθούν είναι: η τήρηση των εντολών, τα λάθη, η εμπιστοσύνη.

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Στο μύθο του Αισώπου, γίνεται ανάπτυξη της γραπτής και προφορικής έκφρασης, καθώς και δυνατότητα δραματοποίησης. Για τις Δέκα Εντολές της αντίστοιχης άσκησης, υπάρχει η σχετική αναφορά στο Α' κεφάλαιο του βιβλίου.

Κεφάλαιο Στ'

Η Εκκλησία πορεύεται σε όλο τον κόσμο

Γνωστικό περιεχόμενο του κεφαλαίου Στ'

Τα πέντε μαθήματα του Στ' κεφαλαίου αναπτύσσονται σε έξι διδακτικές ώρες. Ως άξονα γνωστικού περιεχομένου έχουν τη φράση: «*Η Εκκλησία πορεύεται σε όλο τον κόσμο*».

Γενικοί στόχοι του κεφαλαίου Στ'

Στο κεφάλαιο Στ' επιδιώκεται οι μαθητές να κατανοήσουν τη σημασία της ιεραποστολής, του σκοπού και της δράσης των ιεραποστόλων.

Έννοιες διαθεματικής προσέγγισης του κεφαλαίου Στ': Κοινωνία-Κοινότητα, οργάνωση, πολιτισμός, αλληλεπίδραση.

Με την ιεραποστολική δράση της Εκκλησίας δίνεται η ευκαιρία να γνωρίσουν οι μαθητές τις έννοιες της *οργάνωσης* και της *πολιτισμικής* και πνευματικής *αλληλεπίδρασης* μέσα στην *κοινωνία*. Το ιεραποστολικό έργο ενισχύει τις σχέσεις μέσα σε κάθε *κοινότητα*. Οι λαοί που έρχονται σε επαφή με τη χριστιανική πίστη έχουν διαφορετικό *πολιτισμό*, ήθη και έθιμα. Οι καθημερινές τους συνήθειες διαφέρουν πολύ από τις νέες που γνωρίζουν. Συχνά είναι και αντίθετες από αυτές της χριστιανικής πίστης. Όπως για παράδειγμα το έθιμο της πολυγαμίας, το οποίο είναι αντίθετο με τη χριστιανική παράδοση.

Οι συζητήσεις μέσα στην τάξη και η ανάπτυξη των ασκήσεων οδηγούν στην κατανόηση των παραπάνω εννοιών.

Πρόταση ενδεικτικής αξιολόγησης του κεφαλαίου

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει όλο ή μέρος του σχεδίου εργασίας (project) για την αξιολόγηση του κεφαλαίου.

Θέμα εργασίας: Ο Χριστός είναι κοντά σε όλους τους ανθρώπους.

Ανάπτυξη επί μέρους θεμάτων: 1. Ιεραπόστολοι που ταξίδεψαν σε όλο τον κόσμο. 2. Η ορθόδοξη Εκκλησία στις χώρες της Ανατολής. 3. Οι ορθόδοξοι ιεραπόστολοι στην Αφρική. 4. Διεθνείς οργανώσεις που προσφέρουν βοήθεια σε όλο τον κόσμο.

Επεξεργασία: Το κάθε θέμα αναπτύσσεται με: α) Σκέψεις και συναισθήματα που αποκόμισαν οι μαθητές σχετικά με τα θέματα της Ιεραποστολής, που διδάχτηκαν. β) Συλλογή και παρουσίαση φωτογραφικού υλικού και πληροφοριών για τον πολιτισμό των χωρών που έμαθαν. γ) Σχεδιασμό ιεραποστολικού χάρτη της ορθόδοξης Εκκλησίας.

29. Πορευθείτε σε όλα τα Έθνη

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να μάθουν ότι πρώτοι οι Απόστολοι εφάρμοσαν την εντολή του Χριστού «Πορευθείτε σε όλα τα Έθνη»,
- να γνωρίσουν ότι το έργο των Αποστόλων συνεχίζεται μέχρι σήμερα από τους χριστιανούς,
- να γνωρίσουν ιεραποστόλους στο δύσκολο έργο τους και να εκτιμήσουν την προσφορά τους,
- να κατανοήσουν τους πολλούς και ποικίλους τρόπους με τους οποίους διαδόθηκε το μήνυμα του Χριστού.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος θυμίζει στα παιδιά τι είναι το σύμβολο της Πίστεως. Το σύμβολο της Πίστεως είναι οι θεμελιώδεις αρχές της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης που προέκυψε ως αποτέλεσμα των πρώτων Οικουμενικών Συνόδων με τη βοήθεια του Αγίου Πνεύματος. Στο σύμβολο της Πίστεως τονίζεται η αποστολικότητα και η καθολικότητα της Εκκλησίας. Αυτές είναι και οι δυο βασικές έννοιες που ο δάσκαλος πρέπει να αναπτύξει στα παιδιά. Στη συνέχεια αναφέρει τα λόγια του Χριστού στους μαθητές του για διάδοση του Ευαγγελίου σε όλους τους λαούς της γης. Οι Απόστολοι, μαθητές του Χριστού, κλήθηκαν να κηρύξουν το Ευαγγέλιο δηλαδή το χαρμόσυνο νέο για τον ερχομό του λυτρωτή των ανθρώπων, στα πέρατα της γης. Όλοι οι λαοί, ανεξάρτητα από το χρώμα, τη φυλή, τη γλώσσα και τις παραδόσεις τους έχουν δικαίωμα να ακούσουν το μήνυμα του Χριστού. Η Εκκλησία μας δεν ξεχωρίζει τους ανθρώπους αν είναι πλούσιοι ή φτωχοί, άσπροι ή μαύροι, άνδρες ή γυναίκες κ.λπ.

Επίσης ο δάσκαλος μπορεί να ξεκινήσει το μάθημα με το άκουσμα του τραγουδιού «Το χρώμα της ψυχής», από την κασέτα «Για να μάθουμε να πετάμε», της αδελφής Γαβριηλίας, των εκδόσεων Τάλαντο.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Οι πρώτοι Απόστολοι εφάρμοσαν την εντολή του Χριστού για τη διάδοση της διδασκαλίας του και το έργο αυτό συνεχίζεται μέχρι σήμερα από τους χριστιανούς.

Στο δεύτερο κείμενο, οι ιεραπόστολοι Αιδέσιος και Φρουμέντιος, αποτελούν ένα πολύ καλό παράδειγμα της συνέχειας του έργου των Αποστόλων. Αφού γίνει ανάγνωση του κειμένου από τον εκπαιδευτικό, μπορεί να ακολουθήσει συζήτηση για τη σπουδαιότητα της Ιεραποστολής και την εφαρμογή της εντολής του Χριστού για διάδοση του Ευαγγελίου σε όλο τον κόσμο.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Από τα κείμενα και τις εργασίες οι μαθητές αντιλαμβάνονται τις έννοιες της καθολικότητας και αποστολικότητας της Εκκλησίας, καθώς επίσης και τη σπουδαιότητα της εφαρμογής της εντολής του Χριστού για διάδοση του Ευαγγελίου σε όλο τον κόσμο. Οι βασικές **έννοιες** που καλούνται οι μαθητές να γνωρίσουν στη διδακτική αυτή ενότητα είναι οι εξής: **αποστολική και καθολική Εκκλησία, ιεραπόστολοι.**

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Γράφω τις σωστές προτάσεις:

1. Η Εκκλησία του Χριστού είναι καθολική.
2. Οι χριστιανοί βαπτίζονται στο όνομα του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος.
3. Επειδή η Εκκλησία συνεχίζει το έργο των Αποστόλων, λέγεται αποστολική.
4. Οι Απόστολοι κήρυξαν το Ευαγγέλιο στα πέρατα της οικουμένης.
5. Η διδασκαλία του Χριστού είναι για όλους τους ανθρώπους.
6. Όσοι κηρύττουν το Ευαγγέλιο σε μη χριστιανικές χώρες λέγονται ιεραπόστολοι.

Βλέπω και μαθαίνω

Μερικές φορές μια φωτογραφία είναι καλύτερη από χίλια λόγια. Στην προκειμένη περίπτωση οι μαθητές πληροφορούνται πώς φτιάχνονται οι ναοί σε χώρες της Ιεραποστολής, όταν δεν υπάρχουν τα χρήματα αλλά και τα μέσα για να φτιαχτούν με άλλο τρόπο από αυτόν της φωτογραφίας. Καταλαβαίνουν επίσης και την ανάγκη των ανθρώπων να λατρέψουν τον αληθινό Θεό, που είναι οικουμενικός και αγκαλιάζει όλο τον κόσμο. *Ομοιότητες* ναών έχουμε: το σταυρό στη σκεπή, το τετράγωνο ή ορθογώνιο σχήμα, την είσοδο- πόρτα, τα παράθυρα και τα απλά υλικά κατασκευής (χώμα, νερό, ξύλα). *Διαφορές* έχουμε: στην πολυτέλεια των ναών (μάρμαρα, αγιογραφία, ψηφιδωτά), στον εξοπλισμό (εικόνες, ιερά σκεύη, καθίσματα, χαλιά) και στο μέγεθος (μεγάλοι επιβλητικοί ναοί).

78

Συζητώ μέσα στην τάξη

Όλοι οι βαπτισμένοι χριστιανοί συμμετέχουν στο αποστολικό έργο της Εκκλησίας και στη διάδοση της πίστης. Στην καθημερινή πράξη αυτό γίνεται φανερό με τα παραδείγματα της ζωής που βιώνουν οι χριστιανοί. Τέτοια είναι η αγάπη για τους συνανθρώπους, η ανιδιοτελής προσφορά και οι ισότιμες σχέσεις στην ειρηνική κοινωνία που προσπαθούν να έχουν.

Συμπληρωματικό υλικό

1) Από τις διαδικτυακές διευθύνσεις της Αποστολικής Διακονίας και της Εκκλησίας της Ελλάδος, ο δάσκαλος μπορεί να ενημερωθεί για την ιεραποστολική δράση της Εκκλησίας και να βρει πλήθος φωτογραφιών αλλά και συμπληρωματικό υλικό προς αξιοποίηση στην τάξη:

29. Πορευθείτε σε όλα τα Έθνη

- www.apostoliki-diakonia.gr
- www.ecclesia.gr

2) Σπουδαίο βοήθημα επίσης είναι και το βιβλίο του Αρχιεπισκόπου Αλβανίας κ. Αναστασίου Γιαννουλάτου: Παγκοσμιότητα και Ορθοδοξία, εκδ. Ακρίτας, καθώς και τεύχη του περιοδικού *Πάντα τα Έθνη*.

3) Το ποίημα «Κάτι απλό» του Αντώνη Σαμαράκη, από το περιοδικό UNICEF & ΚΟΣΜΟΣ. τεύχος 53. Καλοκαίρι 2003. Αθήνα, έκδοση της Ελληνικής Επιτροπής Συνεργασίας με τη UNICEF, σελ. 2.

Κάτι απλό

Θέλω να γράψω κάτι απλό και τρυφερό,
σαν δυο παιδιά που χέρι - χέρι πάνε
όπως ένα φεγγάρι επάνω στο νερό.
Ένα τραγούδι βέβαια πρέπει να 'ναι.

Αν ήξερες πόσο με βασανίζει αυτό,
το θέλω να' ναι ολόκληρο δικό μου,
ένα τέτοιο τραγούδι, ανθρώπινο, ζεστό,
ποιος το 'λεγε πως θα 'ναι το όνειρό μου.

Και να' ναι μέσα του η παράξενη χαρά
που την ψυχή μου ομόρφυνε κοντά σου,
με δάκρυα να το μουσκέψω, τ' αρμυρά,
τα δάκρυα που με μάθαν τ' όνομά σου.

Α, το τραγούδι μου! Να πέφτει μαλακό,
σαν φθινοπωρινή βροχή στο χώμα,
και να το νιώθουν όλοι σαν αδελφικό,
που τόσα έχει να μαρτυρήσει στόμα.

Δώσε μου, Κύριε, δύναμη για κάτι που
θα γαληνέψει την ψυχή μου τόσο,
και να βρεθούν κάποιοι κάποτε να πουν
τίποτ' άλλο δεν είχα να σου δώσω,

ένα τραγούδι μόνο, κι όμως τ' αγαπώ
που είναι εκατό τοις εκατό δικό σου,
ένα τραγούδι σε παιδιάστικο σκοπό
όπου οι σοφοί της Γης να μην το νιώσουν,

ένα τραγούδι τέτοιο, μια απλή καρδιά,
δεν είναι βέβαια κάτι που να μ' αρέσει,
φτάνει που θα το καταλάβουν τα παιδιά.
Κι όσοι πολύ στον κόσμο έχουν πονέσει.

30. Κύριλλος και Μεθόδιος: Ιεραπόστολοι στους σλαβικούς λαούς

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να αντιληφθούν ότι μέσα από την ιεραποστολή του Κυρίλλου και του Μεθοδίου αλλά και τη δημιουργία του γλαγολιτικού αλφαβήτου μπόρεσαν οι σλαβικοί λαοί να γνωρίσουν το δρόμο του Χριστού,
- να μάθουν πόσο σημαντικό είναι να διατηρήσει ένα έθνος την πολιτισμική του ταυτότητα.

Πρόταση για αφόρμηση

Η αφόρμηση του μαθήματος μπορεί να γίνει από το χάρτη του βιβλίου μας ή από ένα μεγαλύτερο χάρτη των Βαλκανικών χωρών. Παρατηρώντας τα γεωγραφικά σύνορα και τη σχέση με το Βυζάντιο, μπορούμε να μιλήσουμε για την έννοια της Ιεραποστολής, παλαιότερα και σήμερα. Διευκρινίζουμε στους μαθητές μας ότι Ιεραποστολή είναι η αποστολή κληρικών ή και λαϊκών σε μη χριστιανικές χώρες με σκοπό τη διάδοση της χριστιανικής πίστης. Ο Κύριλλος και ο Μεθόδιος αποκαλούνται φωτιστές των Σλάβων όχι μόνο γιατί διέδωσαν τη χριστιανική πίστη, αλλά και γιατί με την επινόηση του σλαβικού αλφαβήτου συνέβαλαν αποφασιστικά στη δημιουργία πολιτισμού στις περιοχές αυτές.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Από την ιεραποστολή του Κυρίλλου και του Μεθοδίου μπόρεσαν οι σλαβικοί λαοί να γνωρίσουν το δρόμο του Χριστού χωρίς να χάσουν την ταυτότητα του έθνους τους και του πολιτισμού τους.

Οι μαθητές θα κατανοήσουν ότι είναι πολύ σημαντικό γεγονός ο σεβασμός στην ιδιαιτερότητα του κάθε ανθρώπου και φυσικά του κάθε λαού. Θα καταλάβουν ότι το να γνωρίσουν οι σλαβικοί λαοί τη χριστιανική πίστη και ταυτόχρονα να διατηρήσουν την πολιτισμική τους ταυτότητα, δείχνει τον ιδιαίτερο σεβασμό και την αγάπη που έδειξαν ο Κύριλλος και ο Μεθόδιος για τους λαούς αυτούς.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Σημαντικό διδακτικό στόχο στην ενότητα αυτή, αποτελεί η έννοια της λέξης **πολιτισμός**. Μπορούμε να συζητήσουμε μέσα στην τάξη τι σημαίνει η έννοια αυτή η οποία ερμηνεύεται στο «Μαθαίνω τις λέξεις» και στη συνέχεια να δημιουργήσουμε μια ατμόσφαιρα συζήτησης σχετικά με αυτό το θέμα. Θα προτρέψουμε τους μα-

30. Κύριλλος και Μεθόδιος: Ιεραπόστολοι στους σλαβικούς λαούς

θητές να αναπτύξουν ένα διάλογο μεταξύ τους, για το τι νομίζουν ότι είναι Πολιτισμός. Παίζει ρόλο η ιστορική συνέχεια της έννοιας για ένα Έθνος; (Ιστορία-Παράδοση). Βλ. και σελ. 41.

Οι βασικές έννοιες που καλούνται οι μαθητές να γνωρίσουν στη διδακτική αυτή ενότητα είναι οι: **πολιτισμός, σεβασμός, γραπτή γλώσσα, χριστιανική πίστη, χριστιανικές κοινότητες.**

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Συζητώ και απαντώ

1. Η γραπτή γλώσσα είναι απαραίτητο στοιχείο για κάθε πολιτισμό.
2. α) Διέδωσαν τη χριστιανική διδασκαλία.
β) Βοήθησαν πολύ, για να αναπτύξουν οι Σλάβοι τον πολιτισμό τους.
3. Σεβάστηκαν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους.
4. Τους ονομάζουν προστάτες και φωτιστές τους.

Βλέπω και μαθαίνω

Οι μαθητές παρατηρούν το χάρτη που υπάρχει στο βιβλίο και τη διαδρομή που ακολούθησαν ο Κύριλλος και ο Μεθόδιος από την Κωνσταντινούπολη προς τη Σλοβακία, τη Μοραβία και τη Βοημία. Στη συνέχεια συγκρίνουν με ένα σύγχρονο χάρτη τις χώρες που υπάρχουν στη συγκεκριμένη τοποθεσία. Ο δάσκαλος μπορεί να προτείνει στους μαθητές να αντιγράψουν το χάρτη και να τον χρωματίσουν. (**Διαθεματική προσέγγιση:** Γεωγραφία, χαρτογραφία).

31. Ιεραποστολή στην Ανατολή

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να συνειδητοποιήσουν πως οι χριστιανικές κοινότητες της Ανατολής είναι έργο χριστιανών από διαφορετικές χώρες κι όχι μόνο Ελλήνων ιεραποστόλων,
- να κατανοήσουν πως το ιεραποστολικό έργο στις χώρες της Ανατολής είναι έργο αγάπης προς το συνάνθρωπο, αφού απαιτεί μεγάλες θυσίες από τους ιεραπόστολους,
- να κατανοήσουν πως η επικοινωνία ανάμεσα στους ανθρώπους, προάγει τον πολιτισμό και πως οι ιεραποστολές των ορθόδοξων Εκκλησιών συνέβαλαν σημαντικά στον τομέα αυτό.

Πρόταση για αφόρμηση

Το ξεκίνημα του μαθήματος μπορεί να γίνει με ένα μεγάλο παγκόσμιο χάρτη, όπου ο δάσκαλος μαζί με τους μαθητές θα αναζητήσει τις χώρες της Ανατολής, την Ινδία, την Κίνα, την Ιαπωνία και την Κορέα. Επίσης μπορούν να χρησιμοποιηθούν αφίσες από τις χώρες αυτές με τους κατοίκους της κίτρινης φυλής, τις ειδικές ενδυμασίες και τα σπίτια με το χαρακτηριστικό σχήμα, τις παγόδες. Το διαδίκτυο, τα έντυπα, τα περιοδικά, οι εφημερίδες, μπορούν να μας δώσουν άφθονο φωτογραφικό υλικό για τις συνθήκες ζωής στις χώρες αυτές και να μεταφέρουν τους μαθητές σ' ένα νοερό πολιτισμικό ταξίδι.

Στη συνέχεια ο δάσκαλος μπορεί να αναφέρει δυνατά στην τάξη τα ονόματα των Ρώσων ιεραποστόλων, Χρύσανθου Σκετκόφσκυ και Νικολάι Κατσάτκιν, που έδρασαν στην Κορέα και στην Ιαπωνία. Για την ακρίβεια στην Κορέα δεν πήγε ιεραπόστολος. Το 1903 χτίστηκε ναός και πήγε Ρώσος ορθόδοξος ιερέας για τις ανάγκες της ρωσικής διπλωματικής αποστολής. Θα δώσει έτσι την αφορμή στους μαθητές να καταλάβουν πως ιεραποστολική δράση σε τόσο μακρινές χώρες, δεν είναι έργο μόνο των Ελλήνων ιεραποστόλων.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Οι χριστιανικές κοινότητες που υπάρχουν στις μεγάλες χώρες της Ανατολής είναι έργο χριστιανών ιεραποστόλων από διάφορες χώρες.

Οι Απόστολοι μετά την Ανάσταση του Χριστού ταξιδεύουν προς όλα τα έθνη για να διδάξουν και να μεταφέρουν το μήνυμά του σε όλο τον κόσμο. Βέβαια οι πρώτες ιεραποστολικές προσπάθειες περιορίζονται σε γεωγραφικές περιοχές του έως τότε γνωστού κόσμου. Η Ανατολή αποτελεί μία από τις δύσκολες περιπτώσεις του ιεραποστολικού έργου. Σήμερα είναι γνωστό πως το ορθόδοξο και το ασιατικό πνεύμα παρουσιάζουν κοινά εξωτερικά στοιχεία στη λατρεία όπως το λιβάνι, τα κεριά, το σεβασμό

31. Ιεραποστολή στην Ανατολή

στους νεκρούς, την προσευχή. Στην Κίνα, στην Ιαπωνία, στην Ινδία, στην Κορέα φτάνουν σιγά σιγά χριστιανικές ιεραποστολικές ομάδες από πολλές χώρες του κόσμου.

Οι Ρώσοι ιεραπόστολοι, πρωτοπόροι στην προσπάθεια αυτή, δίνουν το παράδειγμα της αγάπης. Αγωνίζονται, όπως και πολλοί άλλοι έως τις μέρες μας, να μεταφέρουν το χριστιανισμό σε ανθρώπους που επιθυμούν. Όμως οι ειδωλολατρικές θρησκείες καθώς επίσης η φτώχεια και οι κακές συνθήκες διαβίωσης, κάνουν πολλές φορές το έργο τους όχι μόνο δύσκολο αλλά και επικίνδυνο. Σημαντικοί είναι οι πρώτοι Ρώσοι ιεραπόστολοι. Για την Ιαπωνία είναι ο Άγιος Νικολάι Κατσάκιν και για την Κορέα ο Χρύσανθος Σκετκόφσκυ.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα προσεγγίσουν οι μαθητές είναι: **αγάπη, επικοινωνία, συμπαράσταση, πολιτισμός**. Από τις εργασίες του μαθήματος καθώς επίσης και από τις δραστηριότητες που μπορεί να αναπτυχθούν, δίνεται η δυνατότητα στα παιδιά να κατανοήσουν βασικές έννοιες, όπως της αγάπης, της αυτοθυσίας, της επικοινωνίας ανάμεσα στους λαούς και στα έθνη και της ομοψυχίας των χριστιανικών κοινοτήτων.

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Διαβάζω ποιήματα

Ποιήματα για την αγάπη μπορούν να βρεθούν από το Ανθολόγιο της τάξης των παιδιών. Ο δάσκαλος μπορεί ακόμη να κάνει αναφορά στον Οδυσσέα Ελύτη, τον Γιάννη Ρίτσο, το Γιώργο Σεφέρη, τον Κωστή Παλαμά ή ακόμη να χρησιμοποιήσει ποιήματα από το βιβλίο της Γλώσσας με αντίστοιχη θεματολογία (**Διαθεματική προσέγγιση - Λογοτεχνία**).

Ενδεικτικά μπορεί να διαβαστεί το παρακάτω ποίημα:

«Το πιο καθαρό πράγμα λοιπόν της δημιουργίας δεν είναι το λυκόφως,
ούτε ο ουρανός που καθρεφτίζεται μες στο ποτάμι,
ούτε ο ήλιος πάνω στις μηλιάς τα άνθη. Είναι η αγάπη».

(«Το καθαρότερο πράγμα της δημιουργίας» Βρεττάκου, Ν. (1992). *Τα ποιήματα*. τ. Α' Αθήνα, εκδ. Τρία φύλλα).

Βρίσκω φωτογραφίες

Οι μαθητές μπορούν να συγκεντρώσουν φωτογραφίες από το περιοδικό «Πάντα τα Έθνη» της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, για την Ορθόδοξη Κοινότητα της Σεούλ (Κορέα). Το σύνολο των φωτογραφιών μπορεί να κολληθεί σε ένα χαρτόνι και να διακοσμηθεί η τάξη. Αποτελεί μια ευκαιρία ομαδοσυνεργατικής εργασίας (project).

Βρίσκω στο χάρτη

Τα παιδιά αφού εντοπίσουν στην υδρόγειο σφαίρα ή στο χάρτη τις περιοχές της Ινδίας, της Κίνας, της Ιαπωνίας και της Κορέας βάζουν σημαιάκια με το σύμβολο του σταυρού, όπου έμαθαν ότι υπάρχει ιεραποστολικό έργο.

32. Η ορθόδοξη ιεραποστολή στην Αφρική σήμερα

 Δύο διδακτικές ώρες

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να αντιληφθούν ότι και οι σύγχρονοι ιεραπόστολοι εργάζονται με αυτοθυσία και αγάπη στις χώρες της Αφρικής, πέρα από διακρίσεις χρώματος και φυλής,
- να κατανοήσουν πως όλοι οι άνθρωποι της γης, ανεξαρτήτου χρώματος και φυλής έχουν τα ίδια δικαιώματα στη ζωή,
- να γνωρίσουν την αγάπη του Θεού για όλες τις φυλές της γης.

Πρόταση για αφόρμηση

1. Για την πρώτη διδακτική ώρα

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει τις δυο πρώτες ενότητες του μαθήματος: «Οι ιθαγενείς της Αφρικής ανακαλύπτουν την ορθοδοξία» και «Η ορθόδοξη ιεραποστολή στην Ουγκάντα και στην Κένυα».

2. Για τη δεύτερη διδακτική ώρα

«Η συμβολή Ελλάδας και Κύπρου στις προσπάθειες της ιεραποστολής», διδάσκεται τη δεύτερη διδακτική ώρα, έτσι ώστε να δοθεί η δυνατότητα στους μαθητές να δουν και γενικότερα την ιεραποστολική δράση των δυο χωρών όχι μόνο στην Αφρική αλλά και στην Ανατολή.

Αφίσες από τις χώρες της αφρικανικής ηπείρου, οι υπηρεσίες του διαδικτύου, εγκυκλοπαίδεια, και βιβλία Γεωγραφίας της Στ' τάξης μπορούν να χρησιμοποιηθούν από το δάσκαλο ως αφόρμηση στο μάθημα.

Προτάσεις κύριων διδακτικών στόχων

1. Οι σύγχρονοι ιεραπόστολοι εργάζονται με αυτοθυσία και αγάπη σε χώρες της Αφρικής πέρα από διακρίσεις χρώματος και φυλής.

Η Αφρική αποτελεί μια ακόμα περιοχή όπου οι ιεραποστολικές αποστολές προσπάθησαν να μεταφέρουν τα μηνύματα της ορθόδοξης πίστης. Οι ιεραπόστολοι συνεχίζουν ακόμη και σήμερα το έργο του Χριστού στο χώρο και στο χρόνο, φτάνοντας στα πιο άγρια μονοπάτια της φύσης, στη δύσβατη αφρικανική ήπειρο. Εκεί με αυτοθυσία και αυταπάρνηση βοηθούν τους ανθρώπους όχι μόνο να γίνουν νέα μέλη της Εκκλησίας του Χριστού, αλλά και ν' απαλύνουν με το φιλανθρωπικό έργο τους τον πόνο, τις αρρώστιες, τη φτώχεια των κατοίκων.

2. Όλοι οι άνθρωποι έχουν τα ίδια δικαιώματα στη ζωή και οι ιεραπόστολοι εργάζονται με αγάπη για όλους.

Το σημαντικό είναι ότι οι ιεραπόστολοι ακολουθούν τους δρόμους της ζούγκλας και οι άνθρωποι που πλησιάζουν για να βοηθήσουν είναι συχνά μέλη άγριων φυλών,

32. Η ορθόδοξη ιεραποστολή στην Αφρική σήμερα

με δεισιδαιμονίες και όχι πάντα φιλικές διαθέσεις. Όμως η δύναμη της αγάπης, που κουβαλούν πάντα οι ιεραπόστολοι στις αποσκευές τους, μετατρέπει την τροπική βλάστηση, τις καταρρακτώδεις βροχές και την πυκνή ομίχλη σε ένα ήρεμο τοπίο.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Οι βασικές έννοιες που καλούνται να θυμηθούν και να κατανοήσουν οι μαθητές είναι: **σεβασμός στο συνάνθρωπο, αυτοθυσία, αγάπη.**

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Διαβάζω ποιήματα

Χριστούλη μου, όταν λέω τ' όνομά σου
η μέρα μου όλη πάει σε καλό
στην προκοπή μου νιώθω τ' άγγιγμά σου
κι απ' τη χαρά μου σαν πουλί λαλώ.
(Ο μικρός Ναζαρηνός, Γ. Κρόκου)

Επίσης μπορεί να ακουστούν στην τάξη μουσικές συνθέσεις που έχουν το Χριστό στη βασική θεματολογική τους προσέγγιση, όπως για παράδειγμα οι Ραψωδίες του Θ. Παπαθανασίου ή το Ιωβηλαίο του Γ. Βούκανου.

Βρίσκω τις παροιμίες

1. Στη ζωή υπάρχουν πράγματα περισσότερο σημαντικά από τα χρήματα και τα πλούτη, όπως η αληθινή φιλία. («Ό,τι λάμπει δεν είναι χρυσός»).

2. Η αγάπη για τους φτωχούς μάς κάνει πλούσιους στην ψυχή, αφού αναπτύσσει τα αισθήματα αγάπης προς τους συνανθρώπους μας. («Κάλλιο πέντε και στο χέρι παρά δέκα και καρτέρει. Ό,τι μπορείς να κάνεις σήμερα μην το αφήνεις για αύριο»).

3. Τα πλούτη δεν κρατούν για πάντα. Μια ατυχία στη ζωή μπορεί να κάνει κάποιον ξαφνικά φτωχό, γι' αυτό πρέπει να φροντίζουμε κυρίως για τον ψυχικό μας πλούτο. («Τα πλούτη δε φέρνουν την ευτυχία»).

Μια μικρή θεατρική παράσταση ...χωρίς λόγια!

Το μάθημα της Αισθητικής Αγωγής: Καλλιτεχνικά (κατασκευές) της Μουσικής και της Φυσικής Αγωγής (χοροί), αποτελούν σημαντικά πεδία δράσης για την παράσταση αυτή, που μπορεί να είναι:

α) με μορφή θεατρικής παράστασης - δραματοποίησης· β) με μορφή κουκλοθέατρου και γ) με μορφή μακέτας (μικροκατασκευή στο τραπέζι) ή ακόμα και ζωγραφικής σε ταμπλό.

Η ομαδοσυνεργατική μέθοδος διδασκαλίας με μορφή project μπορεί να συμβάλει θετικά στην ανάπτυξη της δραστηριότητας αυτής.

Από το διαδίκτυο ή από συλλογές των παιδιών μπορεί να βρεθεί φωτογραφικό υλικό για την έκθεση ή τη θεατρική παράσταση.

Πες το με μια λέξη: αυτοθυσία.

Μαζεύω γραμματόσημα!

Ομαδική εργασία για ομάδες 4-6 παιδιών. Κάθε ομάδα μπορεί να αναζητήσει μια

32. Η ορθόδοξη ιεραποστολή στην Αφρική σήμερα

από τις κατηγορίες που αναφέρονται στην άσκηση και στη συνέχεια να δημιουργήσει τα δικά της λευκώματα ή ταμπλό που θα ανακοινώσει στην τάξη ή σε έκθεση που θα παρουσιαστεί σε όλο το σχολείο. Με τη δραστηριότητα αυτή αναπτύσσεται ο φιλοτελισμός.

Για τη συλλογή γραμματοσήμεων, χρήσιμη είναι η επαφή με τα ΕΛ.ΤΑ.

Παίζω με τους φίλους μου

Με τη διασκέδαση και το παιχνίδι τα παιδιά ανακαλύπτουν τις ομοιότητες και τις διαφορές στον τρόπο που παίζουν εκείνα και τα παιδιά της Αφρικής. Αφού παίζουν τα παιδιά το παιχνίδι που περιγράφεται μπορούν να συζητήσουν οι εντυπώσεις τους.

Αγαπώ τα παραμύθια

Από το μάθημα της Γλώσσας (Λογοτεχνία), όπου ευκαιριακά μπορούν να αναζητηθούν παραμύθια ή ιστορίες της Ανατολής και της Αφρικής, οι μαθητές ανακαλύπτουν τη Λογοτεχνία και την παράδοση των λαών. Ο δάσκαλος είναι εύκολο να συρράψει όλες τις ιστορίες που θα συλλέξουν οι μαθητές και να δημιουργήσει ένα μικρό βιβλίο για την τάξη. Για παράδειγμα μπορούν να χρησιμοποιηθούν:

- *Παραμύθια απ' όλο τον κόσμο*, επιμέλεια Γ. Rodari, εκδ. Gutenberg.
- *Παραμύθια της Αφρικής*, Λ. Πέτροβιτς, εκδ. Πατάκη.
- *Παραμύθια της Μικρασίας*, επιμ. Γ. Κρόκου, εκδ. Ακρίτας.

Ενδεικτικά δίνεται ένα παραμύθι τις Ανατολής:

Ο Κύριος του φεγγαριού

«Το κουνέλι, η αλεπού και η μαϊμού ζούσαν κάποτε σ' ένα μεγάλο δάσος. Ο Κύριος του φεγγαριού τα κοίταζε από ψηλά κι αναρωτιόταν ποιο να ήταν τάχα το πιο ευγενικό.

– Δε γίνομαι ζητιάνος να κατεβώ στη γη να δω καλύτερα; σκέφτηκε.

Έτσι κι έγινε, πήγε στο δάσος, ντυμένος ζητιάνος και είπε στα ζώα:

– Πεινάω, βοηθήστε με σας παρακαλώ!

– Ω! τι φτωχός και δύστυχος ζητιάνος, είπαν όλα κι έτρεξαν να τον βοηθήσουν.

Η μαϊμού έφερε αμέσως φρούτα κι η αλεπού ένα μεγάλο ψάρι.

Το κουνέλι έβαλε τα κλάματα γιατί δεν μπορούσε τίποτα να βρει. Του ήρθε όμως ξαφνικά μια ιδέα.

– Φέρε μου σε παρακαλώ μαϊμού λίγα ξύλα κι εσύ αλεπού άναψε τη φωτιά! Κύριε θα φας εμένα να χορτάσεις, γιατί τίποτα άλλο δεν έχω να σου δώσω!

– Όχι!, απάντησε ο Κύριος του φεγγαριού, είσαι το πιο ευγενικό και καλό κουνέλι. Δε θα σε φάω, αλλά θα σε πάρω μαζί μου στο φεγγάρι.

Αν τώρα εσύ προσέξεις το φεγγάρι, θα δεις ακόμα εκεί το κουνέλι να βρίσκεται, όπως το έβαλε κάποτε ο Κύριος του φεγγαριού.

(Διασκευή από κινέζικο παραμύθι)

Συζητούμε μέσα στην τάξη

Η επαφή με τη Unicef και την Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδας, για συνεντεύξεις με άτομα που έχουν επισκεφτεί την Ανατολή και την Αφρική, μπορεί να αποτελέσει σημαντική βοήθεια για την κατανόηση της ιεραποστολικής δράσης στην Αφρική.

33. Εργαζόμαστε για την ενότητα όλων

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να πληροφορηθούν ότι η Εκκλησία προσπαθεί και προσεύχεται για την ενότητα όλων των ανθρώπων,
- να αντιληφθούν πόσο δύσκολη είναι η επίτευξη της ενότητας μεταξύ των ανθρώπων,
- να καταλάβουν πόσο αναγκαία είναι η συμβολή του καθενός μας προκειμένου η ενότητα να γίνει πραγματικότητα στη ζωή μας,
- να κατανοήσουν ότι ο Χριστός θέλει ενωμένους και αγαπημένους τους πιστούς στην οικογένεια, στο σχολείο, στην ενορία, σε όλο τον κόσμο.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος αναφέρεται στην πρωινή προσευχή, όπου όλοι οι μαθητές προσεύχονται στο Θεό, για μια όμορφη και ειρηνική μέρα. Γράφει στον πίνακα με μεγάλα γράμματα την ευχή «ὕπὲρ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως», εξηγεί στους μαθητές τη σημασία της φράσης και τους λέει ότι καθημερινά η Εκκλησία με αυτή την ευχή ελπίζει στην ενότητα όλων των χριστιανών (μεταξύ τους και με το Θεό). Ο δάσκαλος προτείνει στα παιδιά να θυμηθούν απλές προσευχές που ίσως γνωρίζουν. Ο ίδιος τους διαβάζει μια μικρή προσευχή του Γ. Κρόκου από την ποιητική συλλογή «Φυσαρμόνικες», εκδ. Εστία, Αθήνα 1980.

Θεέ μου,
 ήρθες στον ύπνο μου και μου' πες:
 «φύτεψε το δέντρο της χαράς
 στο λιβάδι της ζωής.
 Φώλιασε τα περιστέρια της αγάπης
 στις καρδιές των ανθρώπων
 και θα 'μαι πάντα κοντά σου.»
 Ξύπνησα κι είπα: Ναι!

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Η Εκκλησία προσπαθεί και προσεύχεται για την ενότητα όλων των ανθρώπων, αλλά για να γίνει αυτό πραγματικότητα πρέπει όλοι να βοηθήσουμε με όπλα την αγάπη, την αλληλοκατανόηση και τον αλληλοσεβασμό.

Στην κοινωνία οι σχέσεις με τους άλλους είτε αυτοί είναι γονείς είτε αδέρφια,

33. *Εργαζόμαστε για την ενότητα όλων*

φίλοι ή συμμαθητές αλλάζουν. Για να υπάρξει μια αρμονική και ολοκληρωμένη ανάπτυξη των σχέσεών μας, διαπροσωπικών και κοινωνικών, στην οικογένεια, στην παρέα των φίλων, στην κοινωνία πρέπει να υπάρξει ενότητα. Ιδιαίτερα στις μέρες μας, στον 21ο αιώνα που ο ανταγωνισμός, η οικονομική άνοδος και η κοινωνική κοσμική ανέλιξη, κυριεύουν τον κόσμο, η πνευματική ενότητα είναι απαραίτητη για το σύγχρονο άνθρωπο. Η αγάπη, η αλληλοκατανόηση και ο αλληλοσεβασμός στην οικογένεια, την κοινωνία και την Εκκλησία αποτελούν τους ασφαλείς δείκτες της ενότητας όλων των ανθρώπων. Όλοι μαζί οφείλουμε να βοηθήσουμε την Εκκλησία στο έργο της για την ενότητα μεταξύ των ανθρώπων. Και θα το πετύχουμε, όταν αγαπήσουμε με όλη μας την καρδιά τους συνανθρώπους μας.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Οι βασικές έννοιες που καλούνται οι μαθητές να γνωρίσουν στη διδακτική αυτή ενότητα είναι οι: **ενότητα, σεβασμός, αλληλοκατανόηση.**

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Νοιάζομαι για τους ανθρώπους

Από τη φωτογραφία που υπάρχει στην παράγραφο αυτή, μπορεί να ξεκινήσει μια συζήτηση για τους ανθρώπους που έχουν ανάγκες σε όλο τον κόσμο. Κατόπιν ο δάσκαλος εξηγεί στα παιδιά πως υπάρχουν κάποιοι ανθρωπιστικοί οργανισμοί (δηλαδή σύλλογοι που ενδιαφέρονται και προσφέρουν στους ανθρώπους, χωρίς να τους ξεχωρίζουν αν είναι άσπροι ή μαύροι, πλούσιοι ή φτωχοί κ.λπ.) που βαδίζουν στο δρόμο του Χριστού με την αλληλεγγύη και την προσφορά στους συνανθρώπους. Στη συνέχεια μιλάει για τους «Γιατρούς Χωρίς Σύνορα», την «Unesco», τη «Unicef», τους «Γιατρούς του Κόσμου» κ.λπ. και διαβάζονται τα κείμενα που υπάρχουν στο βιβλίο για τους δυο βασικούς οργανισμούς που αναφέρονται.

88

Όταν οι ίδιοι οι άνθρωποι μιλούν

Μετά την ανάγνωση των πληροφοριών για τους ανθρωπιστικούς οργανισμούς διαβάζεται η μαρτυρία της γυναίκας μέλους των «Γιατρών Χωρίς Σύνορα» που υπάρχει στο βιβλίο. Μπορεί επίσης να διαβαστεί και η παρακάτω μαρτυρία και να ακολουθήσει συζήτηση:

«Μια σκηνή θα μείνει χαραγμένη στο μυαλό μου. Οι στρατιώτες έβαζαν σε λεωφορεία τους πρόσφυγες, για να τους μεταφέρουν σε άλλες πόλεις ή στο αεροδρόμιο με κατεύθυνση τρίτες χώρες. Ήταν λοιπόν δυο παππούδες που κανείς δεν τους άγγιζε, γιατί μύριζαν άσχημα και ήταν βρόμικοι. Οι οικογένειές τους είχαν ήδη επιβιβαστεί και το λεωφορείο θα έφευγε με άγνωστη κατεύθυνση. Μπορεί να μη συναντιόνταν ποτέ... Δεν είχα χρόνο να σκεφτώ. Έπρεπε να κάνω κάτι για να τους αναγκάσω να μην αφήσουν τους ανήμπορους ανθρώπους πίσω. Άρπαξα τους ηλικιωμένους έναν έναν, τους έβγαλα τα ρούχα και τους έπλυνα με τα χέρια μου στο διπλανό ποτάμι μπροστά στα έκπληκτα μάτια των στρατιωτών. Χρειάστηκε να πιέσω

33. Εργαζόμαστε για την ενότητα όλων

τις δυνάμεις του NATO, προκειμένου να πάρουν κι εκείνους μαζί με τους δικούς τους».

Πηγή: www.msf.gr

Παναγιώτα Κουτσούκου, νοσηλεύτρια

Χώρα αποστολής: Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας
(Απρίλιος 1999).

Μαθαίνω να συνεργάζομαι

Η εργασία αυτή θα δώσει στους μαθητές τη δυνατότητα να εκφραστούν με την ομαδοσυνεργατική μέθοδο διδασκαλίας (project).

Γράφω ένα γράμμα

Μια **διαθεματική** δραστηριότητα (Γλώσσα – Σκέφτομαι και γράφω) από την οποία οι μαθητές καλούνται να εκφράσουν τις σκέψεις τους προς έναν ανθρωπιστικό οργανισμό. Μπορεί μάλιστα ο δάσκαλος να προτρέψει τα παιδιά να ζωγραφίσουν κάτι που έχει σχέση με την αλληλεγγύη και τη φιλία των λαών και να στείλουν τις ζωγραφιές και τα γράμματα στους οργανισμούς αυτούς. Να σημειωθεί πως η «Unicef» και οι «Γιατροί Χωρίς Σύνορα» συνηθίζουν να δημοσιεύουν τέτοιες εργασίες μαθητών σε περιοδικά που εκδίδουν.

Συμπληρωματικό υλικό

Ένα ποίημα για τη δύναμη της ενότητας. Από την ποιητική συλλογή «Φουσαρμόνικες» του Γ. Κρόκου (1980), εκδ. Εστία.

Χέρι με χέρι

Ένα λουλούδι μόνο του δεν είναι Απριλομάης.
Ένα τραγούδι ολόμονο δεν κάνει πανηγύρι.
Δάσος δεν είναι στο βουνό μονάκριβο ένα πεύκο.
Ψωμί δεν είναι μόνο του το ψίχουλο στη φούχτα.
Στόλος δεν είν' έν' άρμενο και πέλαος μια σταγόνα
και μόνος του ο πρωτάνθρωπος δε θα 'δινε οικουμένη.
Χέρι με χέρι όλοι μαζί στεριώνουμε θεμέλιο.
Χέρι με χέρι ορθώσαμε της γης τις πολιτείες.
Χέρι με χέρι φράζουμε του Χάροντα το διάβα.
Χέρι με χέρι ανοίγουμε της ευτυχίας το δρόμο.
Σμίχτε τα χέρια πιο πολύ, να τα φιλήσει ο ήλιος,
να τα μετρήσουν για φτερά οι αιώνες των αιώνων.

Κεφάλαιο Ζ'

Επίκαιρα

Γνωστικό περιεχόμενο του κεφαλαίου Ζ'

Στο Ζ' κεφάλαιο υπάρχουν πέντε μαθήματα που αναπτύσσονται σε *έξι διδακτικές ώρες*. Πρόκειται για επίκαιρα μαθήματα τα οποία μπορούν να διδαχθούν σε περιόδους κοντά στις αντίστοιχες γιορτές όπως: το μάθημα 34 (κοντά στις 30/11, ημέρα που εορτάζει ο Άγιος Ανδρέας), το 36 (ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος εορτάζει στις 14/11), τα 37 και 38 (την τελευταία εβδομάδα πριν από τις διακοπές του Πάσχα).

Γενικοί στόχοι του κεφαλαίου Ζ'

Στο κεφάλαιο Ζ' οι μαθητές καλούνται να γνωρίσουν σημαντικούς εορταστικούς σταθμούς και γεγονότα από το εορτολόγιο της Εκκλησίας και να αρχίσουν να τα βιώνουν.

Έννοιες διαθεματικής προσέγγισης του κεφαλαίου Ζ': Παράδοση, πολιτισμός.

Τα επίκαιρα μαθήματα δίνουν τη δυνατότητα στους μαθητές να γνωρίσουν κάποιες χριστιανικές γιορτές και μάλιστα να τις διδαχθούν σε ημερομηνίες κοντινές με τον εορτασμό τους. Έτσι θα μάθουν τα παιδιά τι σημαίνει η κάθε γιορτή και θα βιώσουν τη συμμετοχή όλων των πιστών σε κάθε μια από αυτές.

Πρόταση ενδεικτικής αξιολόγησης του κεφαλαίου

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει όλο ή μέρος του σχεδίου εργασίας (project) για την αξιολόγηση του κεφαλαίου.

Θέμα εργασίας: Μαθαίνω για τον Ιησού.

Ανάπτυξη επί μέρους θεμάτων: 1. Η φυγή του Ιησού στην Αίγυπτο. 2. Η είσοδος του Ιησού στα Ιεροσόλυμα. 3. Η Σταύρωση και η Ανάσταση του Κυρίου. 4. Οι Άγιοι που μαρτύρησαν στο όνομα του Χριστού.

Επεξεργασία: Οι μαθητές οργανώνουν το υλικό και τις γνώσεις που ήδη έχουν παρουσιάζοντας: α) Έθιμα και χριστιανικές παραδόσεις του τόπου μας σχετικά με τη Σταύρωση και την Ανάσταση του Κυρίου. β) Το βίο των Αγίων και την ιστορία τους. γ) Τόπους, πόλεις και χώρες που έζησαν οι Άγιοι ή μαρτύρησαν. δ) Την Αίγυπτο και τα Ιεροσόλυμα με την καταγραφή θρησκευτικών και ιστορικών στοιχείων.

34. Ο Απόστολος Ανδρέας

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να γνωρίσουν στοιχεία από τη ζωή και τη δράση του Αποστόλου Ανδρέα καθώς και σχετικές με αυτόν παραδόσεις,
- να επισημάνουν πως ο Πρωτόκλητος Απόστολος Ανδρέας βάδισε με συνέπεια το δρόμο που έδειξε ο Χριστός,
- να πάρουν παράδειγμα από τον τρόπο ζωής του Αποστόλου Ανδρέα.

Πρόταση για αφόρμηση

Το μάθημα καλό είναι να διδαχτεί γύρω στις 30 Νοεμβρίου, γιορτή του Αποστόλου Ανδρέα. Μπορούμε να αρχίσουμε με την αφήγηση της ζωής του Αποστόλου. Μια εναλλακτική αφόρμηση μπορεί να αποτελεί ένας διάλογος με τους μαθητές σχετικά με τους προστάτες επαγγελματιών ή πολιούχους Αγίους. Ανάμεσα σ' αυτούς θα αναφερθεί ο Απόστολος Ανδρέας ως πολιούχος και προστάτης της Πάτρας.

Η διακίνηση φωτογραφιών από το ναό του Αποστόλου Ανδρέα στην Πάτρα, της πρωτότυπης θεματολογίας των αγιογραφιών (π.χ. ο Απ. Ανδρέας με την πόλη της Πάτρας) ή των υπολειμμάτων του σταυρού του μαρτυρίου του από τον ίδιο ναό, ανάμεσα στους μαθητές θα λειτουργήσει θετικά για να θελήσουν να γνωρίσουν τον Άγιο αυτό.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο Απόστολος Ανδρέας αποτελεί υπόδειγμα ζωής αφού βάδισε με συνέπεια μέχρι το μαρτυρικό του τέλος, το δρόμο που έδειξε ο αγαπημένος του Δάσκαλος.

Η Εκκλησία μας διδάσκει ότι: «τιμή μάρτυρος ἐστὶ μίμησις μάρτυρος». Δηλαδή αν θέλουμε να γιορτάσουμε σωστά έναν Άγιο ή μάρτυρα, οφείλουμε να προσπαθήσουμε να μιμηθούμε τη ζωή του. Στην περίπτωση του Αποστόλου Ανδρέα, οι μαθητές θα συνειδητοποιήσουν ότι Άγιος μπορεί να γίνει κάθε άνθρωπος που ζει και συμπεριφέρεται σύμφωνα με το θέλημα του Θεού. Θα κατανοήσουν ότι αγιότητα σημαίνει να προσφέρεις τα πάντα με αγάπη στους συνανθρώπους σου στο όνομα του Χριστού. Τέλος θα συναισθανθούν ότι ο πιστός άνθρωπος υπομένει τις δυσκολίες της ζωής, διατηρεί σταθερή την πίστη του και δεν την αρνείται. Την εκδηλώνει παντού και πάντοτε.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: **Πρωτόκλητος, μαρτυρώ – μαρτύριο, αγάπη, προστάτης, πολιούχος.**

Απολυτίκιο του Αγίου Ανδρέα

Το Απολυτίκιο του Αγίου δείχνει την πίστη της Εκκλησίας μας στο πρόσωπο του Αγίου ως μεσίτη (μεσολαβητή) προς το Χριστό, ώστε να επικρατήσουν η αγάπη και η ειρήνη στον κόσμο μας.

Επεξεργασία - Απαντήσεις**Ενώνω τις προτάσεις που ταιριάζουν:**

Γιορτάζουμε τον Απόστολο Ανδρέα... στις 30 Νοεμβρίου.

Ο Απόστολος Ανδρέας... καταγόταν από τη Γαλιλαία.

Ο Απόστολος Ανδρέας στην Κύπρο... έκανε πολλά θαύματα.

Τον Απόστολο Ανδρέα... τον σταύρωσαν στην Πάτρα.

Συμπληρωματικό υλικό

α) Οι μαθητές μπορούν να σχεδιάσουν χάρτη των περιοχών όπου ταξίδεψε ο Απόστολος Ανδρέας.

β) Οι μαθητές μπορούν να αξιοποιήσουν την Καινή Διαθήκη, βρίσκοντας τα σημεία στα οποία γίνεται αναφορά στον Απόστολο Ανδρέα. Εκτός από αυτά που υπάρχουν στο βιβλίο του μαθητή αξίζει ν' αναφερθούν και τα ακόλουθα: α) Στο θαύμα του χορτασμού των πέντε χιλιάδων ανθρώπων, ο Απόστολος Ανδρέας οδηγεί το παιδί που είχε τα πέντε ψωμιά και τα δυο ψάρια στο Χριστό ο οποίος τα πολλαπλασίασε. β) Στη θριαμβευτική είσοδο του Ιησού στα Ιεροσόλυμα, τον ειδοποιεί ότι θέλουν να τον γνωρίσουν από κοντά κάποιοι Έλληνες. Τα **αγιογραφικά χωρία** θα τα δώσει ο δάσκαλος και οι μαθητές θα ψάξουν να τα βρουν και να τα διαβάσουν σε μετάφραση ενώπιον της τάξης. Τα χωρία αυτά είναι: Ιωάν. 1, 35-42, Ματθ. 4, 18-22, Μάρκ. 1, 16-20, Ιωάν. 6, 1-15, Ιωάν. 12, 20-26, Μάρκ. 13, 3-4.

γ) Στα χωρία Ματθ. 4, 18-22 και Μάρκ. 1, 16-20, αναφέρεται ότι ο Χριστός είπε: «Ακολουθείστε με και θα σας κάνω ψαράδες ανθρώπων». Οι μαθητές μπορούν να συζητήσουν ή να γράψουν μικρό δοκίμιο (Σκέφτομαι και Γράφω) σχετικά με το τι μπορεί να σημαίνουν αυτές οι λέξεις.

δ) Οι μαθητές μπορούν να ζωγραφίσουν το Σταυρό του Μαρτυρίου του Αγίου σε σχήμα Χ με τον Άγιο ή χωρίς αυτόν, όπως τον φαντάζονται ελεύθερα.

Τα θαύματα του Αγίου Ανδρέα στην Κύπρο: Έκανε από ένα βράχο να αναβλύσει νερό, για να πιουν οι διψασμένοι επιβάτες ενός πλοίου. Ένιψε μάλιστα το πρόσωπο του τυφλού παιδιού του καπετάνιου το οποίο μπόρεσε να βρει πάλι το φως του. Βλέποντας το θαύμα πολλοί πίστεψαν κι έγιναν χριστιανοί. Ο καπετάνιος έχτισε προς τιμή του Αγίου ένα μικρό εκκλησάκι, που σιγά σιγά με τα χρόνια οι πιστοί το μεγάλωσαν. Έγινε ναός και μοναστήρι, που υπάρχει μέχρι σήμερα και το σέβονται και οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι.

35. Ο Ιησούς διωκόμενος καταφεύγει στην Αίγυπτο

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να επισημάνουν ότι και ο Ιησούς διώχτηκε από τον τόπο του ήδη από βρέφος,
- να γνωρίσουν το περιστατικό της φυγής του Ιησού στην Αίγυπτο και της επανεγκατάστασής του στην Παλαιστίνη,
- να κατανοήσουν ότι ο Θεός κατευθύνει και προστατεύει τον άνθρωπο,
- να ευαισθητοποιηθούν στα προβλήματα των ανθρώπων που εξαναγκάζονται να αλλάξουν πατρίδα (προσφύγων, οικονομικών μεταναστών) και να αντιμετωπίζουν τους ανθρώπους αυτούς με θετική διάθεση και συμπάρασταση.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος μπορεί να ξεκινήσει με απευθείας παράθεση των ιστορικών γεγονότων. Επισημαίνεται στα παιδιά ότι ένα τόσο μακρινό ταξίδι με τα μέσα της εποχής εγκυμονούσε πολλούς κινδύνους. Το δεύτερο κείμενο ευαισθητοποιεί τα παιδιά στη δύσκολη πραγματικότητα της προσφυγιάς που βιώνουν πολλοί άνθρωποι στις μέρες μας.

Εναλλακτικά μπορεί ο δάσκαλος να ξεκινήσει με την παράθεση φωτογραφιών προσφύγων από τη σημερινή εποχή και να προκαλέσει συζήτηση πάνω στα προβλήματα των ανθρώπων αυτών.

Συμπληρωματικά μετά το δεύτερο κείμενο μπορεί να αναγνωστεί στην τάξη απόσπασμα από το βιβλίο της Βησσαρίας Ζορμπά-Ραμποπούλου «Ο Κωστής και το θαύμα των Χριστουγέννων», σελίδες 33-34:

«Ο Κωστής είναι χαρούμενος: Όλοι του οι φίλοι είναι συγκεντρωμένοι γύρω του, τούτο το όμορφο πρωινό. Ω! ας ήταν εδώ κι οι γονείς του! Μα...

– Η μαμά ναι, ίσως δεχτεί να 'ρθει ως εδώ, σκέφτεται ο Κωστής, αλλά ο μπαμπάς αδύνατον! Ο μπαμπάς θύμωσε πολύ για τους δυο ξένους, είναι θυμωμένος με όλους τους ξένους.

– Ξέρεις, γυρίζει και λέει σε μια στιγμή στον ξένο, ξέρεις εδώ, εδώ πολλοί δε σας θέλουν.

– Ναι... ναι... εγκώ ξέρει, λέει ο ξένος.

– Θέλουν να γυρίσετε πίσω, στην πατρίδα σας.

– Κι εμείς... εκεί θέλουμε... εκεί αγαπάμε... πατρίδα... πατρίδα! λέει γλυκά η Μαρίνα.

– Αλλά εκεί... πατρίδα... δε μπορούμε... μακάρι... μακάρι... κάποτε εμείς πατρίδα... λίγκο φαΐ, λίγκο δουλειά... σπίτι... φαΐ για μωρό... καταλαβαίνει; του λέει τώρα ο ξένος άντρας.

35. Ο Ιησούς διωκόμενος καταφεύγει στην Αίγυπτο

– Ναι, ναι, ο Κωστής κουνάει πολλές φορές το κεφαλάκι του προς τα κάτω για να δείξει πως καταλαβαίνει, καταλαβαίνει πολύ καλά: κι αυτοί εκεί θα ήθελαν να είναι, στην πατρίδα που αγαπάνε, αρκεί να το μπορούσαν, αρκεί να είχαν εκεί στην πατρίδα τους δουλειά, σπίτι, φαγητό γι' αυτούς και το μωρό.

– Καταλαβαίνω πολύ καλά, σκέφτεται ο Κωστής, ας είμαι μικρός. Αχ, να το καταλάβαινε κι ο μπαμπάς μου!»

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Από βρέφος ο Ιησούς διώχτηκε για χάρη των ανθρώπων, αλλά και στην υπόλοιπη ζωή του στη γη καταδιώχτηκε είτε από την ηγετική τάξη των Ιουδαίων (Γραμματείς και Φαρισαίοι), είτε από ανθρώπους που αδυνατούσαν να κατανοήσουν ή παρεξηγούσαν το κήρυγμά του.

Για τους Φαρισαίους η ζωή και το κήρυγμα του Ιησού ήταν ένας διαρκής έλεγχος για την τυπολατρία και την υποκριτική ζωή τους. Πολλοί Ιουδαίοι ένωσαν απογοήτευση και θυμό, όταν διαπίστωσαν ότι ο Ιησούς δεν ήταν το πρόσωπο που περίμεναν να τους απελευθερώσει από τους Ρωμαίους.

Η ίδια αμηχανία ή και εχθρότητα διακατέχει πολλούς ανθρώπους, όταν βλέπουν να καταφθάνουν στην πατρίδα τους πρόσφυγες ή οικονομικοί μετανάστες. Αγνοώντας τα προβλήματα, τα κίνητρα και τη νοοτροπία των ανθρώπων αυτών αρκούνται στο να φοβούνται και να απορρίπτουν τον Άλλο. Το μάθημα αποσκοπεί στην ευαισθητοποίηση των παιδιών απέναντι σ' αυτούς. Ο χριστιανός οφείλει να αντιμετωπίζει σαν αδελφούς του αυτούς τους ανθρώπους.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Μέσα από τα κείμενα, το *Μαθαίνω τις λέξεις* αλλά και το *Βρίσκω πληροφορίες* και το *Συζητώ μέσα στην τάξη* τα παιδιά κατανοούν τις έννοιες της **προσφυγιάς** και της **αναγκαστικής μετανάστευσης**.

Επεξεργασία - Απαντήσεις**Βρίσκω πληροφορίες**

Τα παιδιά θα ανατρέξουν σε γραπτές ή προφορικές πηγές (παππούδες, γιαγιάδες) για να πληροφορηθούν για το κύμα προσφυγιάς που έφτασε στην Ελλάδα στη δεύτερη και τρίτη δεκαετία του 20ού αιώνα από Πόντο και Μικρά Ασία αλλά και στις επόμενες δεκαετίες από τις παρευξείνιες περιοχές, την Κωνσταντινούπολη, την Αίγυπτο και την Κύπρο. (**Διαθεματική προσέγγιση της Ιστορίας** από τις πηγές και τις προφορικές παραδόσεις).

Συζητώ μέσα στην τάξη

Με τη δραστηριότητα αυτή επιχειρείται η ευαισθητοποίηση των παιδιών στα προβλήματα των προσφύγων (αγωνία, φόβος, μοναξιά, οξύ βιοποριστικό πρόβλημα, έντονη σωματική ταλαιπωρία, καχυποψία κι απόρριψη από το γηγενή πληθυσμό).

35. Ο Ίνσοϋς διωκόμενος καταφεύγει στην Αίγυπτο

Είναι πιθανό να αναφέρουν βιώματα τους παιδιά που οι οικογένειες τους βρίσκονται οικονομικοί μετανάστες στην Ελλάδα.

Συμπληρωματικό υλικό

Παραθέτουμε κείμενο με μερικά άρθρα από τη διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού, που μπορεί να διαβαστεί από το δάσκαλο στην τάξη ή να φωτιστεί και να μοιραστεί στα παιδιά, για να το διαβάσουν εκείνα και να αντιγράψουν κάποιο άρθρο που τους εντυπωσιάζει με μεγάλα γράμματα σε χαρτόνια. Με αυτά μπορούν να διακοσμήσουν την τάξη.

ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ Ο.Η.Ε., 20 Νοεμβρίου 1959 (Απόφαση 1386)

- Το παιδί θ' απολαμβάνει όλα τα δικαιώματα που εκτίθενται σ' αυτή τη Διακήρυξη. Κάθε παιδί χωρίς καμιά εξαίρεση, θα έχει αυτά τα δικαιώματα, χωρίς διάκριση ή διαχωρισμό λόγω φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικής ή άλλης γνώμης, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, φτώχειας, γέννησης ή άλλης κατάστασης δικής του ή της οικογένειάς του.

- Το παιδί, για την πλήρη και αρμονική ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, χρειάζεται αγάπη και κατανόηση. Θα μεγαλώνει, όπου είναι δυνατό, με τη φροντίδα και την ευθύνη των γονέων του και, «εν πάση περιπτώσει», σε μια ατμόσφαιρα στοργής και ηθικής και σωματικής (υλικής) ασφάλειας. Ένα παιδί τρυφερής ηλικίας δε θα αποχωρίζεται από τη μητέρα του, εκτός από εξαιρετικές περιπτώσεις. Η κοινωνία και οι δημόσιες αρχές θα 'χουν καθήκον να προσφέρουν ιδιαίτερη φροντίδα σε παιδιά χωρίς οικογένεια και σ' αυτά που δεν έχουν επαρκή μέσα υποστήριξης. Κρατική επιχορήγηση και άλλη βοήθεια για την υποστήριξη των παιδιών μεγάλων οικογενειών, είναι επιθυμητή.

- Το παιδί έχει το δικαίωμα για εκπαίδευση που θα 'ναι δωρεάν και υποχρεωτική, τουλάχιστον στα βασικά στάδια. Θα του προσφέρεται μια εκπαίδευση που θα προάγει τη γενική του μόρφωση και θα του δίνει τη δυνατότητα, με βάση τις ίσες ευκαιρίες, να αναπτύξει τις δυνατότητες του, την ατομική του κρίση, και την αίσθηση του για ηθική και κοινωνική υπευθυνότητα ώστε να γίνει ένα χρήσιμο μέλος της κοινωνίας.

- Τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα του παιδιού θα είναι η καθοδηγητική αρχή εκείνων που είναι υπεύθυνοι, για την εκπαίδευση και τη συμβουλευτική του. Η ευθύνη αυτή βρίσκεται στην πρώτη θέση και για τους γονείς του.

- Το παιδί θα έχει πλήρη ευκαιρία για παιχνίδι και διασκέδαση, που θα κατευθύνεται προς τους ίδιους σκοπούς όπως και η εκπαίδευση. Η κοινωνία και οι δημόσιες αρχές θα προσπαθούν να προάγουν την απόλαυση αυτού του δικαιώματος.

- Το παιδί θα προστατεύεται από κάθε μορφή αμέλειας, σκληρότητας και εκμετάλλευσης και δε θα είναι το υποκείμενο οποιασδήποτε δοσοληψίας.

- Το παιδί δε θα επιτρέπεται να εργάζεται πριν από κάποια ελάχιστη ηλικία. Σε καμιά περίπτωση δε θα γίνεται αιτία ή θα του επιτρέπεται να ασχολείται σε οποιοδήποτε επάγγελμα ή εργοδοσία, που θα ζημίωνε την υγεία του ή την εκπαίδευση του ή θα ερχόταν σε σύγκρουση με τη σωματική, πνευματική ή ηθική του ανάπτυξη.

36. Ιωάννης ο Χρυσόστομος: Πορεία γεμάτη αγώνες

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να επισημάνουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ενός άξιου ιεράρχη,
- να παραδειγματιστούν από την αγάπη, την ευαισθησία προς τους φτωχούς, το θάρρος, και την παρρησία του Αγίου.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος μπορεί να ξεκινήσει με τη διήγηση της ζωής του Αγίου αλλά μπορεί εναλλακτικά να αρχίσει το μάθημα διαβάζοντας στα παιδιά κείμενα του Αγίου Ιωάννη του Χρυσοστόμου (μπορεί κανείς να τα βρει σε εκκλησιαστικά βιβλιοπωλεία) και να τους αποκαλύψει στο τέλος το συγγραφέα τους.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος υπήρξε άξιος ιεράρχης της Εκκλησίας, κατάφερε να συνδυάσει στη ζωή του την αγάπη και τη φροντίδα για τους φτωχούς και βασιανισμένους ανθρώπους αλλά και το θάρρος και την παρρησία προς αυτούς που αποτελούν κακά παραδείγματα για το λαό.

Στη ζωή της Εκκλησίας είναι συχνό το φαινόμενο Αγίων ιεραρχών που ενώ δε δίστασαν να συγκρουστούν με την εξουσία, η καρδιά τους πλημμύριζε από αγάπη για τους φτωχούς, άστεγους και τους απόκληρους της ζωής. Αποτελεί εκτροπή από την ορθόδοξη παράδοση το να εμφανίζεται ο εκκλησιαστικός ποιμένας σκληρός, ανάγητος και απομακρυσμένος από τους πένητες και τους ανήμπορους και επιεικής και ανεκτικός στα σφάλματα των ανθρώπων της εξουσίας. Μπορούν να επισημανθούν στα παιδιά παραδείγματα τέτοιων ιεραρχών (Μέγας Βασίλειος, Μέγας Αθανάσιος, Άγιος Ιωάννης ο Ελεήμων κ.λπ.).

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές: *άξιος ιεράρχης, αγώνας στη ζωή.*

36. *Ιωάννης ο Χρυσόστομος: Πορεία γεμάτη αγώνες*

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Στην ερώτηση για τα αίτια της σύγκρουσης του Χρυσοστόμου με τους ισχυρούς της εποχής του, ορθή απάντηση θεωρούμε την άσχημη ζωή τους, το ότι γίνονταν κακό παράδειγμα για το λαό καθώς και την αδιαφορία και την αδικία που έδειχναν προς τους φτωχούς .

Λόγια του Χρυσοστόμου

Στο πρώτο απόσπασμα επισημαίνεται πως δεν αρκεί στο χριστιανό η προσευχή αλλά απαιτείται και η έμπρακτη συμπαράσταση στους αδελφούς που έχουν ανάγκη. (Ομιλία Α΄ στη Β΄ προς Τιμόθεο Επιστολή. Ε.Π.Ε., τόμος 23, σελ. 477).

Στο δεύτερο απόσπασμα επισημαίνεται πως όσες αντιξοότητες κι αν υπάρχουν στη ζωή του χριστιανού, η ζωντανή σχέση του με το Χριστό δε διακόπτεται. (Ομιλία προ της εξορίας Ε.Π.Ε., τόμος 33, σελ. 385.)

37. Η υποδοχή του Χριστού στα Ιεροσόλυμα

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να επισημάνουν, γιατί στο Ευαγγέλιο γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στη συμμετοχή των παιδιών κατά την υποδοχή του Χριστού στα Ιεροσόλυμα,
- να ενημερωθούν για τα γεγονότα της υποδοχής του Χριστού.

Το μάθημα 37 καθώς και το 38 θα διδαχθούν ως επίκαιρα κατά την τελευταία εβδομάδα πριν κλείσουν τα σχολεία για τις διακοπές του Πάσχα. Προετοιμάζονται έτσι οι μαθητές για όσα θα βιώσουν κατά τη Μεγάλη Εβδομάδα.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος μπορεί να δείξει στην τάξη την εικόνα της Βαϊοφόρου όπου διακρίνει κανείς παιδιά ανεβασμένα στα δέντρα να κρατούν κλαδιά από βάγια. Αφού συζητήσουν για το περιεχόμενο της εικόνας, μπορούν κατόπιν να περάσουν στη διήγηση από το βιβλίο.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Στο Ευαγγέλιο γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στη συμμετοχή των παιδιών κατά την είσοδο του Χριστού στα Ιεροσόλυμα.

Ο Χριστός αγαπούσε τα παιδιά και πάντοτε τα ήθελε κοντά του. Έτσι κατά την είσοδό του στα Ιεροσόλυμα πολλά παιδιά ήταν γύρω του. Η παρουσία των παιδιών στην υποδοχή του Ιησού είναι ιδιαίτερα σημαντική και υπενθυμίζει την παλαιότερη αναφορά του Κυρίου σ' αυτά και την ανάγκη να ομοιάσουν οι ενήλικοι με τα παιδιά στην αθωότητα, την απλότητα και την αγνότητα. Τα παιδιά υποδέχονται το Χριστό στα Ιεροσόλυμα και με την αγνότητά τους αισθάνονται και βιώνουν με βαθιά πίστη, το ότι ο Ιησούς είναι ο Λυτρωτής του κόσμου, γι' αυτό και τον υμνολογούν. Και σήμερα και πάντοτε ο Χριστός είναι κοντά σε όλα τα παιδιά και τα αγαπάει πολύ.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που καλούνται να κατανοήσουν τα παιδιά: **υποδοχή, ύμνος.**

37. Η υποδοχή του Χριστού στα Ιεροσόλυμα

Επεξεργασία - Απαντήσεις

Ήθη και έθιμα του τόπου μας

Με τη δραστηριότητα αυτή επιχειρείται γι' ακόμη μια φορά η επαφή των μαθητών με τη λαϊκή μας παράδοση και η εξοικείωσή τους με τα ήθη και έθιμα της Ελλάδας.

Συμπληρωματικό υλικό

Αγιογραφικά χωρία της διδακτικής ενότητας που μπορεί να χρησιμοποιήσει ο δάσκαλος είναι:

Μαρκ. 11, 1-2-7 έως και 10, Λουκ. 19, 37, Μαρκ. 21, 10, Ματθ. 21, 15-16.

38. Από το Πάθος στην Ανάσταση

 Δύο διδακτικές ώρες

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να γνωρίσουν τα γεγονότα της Σταύρωσης και της Ταφής του Χριστού,
- να γνωρίσουν τα κύρια στοιχεία της ετοιμασίας, περιφοράς και προσκύνησης του Επιταφίου,
- να εκφράσουν τα συναισθήματά τους από τη συμμετοχή στο γεγονός της ημέρας,
- να επισημάνουν τη σύνδεση της Σταύρωσης με την προσδοκία της Ανάστασης,
- να κατανοήσουν την Ανάσταση ως πέρασμα στη χαρά, στη ζωή και στη σωτηρία.

Προτάσεις για αφόρμηση

1. Για την πρώτη διδακτική ώρα

Ο δάσκαλος μπορεί να έχει κάποια φωτογραφία από Επιτάφιο της ενορίας ή του χωριού κάποιου παιδιού ή μια εικόνα της Σταύρωσης. Την τοποθετεί σε έναν πίνακα στην τάξη ώστε να την παρατηρούν όλοι οι μαθητές και συζητούν για προηγούμενες εμπειρίες και αναμνήσεις τους από τη μέρα της Αποκαθήλωσης του Χριστού από το Σταυρό, την Ταφή του και τον Επιτάφιο που στολίζουν με λουλούδια σε κάθε εκκλησία της Ελλάδας.

2. Για τη δεύτερη διδακτική ώρα

Μια εικόνα της Ανάστασης του Ιησού Χριστού, είτε αυτή που υπάρχει στο βιβλίο, είτε μια μεγάλη που βρίσκεται στα εποπτικά υλικά του σχολείου, μπορεί να αποτελέσει την αφόρμηση του τελευταίου μαθήματος πριν από τη Μεγάλη Εβδομάδα. Ο δάσκαλος θα αναφερθεί στο γεγονός της Ανάστασης και θα προκαλέσει τα παιδιά να συγκρίνουν την εικόνα της Ανάστασης με τα έντονα χρώματα, το κόκκινο και το χρυσοκίτρινο και το διάχυτο λευκό, με την εικόνα της Σταύρωσης, που ήδη έχουν μελετήσει στο προηγούμενο μάθημα.

Προτάσεις κύριων διδακτικών στόχων

1. Για την πρώτη διδακτική ώρα

Η Σταύρωση του Χριστού είναι η ύψιστη θυσία αγάπης για τον άνθρωπο και τη σωτηρία του. Η συμμετοχή στην ετοιμασία της περιφοράς και προσκύνησης του Επιταφίου δίνει την ευκαιρία στον καθένα να βιώσει τη θλίψη και τον πόνο αλλά και την προσμονή της Ανάστασης.

38. Από το Πάθος στην Ανάσταση

Όπως οι συγγενείς συνοδεύουν ένα νεκρό προς το κοιμητήριο της περιοχής τους, έτσι και οι χριστιανοί συνοδεύουν τον Επιτάφιο τη Μ. Παρασκευή. Η μέρα αυτή είναι φορτισμένη με τα στοιχεία της λύπης, αλλά και της χαράς, γιατί ο Χριστός προανήγγειλε την Ανάστασή του. Ο θάνατος του αθώου Ιησού δείχνει το μέγεθος της αγάπης και της προσφοράς του προς όλους τους ανθρώπους.

2. Για τη δεύτερη διδακτική ώρα

Η Ανάσταση του Χριστού είναι η ελπίδα στην πορεία του ανθρώπου και ταυτόχρονα γίνεται το πέρασμα στη χαρά, στη ζωή και στη σωτηρία μας.

Το σώμα του Χριστού παρέμεινε για τρεις μέρες στον τάφο. Όπως είχε πει κι ο ίδιος την τρίτη μέρα αναστήθηκε. Ο Χριστός με την Ανάστασή του νίκησε το θάνατο και μας χάρισε τη ζωή. Έδειξε σε όλους τους ανθρώπους ότι ο σωματικός θάνατος είναι πρόσκαιρος, αφού ο άνθρωπος δημιουργήθηκε για να ζει αιώνια.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: **Αποκαθήλωση, Επιτάφιος, Ανάσταση.**

Λαμπρή, γιορτή χαράς

Για τη χαρά της Ανάστασης μιλάει το ποίημα του Γ. Βερίτη:

Χριστός Ανέστη

Χριστός Ανέστη το λέει τ' αγέρι
πέρα στους κάμπους και τα βουνά
η αύρα μηνάει το νέο στη φτέρη
Λαμπρή είν' η μέρα που αργοζυπνά!

Ανάσταση είναι και στις καρδιές μας
άγγελοι ψάλλουν το ωσαννά
το 'παν κι οι σπίνοι στις πασχαλιές μας
Λαμπρή είν' η μέρα που αργοζυπνά!

Άλλα ποιήματα σχετικά με τη Λαμπρή είναι: «Η ημέρα της Λαμπρής» (Δ. Σολωμός), «Ανάσταση» (Σ. Σπεράντσας), «Πάσχα» (Σ. Μπολέτης), «Χριστός Ανέστη» (Ι. Πολέμης), «Ήρθε η Πασχαλιά» (Χ. Σακελλαρίου), «Πασχαλιά» (Α. Κατακουζηνού), «Χριστός Ανέστη» (Χ. Αχαϊκού), «Χριστός Ανέστη» (Γ. Δροσίνης).

Επεξεργασία - Απαντήσεις**Πασχαλινά ήθη και έθιμα**

Με τη δραστηριότητα αυτή οι μαθητές θα εξασκήσουν γραπτά τη γλωσσική ευελιξία τους. Μπορούν να γράψουν προτάσεις με θέμα τα πασχαλινά ήθη και έθιμα χρησιμοποιώντας κάθε φορά μια λέξη από τις προτεινόμενες στην παρένθεση.

Συμπληρωματικό υλικό**Από τον ύμνο της Ανάστασης**

*Ἄναστὰς ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τοῦ τάφου, καθὼς προεῖπεν,
ἔδωκεν ἡμῖν τὴν αἰώνιον ζωὴν καὶ τὸ μέγα ἔλεος.*

Απόδοση

Ο Ιησούς αναστήθηκε από τον τάφο, και καθώς είχε προαναγγείλει, έδωσε σε όλους τους ανθρώπους αιώνια ζωή και έλεος.

- 1) Τα **αγιογραφικά χωρία** που χρησιμοποιούνται στη διδακτική ενότητα, κι όπου μπορεί να ανατρέξει ο δάσκαλος για περισσότερες πληροφορίες και στοιχεία είναι:
- *Για τη Σταύρωση:* Κατά Μάρκον 15, 16-32. Κατά Ματθαίον 27, 33-54. Κατά Λουκάν 13, 32-49. Κατά Ιωάννην 19, 23-37.
  - *Για την Αποκαθήλωση και την Ταφή:* Κατά Μάρκον 15, 43-47. Κατά Ιωάννην 19, 38-42. Κατά Ματθαίον 27, 62-66.
  - *Για την Ανάσταση:* Κατά Ματθαίον 28, 1-20. Κατά Μάρκον 16, 1-8.
- 2) Για ήθη και έθιμα των ημερών υπάρχει βιβλιογραφία στο τέλος του βιβλίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

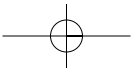
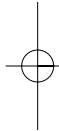
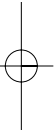
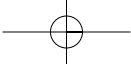
- Αγ. Δημητρίου του Ροστώφ**, *Πνευματικό Αλφάβητο*, εκδ. Ι. Μ. Παρακλήτου, Ωρωπός Αττικής, 1990⁴.
- Αγ. Ιωάννου Χρυσοστόμου**, *Οι εννέα λόγοι περί μετανοίας*, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα.
- Αγ. Κοσμά Αιτωλού**, *Διδαχές*, εκδ. Τήνος.
- Αδελφής Μαγδαληνής**. *Σκέψεις για τα παιδιά στην Ορθόδοξη Εκκλησία σήμερα*. Έσσεξ Αγγλίας: Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή Τιμίου Προδρόμου, 1993²
- Αναστασίου**, Αρχιεπισκόπου Τιράνων και πάσης Αλβανίας, *Παγκοσμιότητα και Ορθοδοξία*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 2000.
- Βαγιανού Γ.**, *Η θρησκευτική αγωγή στην Α΄/θμια εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη, 1989.
- Bloom B.S. - Krathwohl D.R.**, *Ταξινομία διδαχτικών στόχων*, τ. Α΄ - Γνωστικός Τομέας. Α. Λαμπράκη-Παγανού (μτφρ.) εκδ. Κώδικας, Θεσσαλονίκη, 1986.
- Bloom B.S. - Krathwohl D.R.**, *Ταξινομία διδαχτικών στόχων*, τ. Β΄ - Συναισθηματικός Τομέας, Α. Λαμπράκη-Παγανού (μτφρ.), εκδ. Κώδικας, Θεσσαλονίκη, 1991.
- Βολουδάκη, Ν.**, *Βυζαντινή ζωγραφική θεωρία*, εκδ. Γρηγόρη, 1995.
- Βράνου Ι.Χ.**, *Η τεχνική της αγιογραφίας*, Ασπροβάλτα, χ.χ.
- Βρεττάκου, Ν.**, *Τα ποιήματα*, εκδ. Τρία Φύλλα, Αθήνα.
- Γεδεών Σ.**, *Οδηγητική της Διδακτικής εργασίας*, Αθήνα, 1979.
- Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου**, *Οικογενειακή ζωή*, Λόγοι τ. Δ΄, εκδ. Ιερών Ησυχαστήριον «Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος», Θεσσαλονίκη, 2002.
- Γέρων Πορφύριος - Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ι.Μ. Παναγίας Χρυσοπηγής, Χανιά 2003.
- Γεώργα Δ.**, *Κοινωνική Ψυχολογία*, τ. Α΄ και τ. Β΄, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, 1986.
- Γκενάκου Ζ.**, *Η ελληνική γλώσσα και το μικρό παιδί*, Αθήνα, 1995.
- Γκενάκου Ζ.**, *Η ποίηση του λαού και ο παιδικός λόγος*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2003.
- Δανασσή-Αφεντάκη Α.**, *Η εξέλιξη της παιδαγωγικής και διδακτικής σκέψης*, Αθήνα, 1993.
- Δανασσή-Αφεντάκη Α.** *Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική*, εκδ. Ατραπός, Αθήνα 2002.
- Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών*, τ. Α΄. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων - Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα, 2002.
- Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών*, τ. Β΄. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα, 2002.
- Ευδοκίμωφ Παύλου**, *Η τέχνη της εικόνας*, εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 1980.
- Ζηζιούλα Ι.**, Μητροπολίτη Περγάμου, *Η κτίση ως ευχαριστία*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1992.
- Η Άσκησις στη ζωή μας*, επιμ. Αρχιμ. Πολυκάρπου, εκδ. Ι. Μ. Παρακλήτου, Ωρωπός Αττικής, 1990³.
- Θεδωρόπουλου π.Επιφ.**, *Υποθήκες ζωής*, εκδ. Ιερών Ησυχαστήριον Κεχαριτωμένης Θεοτόκου, Αθήνα, 1991.
- Θερμού π.Β.**, *Μαζί με τους γονείς*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1999.

- Καλλίστου Γουέαρ**, Επισκόπου Διαυλείας, *Ο Ορθόδοξος δρόμος*, εκδ. Επτάλοφος, Αθήνα, 1987.
- Καλλίστου Γουέαρ**, Επισκόπου Διαυλείας, *Η Ορθόδοξη Εκκλησία*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1996.
- Καριώτογλου Αλ.**, *Κουβεντιάζοντας για την πίστη σήμερα*, εκδ. Αρμός, Αθήνα, 1992.
- Καριώτογλου Αλ.- Καριώτογλου Αγγ.**, *Μαθητικό Συναξάρι*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1997.
- Κογκούλη Ι.**, *Κατηχητική και χριστιανική παιδαγωγική*, εκδ. Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2000.
- Κόλλια Σ.**, *Θρησκευτική Ανθολογία Ποιήσεως, (1453-1972)*. Ελληνορθόδοξη Αρχιεπισκοπή Βορείου και Νοτίου Αμερικής.
- Κόντογλου Φ.**, *Έκφρασις της Ορθοδόξου Εικονογραφίας*, εκδ. Αστήρ, Αθήνα, 1979².
- Κόντογλου Φ.**, *Ευλογημένο καταφύγιο*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1990.
- Κουλόμζιν Σ.**, *Το Ορθόδοξο βίωμα και τα παιδιά μας*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1989.
- Κρόκου, Γ.**, *Το στάχυ της αγάπης*, εκδ. Εκπολιτιστικός και Μορφωτικός Σύλλογος Λιβαδίων Χίου «Ο Γ. Βούρος», 1996.
- Κρουσταλάκη Γ.**, *Διαπαιδαγώγηση-Πορεία ζωής*, Έκδοση του συγγραφέα, Αθήνα, 1985.
- Κρουσταλάκη Γ.**, *Ο γέρων Πορφύριος. Ο πνευματικός πατέρας και παιδαγωγός*, εκδ. Ιχνηλασία, Αθήνα, 1997³.
- Λιγνάδη Τ.**, *Το μυστήριο, το κάλλος και η ιθαγένεια του τοπίου*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1996.
- Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας*, Βιβλικό Κέντρο Άρτος Ζωής, Αθήνα, 1980.
- Ματσαγγούρα Ηλ.**, *Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1999.
- Ματσαγγούρα Ηλ.**, *Η σχολική τάξη*, Αθήνα, 2000.
- Ματσαγγούρα Ηλ.**, *Διεπιστημονικότητα και Διαθεματικότητα στα νέα προγράμματα σπουδών: τρόποι οργάνωσης της σχολικής γνώσης, Στην Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών θεμάτων, τ. 7*, εκδ. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα, 2002.
- Ματσαγγούρα Ηλ.**, *Η διαθεματικότητα στη σχολική γνώση*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα, 2003.
- Μπαμπινιώτη Γ.**, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 2002.
- Μπάστα Κ.**, *Βιβλικές μορφές*, εκδ. Σωτήρ, Αθήνα.
- Νίκα Αθ.**, *Διδακτική του Θρησκευτικού μαθήματος*, εκδ. Βιβλιονομία, Αθήνα, 1992.
- Νίκα, Σ.** *Η Παλαιά Διαθήκη*. Πάτρα, 1980.
- Νικοδήμου Αγιορείτου**, Συναξαριστής, εκδ. Κ.Χ. Σπανού, Αθήνα.
- Ξωχέλλη Π. - Καψάλη Α.**, *Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική* εκδ. Ατραπός, Αθήνα, 2002.
- Οικογενειακό προσευχητάριο*, Έκδοση Ιεράς Μητροπόλεως Πειραιώς, Πειραιάς, 2003.
- Ουσπένσκυ, Λ.**, *Η Θεολογία της εικόνας*, εκδ. Αρμός, 1997.
- Παπαδάκη, Κ.** *Θέματα αγωγής του παιδιού κατά τον ιερό Χρυσόστομο*. Ρέθυμνο, εκδόσεις Ραδάμανθου, 1993.
- Παρασκευόπουλου Ι.**, *Εξελικτική Ψυχολογία, τ. 3*. Αθήνα, 1986.
- Περσελή Εμ.**, *Θεωρίες θρησκευτικής ανάπτυξης και αγωγής*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα, 2000.

Βιβλιογραφία

- Πορτελάνου Στ.**, *Διδακτική του μαθήματος των Θρησκευτικών*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα, 1999.
- Πορτελάνου Στ.**, *Διαπολιτισμική Θεολογία, πρόταση διαθεματικής διδακτικής*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2002.
- Ρηγόπουλου Γ.**, *Το μάθημα των θρησκευτικών στην Α΄/βαθμια εκπαίδευση (Διαπιστώσεις-Πρότασις)*, Αθήνα, 1990.
- Ρηγόπουλου Γ.**, *Ο Ιησούς και οι μαθηταί του*, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα, 1997.
- Ρηγόπουλου Γ.**, *Προλεγόμενα στην ορθόδοξη χριστιανική αγωγή*, (Διδακτικές σημειώσεις), Αθήνα, 1998.
- Ρηγόπουλου Γ.** με συνεργάτες, *Η ορθόδοξη χριστιανική αγωγή ως πρόταση ζωής*, Αθήνα, 1999.
- Σκλήρη π. Σ.**, *Εν εσόπτρω, εικονολογικά μελετήματα*, Αθήνα, 1992.
- Σμέμαν Αλ.**, *Η Εκκλησία προσευχομένη. Εισαγωγή στη λειτουργική θεολογία* (μτφρ. π. Δ.Β. Τζέρπου), εκδ. Ακρίτα, Αθήνα, 1991.
- Σπανού Γ.**, *Θέματα Διδακτικής Μεθοδολογίας*. τ. Α΄, εκδ. Δ. Μαυροματάη, Αθήνα, 1995.
- Σταυρόπουλου, Α.** *Η θρησκευτική ανάπτυξη του παιδιού - Ψυχολογική προσέγγιση*. Αθήνα, 1988.
- Στυλιανάκη π. Α.**, *Αποκρίσεις σε υπεύθυνους γονείς*. Αποστολική Διακονία, Αθήνα, 2002.
- Stones F.**, *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική Ψυχολογία*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα, 1978.
- Συμβουλές Γέροντος σε χριστιανούς που ζουν στον κόσμο*, εκδ. Ι. Μ. Παρακλήτου, Ωρωπός Αττικής, 1999.
- Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών*, εκδ. Αστήρ, Αθήνα, 1961.
- Φλωρόφσκυ Γ.**, *Χριστιανισμός και Πολιτισμός* (μτφρ. Ν. Πουρνάρα), εκδ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη, 1982.
- Φράγκου Χρ.**, *Ψυχοπαιδαγωγική*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1999.
- Φρυδάκη Ε.**, *Πέντε μελετήματα για τη θεωρία και την πράξη της διδασκαλίας*, Αθήνα, 1999.
- Χάρη Κ.**, *Παράγοντες αγωγής. Στην Παιδαγωγική και Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια-Λεξικό*. τ. 1, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1989.
- Χατζηνικολάου π. Αστ.**, *Αρχή και τέλος του κόσμου*, εκδ. Σωτήρ, Αθήνα.
- Χουρδάκη Μ.**, *Οικογενειακή Ψυχολογία. Εξελικτική παιδιού - Γονέων - Συζύγων*, έκδοση της συγγραφέως, Αθήνα, 2000.

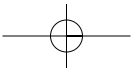
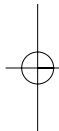
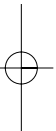
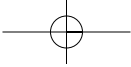
Βιβλία για παιδιά

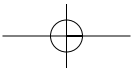
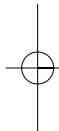
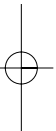
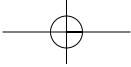
- Βιγγοπούλου Μ.**, *Από την Εγώπολη στην Εσύπολη*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 2002.
- Γαβριηλίας Μοναχής**, *Το σπίτι του Θεού*, εκδ. Τάλαντο. Αθήνα, 1998².
- Γρηγοριάδου-Σουρέλη Γ.**, *Η ζωή του Χριστού*, εκδ. Αστήρ, Αθήνα.
- Γρηγοριάδου-Σουρέλη Γ.**, *Το δαχτυλίδι του αυτοκράτορα*, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα.
- Γρηγοριάδου-Σουρέλη Γ.**, *Αύριο είναι Κυριακή*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα.
- Γρηγοριάδου-Σουρέλη Γ.**, *Έλα στη Βάπτισή μου*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1997.
- Γρηγοριάδου-Σουρέλη Γ.**, *Δημήτριος*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1990 .
- Γρηγοριάδου-Σουρέλη Γ.**, *Ο νεομάρτυρας Παύλος*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 2000.
- Δέλτα Π.**, *Η ζωή του Χριστού*, εκδ. Εστία, Αθήνα.
- Ελληνικός λαϊκός πολιτισμός*, επιμ. Α. Γαλλοπούλου κ. ά., τ. Α', εκδ. Γνώση, Αθήνα, 1985.
- Ζορμπά-Ραμμοπούλου Β.**, *Ο Κωστής και το θαύμα των Χριστουγέννων*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 2001.
- Ζούρα Π.**, *Ο Θησαυρός του Γέροντα*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 2001.
- Η Βίβλος εικονογραφημένη*, απόδοση Σ. Χάστιγκς, εκδ. Πατάκη, 2004.
- Η Βίβλος*, απόδοση Λ. Χατζηφώτη, εκδ. Μίνωας.
- Η Χάρη του Θεού Αγιάζει το Νερό*, εκδ. Τέρτιος, Κατερίνη, 1986.
- Θεοτοκάριο για τα παιδιά*, εκδ. Χρυσοπηγή, Αθήνα, 1998.
- Κανάβα Ζ.**, *Οι πράξεις των Αποστόλων*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 2004.
- Κανάβα Ζ.**, *Η Βίβλος για παιδιά*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 2001.
- Κανάβα Ζ.**, *Το αλφαβητάρι της Κυριακής*, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα, 2000.
- Κανάβα Ζ.**, *Κατηχητικό Αλφαβητάρι*, εκδ. Αστήρ, Αθήνα, 1999.
- Κανάβα Ζ.**, *Με την προσευχή και το κοντύλι (Άγιος Γρηγόριος Παλαμάς)*, εκδ. Αστήρ, Αθήνα, 1997.
- Κανάβα Ζ.**, *Ο γιος της βροντής (Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος)*, εκδ. Παπαδημητρίου, Αθήνα.
- Κανάβα Ζ.**, *Ιστορίες με τον παππού Νικόδημο*, εκδ. Αστήρ, Αθήνα, 1991.
- Κεσμέτη Ν.**, *Ο αντρειωμένος Ευστάθιος και το ελάφι του Θεού*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1999.
- Κρόκου Γ.**, *Φυσαρμόνικες*, εκδ. Εστία, Αθήνα, 1980.
- Κρόκου Γ.**, *Το στάχυ της αγάπης*, εκδ. Εκπολιτιστικός και Μορφωτικός Σύλλογος Λιβαδίων Χίου «Ο Γ. Βούρος», 1996.
- Λάγκερλεφ Σ.**, *Θρύλοι για το Χριστό*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1990.
- Λουκά Σ.**, *Πώς να σου εξηγήσω την πίστη μας*, εκδ. Τήνος, Αθήνα, 2003.
- Μαρίνη Α.**, *Τα Παράθυρα του χρόνου (Βίοι Αγίων)*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1989.
- Μαστρομιχαλάκη Α.**, *Πάσχα Ελληνικό*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 2001.
- Μαστρομιχαλάκη Α.**, *Χριστούγεννα - Πρωτοχρονιά - Φώτα*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 2002⁴.
- Μαστρομιχαλάκη Α. - Βούκανου Μ.**, *Όλη η Ελλάδα ένα ταξίδι*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2005.

- Μουντέ Μ.**, *Ιστορίες από τη Βίβλο. Καινή Διαθήκη. Παλαιά Διαθήκη*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα.
- Νικολοπούλου-Σκαρβέλη Α.**, *Του ονείρου μας η γη*, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα, 1991.
- Ντεκάστρο Μ.**, *Διαβάζοντας τις βυζαντινές εικόνες*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1990.
Ο γιος της ερήμου (Ιωάννης ο Πρόδρομος), εκδ. Χρυσοπηγή, Αθήνα, 2002.
Οι παραβολές του Κυρίου, εικονογράφηση Φ. Κόντογλου, μτφρ. Άγγελος Βλάχος, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα, 1983.
Ο Σιταρομικρούλης, εκδ. «Ετοιμασία» Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου, Καρέας, 1991.
Παιδικό Γεροντικό, εκδ. Χρυσοπηγή, Αθήνα, 1996.
- Παπαδιαμάντη Αλ.**, *Τα Χριστουγεννιάτικα διηγήματα*, εκδ. Άγκυρα, Αθήνα, 2002.
Παραμύθια της Μικρασίας, επιλογή-διασκευή κειμένων Γ. Κρόκου, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1983.
- Ροκ Λ.**, *Οι Δέκα Εντολές για παιδιά*, εκδ. Μίνωας, Αθήνα, 1995.
Το πρώτο μου συναξάρι (Σύγχρονοι Άγιοι), εκδ. Χρυσοπηγή, Αθήνα, 1997.
Το πρώτο μου Προσευχητάρι, επιμ. Ι. Χατζηφώτης, εκδ. Ανέμη, Αθήνα, 2000.
- Τριβιζά Ευγ.** *Ο χιονάνθρωπος και το κορίτσι*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα, 1992.
- Χατζή Γ.**, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα, 1996.
- Χιόνη Α.**, *Το Πάτερ ημών... για παιδιά*, εκδ. Σωτήρ, Αθήνα, 2002.

Πηγές από το διαδίκτυο

- <http://www.inathos.gr>, Άγιο Όρος.
- <http://www.apostoliki-diakonia.gr>, Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος.
- <http://www.ecclesia.gr>, Εκκλησία της Ελλάδος.
- <http://www.msf.gr>, Γιατροί χωρίς σύνορα.
- <http://www.myriobiblos.gr>, Ηλεκτρονική βιβλιοθήκη της Εκκλησίας της Ελλάδος.
- <http://www.pi-schools.gr/Lessonns/religious/index.html>, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (τοποθεσία για το μάθημα των Θρησκευτικών).
- <http://www.patriarchate> και www.epnet.gr, Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως.
- <http://www.unesco.org>, Ηλεκτρονική διεύθυνση της Unesco.
- <http://www.unicef.gr>, Ηλεκτρονική διεύθυνση της Unicef.
- <http://www.fhw.gr/chronos/gr/>, Ιστορία στο Διαδίκτυο.
- <http://solidarity.gr>, Ηλεκτρονική Διεύθυνση της Κοινωνικής Αλληλεγγύης.
- www.actionaid.gr, ιστοσελίδα της Action Aid.
- www.redcross.gr, ιστοσελίδα του Ερυθρού Σταυρού.
- www.hamogelotoupaidiou.gr, ιστοσελίδα «Χαμόγελο του Παιδιού».
- www.sosvillage.gr, ιστοσελίδα των παιδικών χωριών SOS.

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

ΒΙΒΛΙΟΣΗΜΟ

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.